

73046. 10

B. N. 335.

N° 948

Lamburi = Ramat,

õppetuseks ja juhhatamiseks

Cesti-ma lamba-poistele,

küsimiste ja koostistega,

walmistud salsa-ma lamburiist, kes siin Cesti-maal jo mitto aastad ellanud, ommas ammetis isse keik läbbi-katsunud ja sellega viete tuttawaks sanud.

Wies jäms.

- I. Lammaste suwisesest yiddamisest, mis sel ajal on teha ja lähhel panna.
- II. Lammaste talwisesest yiddamisest, mis talwel on teha ja tähhele panna.
- III. Lammaste pedsemisest.
- IV. Lammaste niitmisesest ja willa siise yakkimisesest.
- V. Lammaste haigustest.

Tallinnas,

trükitud Lindworsi pärrijate kirjadega.

1862.

I. 3046.

Lamburi-Ramat

küsimiste ja kostmistega,

Cesti=ma lamba=poistele

õppetuseks ja juhhatamiseks,

walmistud saksa=ma lamburist

Johann Julius Charlé,

kes jün Cesti=maal Mäetaggo=moisas jo mitto aastad
ellanud, ommas ammetis isse keik läbbikatsunud ja sellega
viete tuttawaks sanud.

Wies jäus.

1. Lammaste suwifest piddamisest, mis sel ajal on teha ja tähhele panna.
2. Lammaste talwifest piddamisest, mis talwel on teha ja tähhele panna.
3. Lammaste pessemisest.
4. Lammaste niitmisest ja willa siisepakkimisest.
5. Lammaste haigustest.

Tallinnas,

trükitud Lindforssi pärrijate kirjabega.

1862.

Der Druck wird unter der Bedingung gestattet, daß nach Beendigung desselben der Abgetheilten Censur in Dorpat die vorschriftmäßige Anzahl Exemplare zugestellt werde.

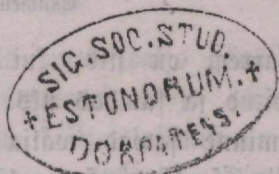
Dorpat, den 19. Februar 1862.

Abgetheilter Censor de la Croix.

Nr. 16.

ENSV TA
Kirjandusmuuseumi
Arhiivraamatukogu

53873

Esimesenne jäggo.

Lammaste suuwisest üllespiddamisest, mis sel ajal on tehha ja tähhele panna.

1. Karja=ma peäl käimissest.

1. Kui fewwade rohhi kaswama hakkab ja lambad sawad wälja lastud, kas peab neid siis weel es-siotsa tallis södetama?

Kui sinna nääd, et fewwade hakkab rohhi wähe tousma, siis ärra olle mitte häddalinne, et kohhe wöttad lambaid wälja ajada karja=ma peäle, waid kannata; fewwadise aja hakkatusfel on ikka ennamiste nore rohho peäl, mis ma seest üllestärkab, kahjoliik kõnts, mis lammastele, kui naad essimisse himmuga söwad, sureks kah-juks ja terwise rikkumisseks on. Ka on war-ratsfelt fewwadisel ajal, wäljad wägga tümmad ja porrised ja se läbbi et ma tümma on, sawad rohhu jured wälja kistud ja ma enne aego kõwwaks tallatud. Misugguse wägga warratse arja=ma prukimissest tulles pärrast suur kahhi.

Parrem on siis, kui karja=ma saab esiotja hoitud ja lambad üks nädal, ehk enam, hiljamine sawad wälja lastud, kui et warratse käimisse läbbi, suwvel rohhu pudus peaks tul-
lema. —

Kui lambad selle õppetuse järrele sawad õigel ajal wälja aetud, siis ei pea sinna neid agga mitte kohhe äkitselt talwise toido peält suwwise toido peäle wima, waid wähe hawal ühhe toido peält teise peäle minnema. Sepärast on tarwis, et sinna neid igga hommiko enne wäljaajamist endise wisi järrel tallis södad ja pärrast söötmist, louna ajal, neid mõnneks tunniks karja=maale ajad, ja nendafammoti neile ka õfeks middagi ette annad. Mikaua pead neid igga hommiko ja õhto tallis söötma, kui naad jo diete on rohhuga õppinud ja ei tahha mitte enam heino egga õlgi süa.

2. Mis on mul tehha ja tähhele panna, kui lambad sawad tallist wälja lastud?

Enne kui sa lambaid lasted tallist wälja tulla, pead sa neid hüüdmisse läbbi, heält tehjes ja kutsudes, asjeme peält üllesärratama, et naad enne kui tallist wälja lähewad, wõiksid kusse-da ja ommad pabbalat talli mahha jätta. Kus lamba talli jures lammastel mitte karja=aeda

ei olle, seäl lähheb siis oues paljo sönnikut raisko. — Lammaste ärratamine ja asfeme peält ülesajamine, enne wälja lastmist on kaudu nende ringutamise ja sirtutamise pärrast wägga tarwis, sest et nende liikmet paigal ollemisest esiteks kanged on, ja sepärrast wägga tarwis, et enne wähe hawal likuma saaksid. Sedda on jo muidogi igga pääw nähha, et lammast, kui ta omma asfeme peält ülestouseb, ennast ringutab ja mitmel korral sirtutab, kui tedda mitte kohhe ei ja tagga aetud egga erratud. —

Enne kui ja lambaid lastsed tallist wälja tulla, pead ja holega selle peäle watama, et lamba talli wärrawad sawad tormi-hakidesse pandud; sest muido wöib tuul lammaste wäljamine misse ajal uksed kinni lükkata, mis läbbi lammastele wöib kahjo sündida, neid ümberlükkata, ehk jalla ja külje luud katki murda.

Mendasammoti pead ja ka selle peäle watama, et enne lammaste wälja lastmist keik reddelid mis uksede ette luhwti sisse lastmise pärrast on tehtud, sawad emale lükkatud ehk tõstetud, et lammastel olleks lahkem ruum wälja minna. Kui ja selle ette mitte õiget hoolt ei kaäna ja neid eest ärra ei lükkata, siis wöiwad lambad peagi ommad jallad reddeli pulkade wahhel murda, ehk weel muud kahjo enestele teha. Nisuggused reddelid on uksede ees sepärrast wägga

tarwis, et iggal ajal, kui tallis ülleliga soja peaks ollema, wärrawaid wöib lahti teha ja wärsket luhwti ehk tule-õhko sisse lasta; sest ülleliigne soe ja aurune tall ei olle mitte terwiseks lammastele.

Et nisuggused reddelid igga lamba tallis ufede ees wägga tarwilised on, siis peab ka sinno hool ja murre ollema, et needjammad möllemilt poolt otstest hea ja tuggewa waiade ehk tuggede wahhel finni seiswad, ja et waiad holega süggawaste Ma ehk sönniko sisse peawad taotud sama, et reddel mitte ümber ei kukko. Kui se agga holetumal wisil on tehtud, et ta mahha langeb, siis jooksewad lambad enne seätud aega tallist wälja, ja wöiwad ka peagi, kas wilja wäljale ehk mu teise kahjo teggewa paika minna.

Nende kahhe waiade wahhele, reddeli möllematte otsadesse, pead sa agga nipaljo rumi jätma, et reddelid nende sees wöib lahkest eedasi ja taggasi liikkata. — Agga waiade sisse taggumisse tarwis peab sul üks kōwwast puust tehtud suur hamber ollema. Ei pea waiasid mitte firwega, egga ühhegi mu teise pu nottiga ma sisse tagguma, et nemmad se läbbi üllemaist otsast sisse taggumisse läbbi ei löhkne, mis läbbi paljo waiasid raisko lähwad ja siiski ommeti mitte süggawaste ma sees ei seisa.

3. Mis on mul koera jures tehha ja tähhelepanna, kui ma lambaid tahhan tallist karja=ma peäle ajada?

Kui lambad sawad tallist wälja lastud, siis peab koer sama enne öues, nattuke maad wär-rawast emale, kinni seutud; kui koer lahti ja ülleliga terrane ja eddew on, siis wöib temma hakkata jo enne aego, parraja tallist wäljatulle-misje ajal, esjimesi, mis tallist wälja tulnud, — taggaajama, mis läbbi teised, kes tagga jär-rele tulleswad, ka sawad perrutud, nenda et nem-mad endid kange jookuga wasto ukse piitjalgo toukawad, ehk ka mahha wöiwad kukkuda, ja siis pärrast üks teise ülle hakkawad jookma, mis läbbi isseärranis emma-lammastele, mis ram-mad on, nisuggune kahhi wöib sündida, et tal-led ärra lowad. Nisugguse holetusje ja rum-malusje läbbi sünnib siis mõnda suggust kahjo, et ni hästi emmast kui tallest peab ilma jäma. — Laiska ja öppimatta koera pead sa isseärranis holega tähhele pannema ja selle peäle watama, et temma ennast ialgi ukse alla ei heida, mis läbbi argade lammastele nisamma suggune per-rutus ja önnetus wöib sündida. —

Kui sa lammastega wilja= ehk kartuhwli=wäl-jade wahhelt pead läbbi käima, enne kui sa wast omma seatud karja=ma peäle saad, siis pead sa omma koera nenda seadma ja wälja öppetama, ja ikka holega selle peäle watama,

et koer ühhelt poolt teise pole, karja troppi ümber jookseb, ja nenda lambaid hoiab, et nemmad mitte wilja wäljade peäle ei lähhe ja mingisuggust kahjo ei te.

Sedda ei pea sinna koggoni mitte fallima, et koer karja troppi wahhelt läbbi jookseb, lambaid kistsub ehk hammustab, ehk pealegi lammast karja hulgast wälja aiab, ehk löhki kistsub. Kui nisuggust teggo on koerast nähha, siis peab ta kohhe sama ärratappetud. Nisugguse sandiste õppetud koerast wõib ka kohhe lamburid tunda, et ta laisk ja holimatta on, ja et ka temmal lambad koggoni armsad ei wõi olla, sest et temma mitte omma koeragi ei wiitsi õigel wiisil wälja õppetada. Barrako on külmitmes paigas nisuggusid lamburid ja lamba poisid leida, kes lammastest paljo ei holigi, waid pealegi endid selle ülle weel römustawad, kui näwad, et koer lamba külge hakkab ja tedda hammustab. Peakid kül keik nisuggused lamburid ja lamba poisid, kes ni tuima waljo süddamega ja ilma armota lammaste wasto on, endid parrandama, ehk enneminne jo aegsaste ommast ammetist lahti löma, kui et naad nende ilmasüta lomadele peakid waewaks ja witsaks ollema.

4. Kui lambad on tallist wälja lastud, kas minna siis pean karja-male minnes nende eele wõi tagga käima?

Olled sa lambad tallist wälja lastnud, siis pead sa igga kord holega järrele watama, et mitte mõningad nendest talli mahha ei jä. — Kui ei olle keddagi talli mahha jänud, siis pead sa kohhe reddelit wärrawa ette tõmbama, ehk wärrawat finni pannema, et ükski loom selle aja jees, kui lambad karjas on, lamba talli ei sa miina. Nendajammoti pead sa ka siis jälle teggema, kui sa karjaga karja-ma peält, kas louneks ehk õhtuks lammastega kojo tülled; et sa siis igga kord, enne kui lambad talli ajad, holega järrel watad, et keddagi wöerast ellajat tallis ei olle. Kui sa sedda agga mitte ei te, ja ommeti wöib juhtuda, et üks loom ehk ellatas on sisse läinud, mis lambaid wöib ehmajada ja hirmutada, nenda et naad hirmo pärrast tungis wälja jookswad ja seläbbi ennestele suurt kahjo tewad.

Wastusjeks selle üllemisje küsimisje peäle:

Kui sa olled lambaid tallist wälja lastnud, siis pead sa kohhe karja eele minnema ja selle kutsmisje ja melitamisje sannaga: purr, purr, purr — lambaid omma jure ja järrel käima õppetama; nenda et naad iggale pole, kuhho sinna ial eele lähhed, so sanna ja kutsmisje jär-

rele öppiwad käima. Karja järrele kõndida, ei olle sulle mitte lubba antud; ei se passi ka mitte, ja sedda ei te ka ükski lambur egga öige lambapois mitte. Kui üks mõistlik tundja sedda näab, et lambur karja tagga käib, siis ei wõi ta tedda mitte lamburiks, waid enneminne siggade karjatseks arwata.

5. Mis peale pean minna watama, kui ma möda karja=teed omma karja ehk troppiga edda si lähhen, ja kui ma karja=ma ehk söötmisses=wälja peale olen sanud, mis mul siis seal on tehha ja tähhele panna?

Üled ja omma lammastega troppis minnemas, siis on so kohhus öiete tihti ja hoolfaste ümber wadata, kas nemmad ka keif seätud wiisi järrel sinno järrel käiwad, ja pead issearranis tähhele pannema, et keski krawi ei lange ja wilja wälja äre söma ei lähhe. — Kui ja siis lammastega seätud karja=ma peale olled sanud, siis on so kohhus, ikka weel ni kaua karja eele käia, kui nemmad troppist wähhe hawal laiemale ja keif ühhes reas on söma hakkanud, sest kui sinna lammaste tahha jääb, ja nendele omma wolle annad, siis jooksewad naad kohhe ülle keige karja=ma, tallawad rohhto ja ei sa seal jures ommeti mitte nenda süa, et köhhud öigel wiisil täis saaksid.

Mihästi karja-te kui ka karja-platsi peält pead sinna keik takjat, kus neid agga ial leida ja nähha on, ärrakautama; sest et nemmad, peälegi siis kui naad jo kuiwad ja küpsed on, lamba willa külge hakkawad ja seläbbi willale suurt kahjo tewad. Kui neid pärrast sure waewa ja ajawiitmisega peab ärranoppima, saab ka seläbbi lamba wil ärrarikkutud. — Se ei olle siis ka mitte lamburile auuks, egga ka lammastele illuks, kui nende kasjukad ehk nende wil takjastega täidedetud on. — Takjate ärrakautamist wöid sinna fergel wiisil tehha, ja keige parreminne kewwadisel ajal, kui naad kaswama hakkawad, ette wötta. Selle tarwis lasse ennesele seppa jures weike labbidas tehha, sedda panne omma karjatse keppi otša, ja pea sedda ka ikka selle otšas, wata siis on sul igga kord, kui juhtud takjaid leidma ja näggema, riist käepärrast käes, et neid kohhe wöid süggawalt wälja kaewata ja nende kaswamist ärrarikkuda, ilma et so karri seläbbi holetusse ehk omma melewalla alla jääks. — Kui karja-te ehk karja-ma peäl paljo takjaid peakšid kaswama, siis pead sa neid ni kohhe pärrast Jani-päwa, warra hommiko, enne kui lambad sawad karja aetud, wikkatiga mahhanitma. Enne Jani-päwa ei prugi neid mitte niita, sest et jured hakkawad jälle ueste kasjusid wälja ajama, kellest mönne nädoala pärrast

jälle ued tafjad on kaswanud, agga pärrast Jani-päwa ei olle sedda mitte ennam karta, sest et nende kaswamisfe aeg enne Jani kinni jääb.

— Keif mahha nidetud, ja ma seest wäljakae-watud tafjat pead ja ühte hunnikusse korjama ja siis ühte tühja ja warjolisfe paika ärrawima, kus nemmad nihästi lammastele kui ka wilja wäljale mitte ennam kahjuks egga risjuks ees ei olle, agga weel parrem, kui naad on ärra-kuiwanud, et siis kohhe saaksid ärrapöletud.

6. Kas ma tohhi ka karja söötmissfe ajal karja-maal istuda, ehk wahhest ennast mahhabeita?

Karja-maal, kui ka lambad peaksid rahholiste söma, ei tohhi sinna koggoniste, ei istuda, ei mahha heita, egga weel wähhem maggama jada, waid sa pead allati sure holega omma karja ülle walwama, neid saatma ja ikka selle peäle watama, et neist ükski loom, weel wähhem terwe karri, ei kuhugi kahjo egga wilja wäljade peäle, mis karja-ma liggidal peaksid ollema, ei lähheks. Kui sest ka mitte igga kord suurt kahjo ei peaks tulles, siiski tunnistab ja näitab se ommeti, et se sinno sü ja holetusfe läbbi on sündinud, ja et sinna üks laisk ja holimatta lambur olled.

7. Mis ma siis pean teggema, kui ma omma lammastega, kas te peäl, ehk karja=ma peäl ollen, ja nään wöeraid lambaid ennese jure ehk wasta tullemad?

Juhtud sinna wahhest lammastega te peäl ollema, ja nääd wöerast karja emalt tullemad, siis pead sa, kui sa mitte koddust kangel ei olle, omma karjaga ümberpörama ja neid kohhe omma talli ajama. Juhtub agga seäl liggidal ehk te kõrwas nisuggune tühhi wälli ollema, siis pead neid nikauaks siina ajama, kui wöeras karri on möda läinud. — Ulled sa agga lammastega jo karja=maal, agga ehk wägga liggidal te äres, ja sa nääd wöerast karja tullemad, siis pead sa kohhe omma karja teest emale ja kaugele karja=maale ajama. — Isseärranis on nisuggune ettewaatinne wägga tarwilik; sest wöib olla, et wöera lammastel te-käimisje peäl mönda suggust külge hakkawad haigust, kas sörra=ehk kärna=többe, külles on, mis wägga külge hakkajad möllemad on.

8. Mis ma siis pean teggema, kui selle seätud ja juhhatud karja=ma wälja peäl ennam rohto ei olle, et lambad sömist ei wöi leida?

Siis pead sedda omma Herrale teada andma ja palluma, et sulle teisest kohhast üks söötmissje tüf saaks jure antud, kas härjapea wäljalt, mis

niitmisseks on jätud, ehk mõnnest muust kohhast. Kui sinno Herra nääb, et sul õigus on pärrida, siis saab ta ka sedda hea melega teggema, et ta sulle söötmisses üht teist kohta juhatab. Sinna ei pea agga mitte ilma asjata Herrad waewama, egga sedda pärrima, mis koggoni wõimalik ei olle sada; kui Herra sedda sinnuft märgib, siis ei wõtta ta teine kord, kui sul ehk weel kibbedamine tarwis juhtub ollema, mitte ennam sinno palwet kuulda, waid saab sulle peälegi nukra melega ütlemä: „Sa häbbe-matta innimenne, sind ei wõi ühhegi asjaga täita“. Misuggust waljo ütlemist sawad mõistmatta lamburid enneste karristusseks sagedaste kuulda. — Nendasammoti ollen ka lamburide suust kuulnud: „Wata, mis hea karja=ma teeb!“ Se on kül tõssi, sest tulest ei wõi lammas ellada; agga minna ütlen sulle, ja wõin sulle sedda ka õppetusses töega tunnistada, sest et isse sedda keik tunnen ja mõnne aastade sees sedda keik sanud läbbi kat-suda, — et üks tark ja mõistlik lambur ka wähhese karja=ma peäl ommad lambad wõib täita, ja weel parreminn üllespiddada, kui üks rummal ja holimatta rohke rohho sees, hea karja=ma peäl, sedda ostab tehha.

Wata, kui sinna karja=maal omma lambaid mitte õigel wisil ja seädusse järrel ei söda,

waid olled holeta ja ei wata mitte selle peäle, et nemmad korra järrel reas peawad söma, ja widad omma aeg istudes ja aeletes, ehk jutto ajamiseses tö rahwaga, kes karja=ma liggidal juhtuwad tööl ollema, ehk jättad weel peälegi omma karja mahha, ja lähhed, et te peält üht innimest nääd tulleswad, — temma wasta, hakkad temmaga jutto ajama, ja siis pärrast, kui karri laiale, siis hakkad omma wille ja koeraga neid kokko ajama. Nisugguse rummala ja mõistmatta wiisil sawad agga lambad ärrarikkutud, arraks tehtud ja mõnnikord nenda ärrawäsitud, et hingetumaks jäwad, ja nenda saab siis rohhi tallatud ja karja=ma enne aego ärraraisatud. Kas se on siis inime, kui karja=ma ni ussinaste otjas ja kui nisuggune holimatta lambur ühte puhko uut karja=maad tarwitab?

9. Kui minnule söötmisses tük härjapea wälja karja=maaks antakse, kuidas pean ma selle peäl söötma, et mitte lammastele kahjo ei sünni?

Härjapea wälja peäle ei tohhi sinna mitte lastta lambaid warra hommiko tühja kõhbuga söma minna, egga neid nipaljo süa lastta, kui tahtwad; waid sa pead neid enne, wannema ja lahjema rohho peäl söötma. Kui sa neid siis pärrast rammusa härjapea peäle ajad, ei pea sa neid süski mitte kaueminne seäl söötma, kui

pool tundi ja siis neid kohhe jälle wannema ja lahjema rohho peäle ajama, kus naad üks tund woiwad süa, ja siis jälle pärrast nenda kui ennegi polest tunnist härjapea=ma peäle wima. Nenda pead sa päwa otsani teggema ja ühtepuhko söötmissse paikastid wahhetama, se on: ikka rammusa peält lahja, ja lahja peält rammusa söma=ma peäle neid wima; agga ikka parrem nattuke enneminne kui hiljeminne. Kui sa neid agga kauemaks, kui sin sai ööldud, rammusa härjapea peäle jättad, siis tappad sa neid otsego melega ja ajad neid lõhki omma üllemeelse söötmissfega. — Siis on neil kille-tõbbi; sest et rammus härjapea nenda mao täis ajab, et mao kille lõhki karriseb.

Rammusa härjapea wälja söötmissse/peäl pead sa ka wägga Summala ilma tähhele pannema; on ilm waike, siis ei pea sa neid mitte kaueminne kui pool tundi seäl söötma; on ilm tuulne, siis weel wähhem aega; on agga ilm koggoni tormine, siis on parrem, et sa neid härjapea peäle ei ajagi. Kui sinnule söötmissfeks üks tüf härjapea=wälja pealt on juhhatud ja kätte antud, siis ei pea sinna mitte lastma lambaid ühheforraga sedda maad külleültse läbbi looksta, waid pead neile igga päwa jäüks üks nisuggune plats sömissfeks arwama, et naad parrajaste ommad kõhjud täis sawad, ja neid

siis mitte enne terve platsi peäle lastma, kui esfimenne plats paljaks on södetud. — Et agga lambad ikka noort rohhto enneminne armastawad, siis leiawad naad jedda ka nüüd ennam, ja neil on siis selle wiisi söötmissjega weel parrem karja=ma, kui et ja neid igga pääw lasjed ülle keige sure karja=ma jooksta ja ilma asjata rohhto ja karja=maad ärra tallata.

10. Mis pean ma teggema, kui juhtun lammastega karja=maal ollema ja nään taewast pilwetama ja raskeid wihma ja äitise pilweid üllestõusma?

Nääd ja taewa al wihma ja äikesje ehk pittje pilweid üllestõuswad, siis pead ja kohhe aegsaste ja fireste omma lammastega kojo pole ruttama, et neid enne wihma saddo wõiksid talli warjo alla ajada, isseärranis siis ei pea sul foggoni aja wiitmist ollema, kui karja=ma kaugel tallist ärra on. Tahhad ja nikaua odata, kui wihm ja mürristamine so pea peäl on, siis on jo hilja ja ka lammastele kahjuks. — Ennamiste kishuwad mürristamisse pilwed ikka tuult, ärgo siis kelako sind ka mitte tuul, kui se ka peaks sulle wasto ollema, — lammastega talli pole ruttamast; kardad ja tuult ja widad ikka kaueminne aega, siis pead ommeti wimaks omma lammastega külma wihma ehk rahhe alla jäma. Raske wihma ja rahhe saw ajal ei tahha

mitte lambad eddasi miinna, peälegi siis, kui tuul wasto on, waid jäwad seisma, pöravad endid ümber, jookswad ringi, tungiwad teine teise peäle, teine teisest warjo otsides. Kui nemmad wimaks läbbi ja läbbi märjad on, siis jäwad paigale. Juhtub agga, et just sel ajal lambad on nidetud ja et neil weel peälegi no-red talled on, siis peawad need waesed lomad sest külmast wihmast ja rahhest kangeks ja peälegi pödduriks jäma ja ärrasurrema. Mis läbbi sünnib nüüd nisuggune kahhi ja õnnetus? Töest, lamburi holetusje ja holimatta mele läbbi.

Kui lambad agga tallis on, ja peaks, kas õ ehk päwa ajal, kangeste mürristama hakkama, siis pead sa ni kohhe, kui ial wöimalik on, talli ukсед ja aknad truište kinni pannema, et tallis mitte tuul ei kisu, ja siis pead sa ka isje nikaua, kui agga ial mürristab, ommad silmad allati lamba talli peäl piddama ja koera omma liggidal hoidma, et kui õnnetus peaks juhtuma, siis kohhe wöiksid omma lammastele appi jõuda. — Pitkse mürristamisje ajal ei tohhi sinna koggoniste õ ajal maggama heita, egga ennast hirmo pärrast kuhugi ärra peita; sest hea karjane ei jätta omma lambaid mitte mahha, kui se ka temma ello peaks maksma.

11. Mis ma siis pean lammastega tekkema ja kuidas nende nälga kustutama, kui ilmad allati ni heitliffud on, et üks tund vihma sajab ja teine tund jälle kuiva on?

Wihmase ilma ajal pead sinna wägga ettewaatlik ollema, kui sa nääd, et koggoni wõimalik ei olle lammastega kaugele karja-maale minna, siis katsu neid kuskil liggidal kõrgema kohtade peäl jöta; agga kui sul mitte liggidal nisuggust paika ehk kohta ei olle, siis ota enneminne ilma, ja pea neid ni kaua tallis, kui ilm selgemaks ja parremaks on läinud. Et sa neid mitmel korral päwas tallist sisse ja wälja ajad, ei lähhäka mitte korda; sest se eddasija taggasia ja minne ei te muud, kui wärsitab agga lambaid ja naad ei sa ommeti middagi omma kõhto. — Kui tahhad, et lambad sul heaste korda peawad minnema, siis mötle ikka selle peäle, et sinna isse nende keige surem wõlglane olled, nenda kuidas sinna nende wasto, kas holelik wõi holeto, nenda on ka nende korda minneminne sinno wasto.

Kui ilm agga ikka nenda muutlik ja soddune on, et lambad ni hästi liggida kui kõrgema, weel wähhem kaugele karja-ma peäle ei sa minna, agga wäljast toito ei wõi leida, siis pead küll omma herra käest, kas ölgil wõi heino, — emba kumba, mis agga hädda pärrast sada on, palluma. Wihmase ja niiske ilma ajal on

ölled ka lammastele toiduseks wägga head, ja kui neid rohkesti peaks sadawal ollema, siis oleks ka wägga hea, kui neile igga hommiko enne wälja minnemist wõiks nattuke ette anda; sest ölg tömmab ülleliigist niiskust, mis rammusast rohhust on kõhto korjanud, kõhhust wähhemast; jedda wõib ka lammastest nähha, et nemmad wihmasel ja märjal ajal hea melega kuiwa toito armastawad.

Kui agga peaks pääw otfsani wihma sadama, siis peab neid kül täieste heinte ja ölgedega söötma, muido jäwad nemmad nõdraks ja lõpewad ärra.

12. Mikspärrast peawad lambad sama ni wägga wihma eest hoitud?

Rohke wihm on willale sureks kahjuks; sest ta leutab ja pesseb willa küllest raswa higgi ärra, ta wennitab willa wälja omma lodud krusilisse keerdest ja teeb üllepea willa wägga näotumaks. Isseärranis on wihm siis willale sureks kahjuks, kui lambad raske sao järrele läbbi ja läbbi märjaks sanud ja siis märjalt kange päwa palawa kätte jäwad, et wil ussinaste ärrakuwab; se läbbi jääb wil waljuks ja karmeks ja kautab igga pididi omma headust.

13. Mikspärrast peawad lambad ni wägga sure holega tolmo eest hoitud sama?

Kui sa lambaid karja=ma peäle ajad, siis on so kōhhus ni paljo kui wöimalik tolmo eest hoida, ja kui ial wöid, et sa siis mitte lambaid tolmust teed möda karjamaale ei aja. Tolm on essiteks willale sureks kahjuks, sest et ta raswa higgsi külge heidab; teiseks teeb ta lamba pessemist wägga raskeks ja waewaliseks, et siiski keige surema hole ja pessemisse waewast onmeti puhhast willa ei sa, ja weel pealegi näoto ja alw wälja näab; kolmaks sawad tolmuste lammaste niitmisest lammas=rauad hopis ussinamine nürriks, kui nisugguste niitmisest, kedda tolmo eest on ennam hoitud, ja peawad sepärrast ka saggedamine ihhutud sama. Lammas=rauad, mis kawa aega ollekid wasto piddanud, sawad ka saggedaste ihhumisse läbbi enne aego ärrakullutud ja rikkutud.

Agga sa pead ka lammaste terwise pärrast ni paljo, kui wöimalik tolmo ja tolmust teed wihtama; sest lamba ajamisest tolmuse ja liwase te peäl, pealegi kui kange tuul on, tõuseb tolm ni rohkest, et lambaid lätkastatama ajab. Nennad tõmbawad sedda ennestesisse ja se lööb nende rindo ja panneb neid pärrast kōhima, mis wimaks lätkakōhaks lähheb. Kuival ja pöudsel ajal ei pea sinna om-

ma karja karja-maal mitte te äredes egga te liggidal söötma, sest te-käijatte söitmisest tõuseb allati tolm ja langeb nihästi lammaste kui ka rohho peäle, kui ja siis ka sedda te ärist tolmust ja liwast rohtugi lassed süa, siis sadab se nisammoti seddasamma kahjo ja haigust lammastele.

14. Mikspärrast saab jootmisse künna igga kord enne lammaste jootmist ärrapestud?

Enne lammaste jootmist pead sinna igga kord sure holega jootmisse künna selge ja puhta weega puhtast pessema ja sedda selle wiisi peäl teggema:

Künna peab esiteks sama nenda Ma peäle seätud, et üks ots, kus pool wee wälja lastmisse auk on, pool tolli maddalamal seisab kui teine ots; siis wallad sa puhvast wet künna sisse ja nühhid ühhe luaga, mis selle tarwis on tehtud, seest poolt künna ümberringi puhtaks; kui ka künna wäljaspoolt peaks muddane ehk rojastud ollema, siis peab se nisammoti kasitud ja puhvastud sama. Esimenne pessjo wessi saab siis august wälja lastud, pulk ette pandud ja siis weel teist korda loppitamiseks uus puhhas wessi sisse wallatud ja jälle wälja lastud; siis wimaks jootmisse tarwis puhhas, wärske ja selge wessi wallatud. — Misuggune iggapä-

wane jootmisſe künna puhhaſtaminne on lammaſte terwi ſeksja koſjumisſeks wägga tarwilik; kui ſedda mitte ei ſa tehtud, ſiis lööb künna külge haiſew kõnts ja lambad ei wotta omma keige ſuremas jännuſ ſedda haiſewat wet mitte jua. Mõnningad, keſ tuggewama lomuga on, jowad ehk eſſite hädda pärraſt, et neil kange jänno on, agga ſurem hulk kannatawad enne minne jänno hädda, kui et nemmad ſedda haiſewat wet peakſid mekkima. — Niſuggune kaſſimatta wiis tulleb ikka ennamisſte holetuma ja laiſa lamburi ja lamba=poisſte jures ette. Kõl on parrako weel mitmes kohhas niſugguſed lamburid ja lamba=poisſid, keſ agga mõtlewad ja ſedda oſkawad ütelda: „Kui agga meie kõht on täis ja pääw õhtuſſe peakſ jöudma, et agga puhkama ſaakſime, ſiis on keik aſſi hea; egga lambad ſiis ſepärraſt ärra löppe, kui künna mõnniford peſſematta jääb.“ Niſugguſed lamburid ei mõtlegi, kui raſked patto nemmad ſelle wiſi peäl tewad, kui nemmad ſedda, miſ nende õigus ja kohhuſ on, mitte ei te, ja ka waeſte ilma ſüta lammaſte peäle, keſ mitte räkida egga omma hädda kellegile kaebada ei wõi, — armo ei heida. Ei mõlſe ka mitte nemmad ſelle ſure kahjo peäle, miſ ſe läbbi Herrale wõib ſündida. Sepärraſt olleſ ſiis wägga tarwiſ, et keik niſugguſed holimatta lamburid ja lamba=poisſid

endid parrandakšid ja ommas tenistusfes parremat truust wöikšid wälja näidata!

15. Mil ajal pean ma suuwel lambaid jootma, mil ajal hommiko, louna ajal ja öhto?

Sinna pead igga hommiko, enne kui lambad sawad karja=maale aetud, puhhastud joma künnasje wärsket puhhast wet wallama ehk pum-pama, et lambad iggal ajal kui tahtwad, omma jänno wöiwad kustutada. Külma ja willo ilma ajal jowad nemmad küäl wähheminne ja kui neil hea rohho=ma, siis ei jo naad ühtegi; agga sellegi pärrast pead sinna ikka igga hommiko nenda teggema, kui üllewel sai ööldud, sest et hulga hulgast, siiski mõnningad on, kes jua tahtwad, et siis ka wet eest leiakšid. Kuiva ja pallawa ilma ajal jowad naad ennam, sest pallawal ajal on ka rohhi kuivem ja rohho sees wähhem niiskust.

16. Mis ma selle weega pean teggema, mis hommiko jomissest künnasje on järrele jänud?

Sedda wet, mis hommiko on künnasje järrele jänud, pead sinna igga kord holega lastma künnast wälja jooksta, ja siis weel pärrast luuga künnast öiete wälja pühkima, et ühtigi wet sisse ei jä alt. Ennamiste on lambad karja=ma, tag-

gasi tulles, louna ajal ehk öhto ikka pallawad ja jooksmisest higgised, ja kui naad siis kohhe äkkitselt peaksid jua sama, siis olleks se neile sureks kahjuks ja terwise rikkumiseks; peälegi siis weel, kui naad kõrre wäljalt tulles, kus nemmad wilja päid ja iowasid on süa sanud. Saggedaste on sedda nähha, et lambad, kui naad rohkest wilja päid on sõnud, kohhe kangeks jäwad; mis weel siis, kui naad selle peäle jua sawad? tõest, siis ei olle ka mitte neist surm ennam kaugel.

17. Kas ma tohhi ka lambaid karja maal ehk tee peäl tojo tullemisel krawist ehk tiigist jota?

Ei mitte karja maal, ei karja=maale miñnes egga taggasi tulles tohhi sinna nihästi krawist kui tiigist lasta lambaid jua, waid pead neid sure hõlega jomisest taggasi piddama. Suw= wel pallawal ajal, karjamaalt taggasi tulles, jowad nemmad ka kange jänno pärrast iggast loigust muddast ja kõntast wet, mis nemmad hommiko, kui jomisje künna nattu ke haiseb, mitte suhho ei wõtta, egga ninna liggidale ei pista. Nisammoti pead sinna ka selle peäle watama, et nemmad ka mitte te peält ratta=robaste seest ei jo, ja nenda igga wisi peäl truiste nende eest hoolt kandma ja nende terwist hoidma.

18. Mis pean ma lammastega suuwel pallawal ajal teggema, kui nemmad mitte ei tahha süa?

Suuwel pallawa päwade ajal pead sa lambad kojo ajama ja talli pannema, ehk kui karja-ma koddunt kaugel on, siis aja neid pude alla warjo, ehk pea neid kustil heina ehk wilja kinnis willus paar tundi kinni, kus naad endid woiwad jahhutada. Pallawal ajal ei sö nemmad muidugi mitte, waid wäsitawad ja waewawad agga endid, ja tallawad ilmaasjata karja-maad, sest et nemmad ühte kofko tungiwad ja teine teisest warjo otsiwad. Kui nemmad agga 2 ehk 3 tundi on tallis olnud, kus wärrawad ja atnad lahti peawad ollema, ehk mujal teises willus paigas puhkanud ja jahhutanud, kül siis hakkawad jälle parreminne söma ja tullewad õhto parrema kõhho täiega kojo, kui et naad pitt pääw olleksid piddanud pallawa päwa käes waewal ollema.

19. Kuida pean minna suuwel söötmisega teggema, kui rohhi, hommituse kasteest weel wägga märg, ja õhtuse kasteest jälle aegjaste märjaks saab?

Enne ei tohhi sinna mitte lambaid karja-maale ajada, kui kaste on rohho peält ärrakuiwanud; sest kui lambad märga rohho rohkeste söwad, siis on se neile sureks kahjuks ja rikkub nende

terwist. Kui sa nääd, et rohhi hakkab õhto kaste
 test märjaks jäma, siis ärra jä mitte ennam
 kauaks karja-maale, waid hakka agga kohhe om-
 ma lammastega kajo pole ruttama. Ennamiste
 langeb ikka kaste 1 tund enne päwa lojamine-
 mist; siiski agga, kuidas ilmad ja paigad kusti
 pool on, selle järrel on ka kaste langemine.
 Kuival ajal ja kõrgema karja-ma peäle langeb
 kaste hiljemine, ja wihmasel ajal maddala kar-
 ja-ma peäle warremine. — Siete selgeste tea-
 tud aega kaste langemisest ei wõi kül mitte
 teada, sest et ta sedda möda, kas warra wõi
 hilja — langeb, kuidas kohhad ja paigad karja-
 ma ümber on. Kui ma kohhad kas kõrged ehk
 maddalad, kas laggedad ehk soo- ja rabba-pärra-
 lised on, siis on ka selle järrel, iggal pool isse
 ajal, kas warremine wõi hiljamine, kaste lan-
 gemine. — Mõnnel lamburil on wiis, et ta
 lambaid õhto hiljani lassib karja-maal märga
 kasteest rohhto süa; sedda ärra te sinna mitte
 nende järrele, sest nisuggune hilline söötmine
 karja-maal toob ikka ennam kahjo kui kasso. —
 Memmad kül ütlewad, et lambad päwa ajal
 kange pallawaga ei olle wöinud süa, sepärrast
 peab neid õhto nattuke kauemine karja-maal
 piddama; minna agga ütlen sulle: Sinna pead
 omma lambad ikka õige aja ja korrapärralise
 wiisi ja seadusse järrel õppetama ja neid ka selle

fees allati üht wisi püüdma piddada, et sa nendega mitte üks pääw üht wisi ja teine pääw teist wisi ümber ei käi. Rahhi, mis hillisest söötmissesest karja-maal tulleb, ei näita kül wanna lammaste jures mitte ni ussinaste wälja, agga talledel on ennamiste warsti teisel päwal hädäda külls; naad lähwad passale ja hakkawad pöddema. Kas siis se ei panne uende kossumist ja kaswamist kinni?

20. Kas iggas mõisas on nipaljo härjapea-pöldo, karja-maaks, et lambad ülle suwwe, ükspäinis härjapea Ma peäl wöitwad södetud sada?

Lammastele sawad mõisates mitmesuggused karja-maad prukimisseseks antud, ja need on:

1^{ies}) Pärriis ehk lodud karja-ma.

Pärriis ehk lodud karja-maaks nimmetakse ni-suggust maad, mis mitte ei olle harrimisse, se on: kündmisses ja semendamisses läbbi, karja-maaks tehtud, waid on jäetud, sepärrast et ta lahja on ja põllo-maaks ei kölba, — lammastele karja-maaks.

2^{ies}) Tehtud ehk semendud karja-ma.

Sedda nimmetakse sepärrast tehtud ehk semendud karja-maaks, et ta harritud ja ni hästi härjapea kui teiste mitmesugguste rohho seem-

netega karja=maakš femendud. Nisuggune karja=ma saab agga mönni aasta karja=maakš pru=gitud ja pärrast jälle üllestüntud. — Panne siis nüüd esiteks „pärris ehk lodud karja=ma ast“ tähhele! —

Et nüüd kül jo ennamiste iggas mõisas, kus lambaid petakse, lammaste tarwis tehtud ehk femendud karja=maad on murretsetud, siiski on agga weel mõisaid, kus neid weel mitte ei olle, ja peawad sepärrast omma pärris karja=ma peäl omma karja söötma. — Kui agga tehtud karja=ma kõrwas ka pärris karja=ma on, siis on se mõisale kül sureks kahjuks, sest siis ei prugi mitte wilja=wälja küllest ni paljo maad karja=ma tarwis ärra wotta, ja wöib ennam wilja wälja külwata, kellest ka lammastele talwe toito, ölga, põhko ja wilja wöib sada. Pärris ehk lodud karja=maadest on nisuggused, mis wägga kõrge, ehk ka wägga maddala kohha peäl on, kus jaggedaste wessi peäl seisab ja mitte krawi=sid ei olle siisse kaewatud, sureks kahjuks lammastele. —

Kui kõrgema paikade peäl kuiwa ja pouasel ajal, ennam ei olle sömist leida, siis püiawad lambad wäggise, kui neid mitte holega ei ja taggasi hoitud, maddalama kohtade peäle miinna kus wessi on peäl seisnud. Kui ka kõrgema paikade peäl weel jüggo rohko peaks ollema,

fiiski armastawad nemmad ümber jooksta, ja kui ussinaste wöiwad nemmad, kui ja neid ei hoia, kahjoteggewa, maddala ja hallika soonte kohtade peäle juhtuda, mis läbbi neile mitmesugust kahjo ja hädda wöib sündida; sest nemmad ei olle mitte isse enneste karjatsed, waid sinna olled nende karjane, kes neid peab juhhatama ja keige kahjo eest hoidma.

Et lambad sinno kätte on usktud ja sinno hole alla antud, et neid mitme suguse karjama peäl pead söötma ja neid keige kahjo eest hoidma, siis pead ja ka sedda keigest jouust püüdma ja teggema, ja ka wälja näitma, kas sul ka töeste keigist asjust, mis lammet so käest pärrib, täis tundminne ja teadminne on.

Roht, mis maddala ja märja, soo ja turbla ma peäle kaswab, ei olle mitte rammus egga södaw, ei ka mitte terwisfeks, waid kahjuks lammastele; sepärrast ei olle siis ka mitte nisugune ma, pärris ja öige karjama, egga woi ka sedda mitte karjamaaks pruukida, sest et ta jo algmisest lodusse järrel alb ja sant on, ja ka lammastele suur kahjo wöib sata. Nendafamoti, kui mitte ei ja öigel wisil hoolt kantud, wöib ka tehtud ja semendud, ehk ka keige parema karjamaast lammastele kahjo ja õnnetus tulla. Kui mitto päwa ehk nädalat ühte puhko on wihma saddanud, nenda et rohhi allati

märg seifab, ja kui sinna siis mitte lammaste eest õigel wiisil hoolt ei kanna ja heaste ette ei wata, ja mitte kõrgema ja kuiwema paikade peäl lambaid ei söda, egga neile õlgi ja heino wahhest ette ei anna, siis on kül peagi tõbbi ja haigus neil külles; nemmad sawad wee-tõbbe, pleef-tõbbe ja weel mitmet muud tõwwed. Sepärrast on siis wägga tarwis, et pitkalisse wihma ajal wahhest kuiwa toito saab ette antud ja keif nenda selle õppetuse järrel tehtud, mis 11. küssemise numbri al laiemalt on õppetud. —

21. Kas on tehtud karja=ma peäl ja ka härjapea=ja kõrre=wäljal nijuggusid kõrged, maddalad ja hallikassed kohhad leida, ja kas need on ka lammastele nisamma kahjoliitid, kui paigad mis pärris karja=maal on?

Sinna ehk olled ka tähhele pannud, et arwasti on nijuggusid mõisa wäljasid leida, mis aina ühtlased ja ühhetassased on; kui ja weel mitte tännine ei olle selle peäle waatnud, siis wata nüüd, ja õppi keif kohhad, ni hästi kõrgemad kui maddalamad, ja ka hallikassed kohhad wäljade ja ka tehtud karjama peäl tundma, et arro wõiksid sada, mis kassu ehk kahjo nijuggused nõu paigad, mis wäljade ja karja=maade peäl on, lammastele wõiwad fata. —

Kui sinna omma Herra tenistusse sisse astud, ja Herra sinno kätte, sinno hole, jubhatamisse ja hoidmisse alla omma lamba-karja annab, olgo se kerrwade, suuwel ja süggise, siis pead sinna keige esite, enne kui ja lammastega wälja lähhed, karja-maad öiete holega läbbi käima ja jedda iggalt poolt tundma öppima. Sinna pead jedda öiete prowides läbbikatsuma, pead watama, kas ta ühhetassane, kas ta pöhhi illeültsse kuw ja köwwa, wöi ehk on ka mönnes kohhas körgemad ja maddalamad paigad ehk hallikasjed kohhad, pead watama kuidas wiis roht maddala ja nöu kohtades kaswab, kas on köntsa ja liwa nöu kohtadesse rohho peäle langenud, ehk kas on kange wihma saddudest, körgema paikadest, maddalama ma peäle paljo mulda ehk liwa koggonud. — Kui ja nisuggused kohhad karja-ma peält olled leidnud, siis ei tohhi sinna mitte lashta lambaid siina peäle miina, weel wähhem nisugguste paikadest neid söta. Olgo kül et se ka tehtud karja-maaks on, siiski on nisugguste kohtades, nisamma alwad ja kahjolikkud rohhud, kui pärris ehk lodud karja-maal, ja peab sepärrast sesamma hool ja ette waatminne söötmissse jures ollema, mis pärris karja-maal on.

Kui karja-ma peal nisugguse maddala ehk hallika pärralisse kohtade peäl wee-mahha-last-

misſe pärraſt palju krawiſid on kaewatud, ſiis ei tohhi ſinna ka ſeälgi omma lambaid ſöta; olgo kül et ma on krawide läbbi palju kuiwemaks ja parremaks ſanud, ſiiski kaſwawad ikka niſugguſte kohtade peäl mitmeſugguſed kahjo teggewad rohhud; ka härjapea ja ka mu teine rohhi on ſeäl kohhas ikka niiskem, ja ka kaſte langeb igga öhto niſugguſte kohtade peäle. —

Kui ſinnule Herra poleſt lubba ſaab antud, et wöid kõrre wäljale lammasteaga minna, olgo ſe niſſo, rukki, odra ehk kaera wälli, ſiis pead ſinna ka ſeäl hõlelik ja ettewaatlik ollema ja mitte kohhe laſkma ühhe korraga ülle wälja kääa, et nemmad mitte rohkeſt wilja iwwaſid, mahha jänud wilja peadeſt ei ſö, ja enneſtele ſe läbbi ſuurt kahjo ei te; kui ſinna mitte ſelle peäle ei wata, ſiis ſaad kül teiſel hommikul palju haigeid ja ſurnuid lambaid talliſt leidma. —

Kui agga willi ei olle weel mitte wäljalt ärra wetud ja ſinnule lubba on antud, lambaid wilja kuhjade wahhel ſöta, et hea ja rammus rohhi, enne ſiſſe kündmiſt ſaaks ärra ſödetud, ſiis pead jälle niſammoti hõlega tähhele panema, et lambad wilja kuhjade kallale ei lähhe ja nende otſa ei ronni, ja enneſtele rohke wilja peade ſõmiſſe läbbi kahjo ei te. — Kui niſuggune õnnetuſ ſinno holetuſſe läbbi peaks jubtuma, ja ſinna ſelle pahha ſannumega Herra

ette astud ja ütled, et paljo lambaid haige ehk weel peälegi furnud on, siis wöid jo issegi arwata, misfugguse filmaga Herra sinno peäle watab ja misfugguse sannaga ta sind toast wälja ajab, ehk sind ka weel pealegi ammetist lahti lasseb.

Antakse sinnule lubba, enne kartuhwli ülleswötmist lammastega nattukesseks ajaks kartuhwli wälja peäle miina, et nemmad seäl jedda rohto, mis waggude wahhel kaswab, wöiksid ärra süa; siis ei pea sinna agga mitte lambaid ühhes koos ja hunnikus piddama, waid pead neid lastma laialt käia, sest siis ei talla nemmad mitte ni paljo kartuhwliid mulla seest wälja, mis läbbi Herrale suur kahhi wöib tulla, kui külm neid pärrast ma peäl ärrawöttab. —

Saad sinna lubba, pärrast kartuhwli ülleswötmist, lambaid kartuhwli ma peäl söta, siis ei pea sinna mitte lastma lambaid korraga ülle feige wälja käia, waid wäbbe hawal, jedda möda, kuida sinna nääd kartuhwliit ma peäl ollewad ja lasjed siis agga kahhe ehk kolmetiinu maad korraga ülle käia. Ei pea sinna ka mitte hommitust öhtani neid ühte puhko kartuhwli ma peäl söötma, waid pead ikka karja maad wahhetama ja wahhest jälle teise karja ma peäle, kas kõrre wäljale ehk wanna härjapea ma peäle nendega minnema. Olled sinna kauge karja ma

pärrast, enne lounat kartuhwli wäljal söötud, siis wöid neid pärrast lounat teiste wannema karja=maade peäl söta. Kui wannemad karja=maad kartuhwli wälja liggi on, siis wöid nenda kui nääd, nihästi enne lounat kui pärrast lounat kordamine ühhe wälja peält teise peäle miina; pead ja neid agga pääw otsani kartuhwli wäljal, siis tüddinewad nemmad wi=mafs ja ei sö ka mitte ennam heaste.

22. Kui palju lambaid wöin ma karjas hoida?

Karja jurust wöib möisa wäljade jäggamise järrel arvata. Kui karja=ma wäljad nenda on jäggatud, et naad pikkad ja laiad on, siis wöid hea öppetud koeraga suurt karja hoida; on agga karja=ma wäljad pikkad ja kitsad, siis ei wöi ja mitte suurt karja hoida. On sul agga juur karri ja kitsas karja=ma, siis peawad lambad ühhes koos tungis sama hoitud ja selle wiisi peäl ei olle neil siis rumi süa, sest et nemmad ühhes hunnikus keik koos on ja seläbbi suurem hull, ilma sömata, tühja kõhuga kojo peawad tulles. Kui nisuggune waene luggo sinnul on, siis pead kõhhe omma Herrad paluma, et Herra sinnule üht korralist abbiks annaks. Herra saab sedda hea melega teggema, kui ta agga teada saab et se tarwis on, ja lambad seläbbi parreminne hoitud ja södetud sawad.

2. Karja jäggamisest seltside järrel.

23. Mikspärrast sawad emma=lambad, talled, aastased
kohhi=vinad ja puffid igga selts isse karjas hoitud?

Emma lambad sawad sepärrast isse=karjas hoi-
tud, et neid ikka parrema ja rammusama karja-
ma peäl wöib söta. Sepärrast peab nende ette
wägga hoolt sama kantud, et nemmad siigidusse
tarwis ikka tuggewad ja rammusad on, et omma
seätud ajal wöiwad puffid wasto wötta ja et
neil ka pärrast jõudo on tallešid immetada.
Waeseks jänud emma=lambad ei wötta puffid,
ja kui ka mõnned wötwad, siis towad naad nõrgad
ja waewased talled; lõppeb ka jaggedaste emma,
— talle tomisše ajal keige tallega, ja kui naad
ka peakšid ellusše jäma, siis ei olle ommeti em-
mal pima, ei armastust talle wasto, ei ka taht-
mist omma talle immetada.

Sepärrast pea meles sedda wanna janna:

„Tahhad head talled sada,
Kanna hoolt siis emma eest;
Muido saad sa ommast waewast
Weiked waewalisjed talled.“

Talled sawad sepärrast teistest lahhutud ja
üksi omma karja=ma peäl södetud ja hoitud, et

wannad emmad nende eest parremat ja noremat rohto ehk härjapead mitte ärra ei sö; sest talled ei wõi mitte ni kermeste süa, ei ka mitte ni jõudsaaste emmade järrel käia, ja kui nemmad sedda rohto, mis emmadest on järrele jäänud, peaksid söma, siis jäwad naad maofaks, nende süsifikond saab rikkunud, nende kaswamine jääb finni, ja nenda jäwad nemmad siis iggalt poolt teistest tuggewamattest taggañ.

Uastafed peawad ka nisammoti kui talled parrema sömisse pärrast teistest lahhtud ollema ja ükñ omma karja seltsis hoitud ja södetud sama. Neile peab ikka feige parrem ja wäggewam karja = ma söötmisses antud sama; kui sedda agga nipaljo ei olle kui tarwis on, siis peab nende jäuks üks feige parrem söötmisses wälli antud sama, mis ükñ nende pärralt on. Kui nende eest mitte ei sa heaste hoolt kantud ja peälegi lahja ja sandi karja = ma peäl södetud, siis jäwad naad kohhe ommas kasjus finni; jäwad weikest talle emmaks ja towad ka nisamma weiked ja waewalissed talled ilmale.

Kohhi = oinad sawad sepärrast isse = karja pandud, et mõisades ialgi ni rohkest head härjapea karjamaad ei olle, et ka kohhi = oinad nenda heaste wõiksid södetud sada, kui emma lambad, aastafed ja talled sawad södetud; kui nemmad teistega peaksid ühhes käima, siis jääks teistele

wägga wähhe parremast ja rammusamast rohhust järrele. Et agga iggas mõisas pärris ehk lo-
dud karja-maad on, siis olgo need kohhi-oinaste
tarwis; sest neil on agga üksi omma kõhho eest
hoolt kanda, agga emma lammastel ennamiste
aasta läbbi nihästi enneste, kui ka tallede eest
murretfeda.

Jäär-oinad sawad sepärrast isse-karjas petud,
et kui nemmad kohhi-oinastega ühhes koos on,
neid rahhule ei jätta, waid hakkawad kohhi-oi-
naid tagga ajama, misläbbi naad endid nenda
ärrawässitawad ja otša lõppetawad, et neid pär-
rast ennam puffedamisfe tarwis ei wõi pruvida.

24. Kui agga igga karja seltsis waewalisi ja kiddurid
lambaid on, mis ma siis nendega pean teggema,
et naad weel ennam waesemaks ei lähhe?

Kui keige-sinno hole ja tähhelepannemisfe ju-
res so kätte usftud lamba karjas, siiski waewa-
lisi ja kiddurid lambaid peaks ollema, siis pead
neid keiti ees-nimmetud karja-seltsidest wälja otsima,
neid ühte kokko ühte seltsi wõtma ja neist isse-
karri seädma. Sedda karja nimmeta: „wae-
wane karri“.

Selle karja hulka ei pea sinna agga mitte
waewalisi oinasti wõtma; se ei sadaks mitte kassu,
waid kahjo, sest et ta isse ja ka emma-lambad
nörgad ja waewased on.

Sedda waewalist karja pead sinna ikka keige liggedama ja rammusama karja=ma peäl piddama, kus nemmad rahhuliste wöiwad süa; sest süs wöiwad nemmad jälle toibuda ja tuggewamaks sada, et neid jälle, kui mitte enne, süs süggise, teise karja hulka wöib pandud sada. Kui neid mitte teiste hulgast isse=karja ei sa wöetud, süs on sul nendega suurt teggeminne, sest et naad ärrawäsüiwad, teistest mahha jäwad, ja ka paljo nende hulgast ärrasurrewad.

Kui sa agga nääd, et jo mõnned nende seast tuggewamaks on sanud, süs wöid neid jälle omma endise seltsi jure taggasi panna. Seiad sa agga surest karjast mõnningad waewalisi, süs pead jälle neid waewaliste hulka wõtma. — Selle wiisi peäl sawad sünnul süggise talwe süöt=misje hakkatusje ajal keik lambad ühhesuggused tuggewad ja rammusad ollema. — Suuwel ja iggal ajal mötle ikka selle peäle ja kanna hoolt, et mitte lambad süggisest, kui neid kinni pannakse otsas ja waesed ei olle.

3. Emma lamaste hoidmisest ja ümberkäimisest nendega, kui naad rammad on.

25. Kuida pean ma emma=lamastega ümber käima, kui naad rammad on; mis peäle pean minna nende jures nihästi talis, kui la farja=maal watama ja tähhele pannema?

Hure holega pead sa allati omma lambaid hoidma ja selle peäle watama, kui nemmad rammad on, et neile ühhegi wisi peäl ühtigi kahjo egga wigga ei sünni. — Peab emma lammas terwet talle ilmale toma, ja sedda ka täieste öigel wisi immetama ja toitma siis peab ta isse terve ollema ja terweks jäma. Sepärrast on isseärranis wägga tarwis, et sa ni paljo, kui sa jõuad, neid wõtatajõid hoida ja allati selle peäle wadata, et emma=lambad, kui naad rammad on, endid kuhugi külge ei tõuka egga piggišta, ja tallist wälja minnemisega ja süsse tullemisega mitte wasta söimesid, seinasid ja ukse piitjalgasid ei jookse ja ennestele se läbbi wigga ei te. — Ka talwel kui sinna ennesele söötmissa ajaks talli, — (kellest minna sulle eddespidi õppetust annan, wata 54. tük) wäljaajamisse latrid olled teinud, kuhho sa lambad ni kauast süsse lassed, kui neile sömist saab söimesse widud, — pead sinna ho-

lega selle peäle watama, et sinna, aea siise ajamisje ja wälja lastmisse jures emma-lammastele, mis peälegi rammad on, ühtigi kahjo egga wigga ei sünni. Toido ette wimisse ajal söimedesse, peälegi weel siis, kui neile wilja-ehk heina toito söimede ja künnadesse pannakse, püawad naad wäggise sure firega aedast wälja jooksta; selle tungimisse ja firest tullemisse läbbi wöiwad naad, kui neid mitte ei sa holega hoitud, wasta reddeli tuggesid ehk ka wasta söimeid jookstes nenda töugata et mahha kukkuvad. Emma lammaste peäle, mis rammad on, ei tohhi sinna mitte, nihästi karja miñnes, kui taggasi tulles, koera ajada, ei ka mitte lastma nende sekka jooksta, weel wähhem neid kiskuda ja hammustada.

Siis pead ka weel selle peäle watama, et rammad lambad mitte ülle aedade ja krawide ei hüppa, sest hüppamisest wöib tal talle-kojas taggorpidi sadud pöratud.

Kui karja-maal, mis ehk muido hea terve karja-ma wöib olla, kõrged mäed ja süggawad nõu kohhad peaksid ollema, siis ei pea sinna mitte lambaid jookfuga mäest alla ajama, ei ka mitte mäggede peäl koeraga neid tagga ajama; sest, juhtub üks ees kukkuma, siis kukkuvad teised ülle kaela temma selga ja tewad ennestele seläbbi suurt wigga.

Nisugguſe holimatta ja ilma armota wiſi peal, nenda kui parrago mönned lamba=poifiſid tewad, ſawad paljo emmaſid feige talledega rikkutud. Kaſ ſe ſiis on imme, kui ſa ſelle wiſi peäl wähhē talleſid ſaad ja weel peälegi omma Herrat kurwaſtad, temma meelt rikkud ja ſeläbbi ka enneſele melega pahhanduſi teed. — Nendajammoti pead ſinna ka iſſeenneſe ollemiſt, lammaste waſto, wägga tähhēle pannema, et ſa targaste, ja möiſtlikkult nendega ümber käid, neid mitte wihha pärraſt ei touka egga pekſa. Tahhad ſa, et lambad peawad ſigginema ja ſinno käe al heaſte korda minnema, ſiis te enneſele ſeäduſſekſ, et ſa taſſaſte ja hellaste nendega ümber käid. — Ka kinni wötmiſe jureſ, kui on tarwiſ emma lammast teiſe aeda ehk latriſſe töſta, pead ſinna tedda targal kombel ſülle wötma ja niſammoti jälle taſſaſel wiſil ülle aea ehk reddeli mahha pannema ja ei mitte wiſkama. —

Kui talle tomie aeg kätte on tulnud, ſiis pead ſinna igga kord, enne kui ſa lammasteiga wälja lähhed, kaſ talliſ ehk oueſ ukſe eeſ, emmad öiete holega järrel watama, kaſ ehk jo mönnedel talle tomie aeg käeſ on, et ſa ſiis kōhhe neid talli jättad ja mitte karja ei aja, et ſul pärraſt mitte tarwiſ ei olle, feige karjaga kōjo tulla, miſläbbi agga lambad ſawad ärra=

wäsiitud ja nende söötmissse aeg ärrawidetud. — Nendele, kedda sinna talli, talle tomise pärrast finni pannid, pead sinna igga kord sömist ette andma, et nemmad mitte ei prugi nälgida.

Emma-lambaid, kelle talle tomise aeg liggi on, pead sinna ikka keige liggedama rammusa karja=ma peäl, mis mitte tallist kangel ei olle, sepärrast söötma, et 1^{tefs} kauge käiminne neile raske on, 2^{tefs} sündinud talleid kangelst karja=maalt raske on põlles ehk kottis kojo kanda, ja 3^{dafs} et mitte suurt karja mitto korda päwas ei prugi karja=maalt sömissse kallalt talli jure ajada. — Kui ilm on soe ja mönningad emmad peaksid karja=maal talled toma, siis ei olle mitte tarwis nende pärrast kojo ajada; kui emma omma talle armastab, siis ei jätta ta tedda mitte mahha, waid on temma jures ja sööb ka isse teiste jeltis. Kui agga paljo emmasid peaksid karja=maal talled toma, ja kui ilm peaks willu ehk külm ollema, siis peawad kohhe emmad omma talledega sama talli todud; esiteks sepärrast, kui talleid paljo on, et nemmad wöiwad wahhetussesse miina ja siis ei tahha pärrast ennani üks emma üht ja teine emma teist talle ommaks wötta; teiseks, kui ilm willo on, jäwad talled karja=maal kangeks ja kui neid ka siis weel pärrast kojo tuakse, jäwad naad wae-wafeks. Kui emma-lammaste karri wägga

suur on, et sa talle tomise ajal ei jouda neid mitte üksi tallitada, siis pallu omma Herra käest seks ajaks üht innimest ennesele abbiks.

Rääd sa karja-maal, et lammas hakkab talle toma, siis pead ommad silmad ikka temma peäl piddama; nore emmade jures tulleb jaggedaste ette, et nemmad ni kohhe, kui talle on tonud, karja hulka lähwad ja talle mahha jätwad; ka juhtub, et nemmad sure karja jures kest karja, talled towad ja siis kohhe jälle söma hakkawad. Waewased emmad jättawad ennamiste ommad talled mahha ja ei holigi nende pärrast. Kui sinna sel ajal siis mitte holelik ei olle ja tähhele ei panne, siis pead küll mitmest tallest ilma jäma.

26. Mis on mul talle tomise ajaks enne walmis tehha ja korrapeäle seada?

Talle tomise ajaks pead sa ennesele jo enne hea hulk weikeid reddelid walmis teggema; need peawad $4\frac{1}{2}$ jalga pitkad ja $2\frac{1}{2}$ jalga kõrged ollema; reddeli pulga augud peawad igga kahhe tolli peäle sama lasktud; kui nemmad sawad laiemale lasktud, siis poewad talled wahhelt läbbi ja lähwad ühhest latrist teise. Pulga augud peawad nihästi allumiste kui üllemiste pude sees ühhe laiusel ja öiete otsekohhe teine teise kõrwas reas ollema, et reddeli pulgad otsekohhe püüsti seiswad. Keskmisje reddeli puust

peavad augud sama läbbi lastud, pealmisise ja allumisise puust agga polest sadik; sest siis seisavad pulgad kõrweminne finni ja ei ja nihästi üllemisest kui allumisest reddeli puust wälja tulla.

Suus peab sul weel palju pitki reddelit ollema, mis ka $2\frac{1}{2}$ jalga kõrged ja nihammoti igga kahhe tolli peäle augud lastud; neid prugid finna nihästi weikema kui suurema tallede latride ees, mis agga kõrwaste waiade wahhele peawad sama finni pandud. Ka on lammaste pessemisise ajal, ja ka talwel, kui lambad mitme jäusse sawad jäntud, pitkad reddelit wägga tarwis. Reddelitte finni pannemisise tarwis olgo sul ka hea hulk waiasid walmis, mis $3\frac{1}{2}$ jalga pitkad ja teisest otsast terrawad peawad ollema. Seina-söime peäle, mis ka seina külles petakse, wöid igga 18-ne jalla peäle 7 weiked wahhed ehk jäggo tehha, nenda et igga weike reddel $2\frac{1}{2}$ jalga teisest emal seisab; nende weike üllesseätud reddelitte ette sead siis pitka reddelit, mis 18 jalga pikk, ja panned sedda siis nihammoti kõrwaste waiadega finni, kui weiked said pandud; siis pead finna ka seina-söime alt möllemilt poolt, weike reddelitte jurest, lahtine wahhe ruum heaste ölgedega ehk sõnnikuga finni toppima, et mitte talled seält wahhelt ei ja läbbi puggeda egga teistega seggaminne miina. Kui

finnul agga mitte seina söimet ei olle, siis wõt-
 tad söötmissese-söimetest ühhe, ja sead sedda nenda,
 et ta $6\frac{1}{2}$ jalga on seinast emal, siis jääb sin-
 nule weel 2 jalga maad, seina ja söime wahhelt
 läbbi käia, kust sa iggal ajal wöid lahkest, igga
 üksiko latri jure miina ja emma lammast omma
 tallega, kas sisse ehk wälja tösta.

Nisugguse söötmissese-söimele, mis 18 jalga
 pikk, kus 7 wahhet ehk latrit sees on, wöid
 sinna möllemile pole nisamma pikkad reddelit,
 kui söime pikk, körwaste waiadega ette panna.

27. Kuida wöin ma emma lambast teada ja kust tunda,
 mil ajal ta talle toob?

Sedda aega, mil ajal emma=lambad talled to-
 wad, wöid sinna wägga heaste selle aja järrele
 arwata, mil ajal sa pukkid emmade jure lastsid;
 lammas kannab sestjammast päwast, kui ta pukki
 jures on olnud, ennamiste 140 päwa, wägga
 arwaste 150 päwa. Märgid, kust sa wöid
 tunda, et emma lambal talle tomisse aeg liggi
 on: kui kaäne paijetama hakkab ja walget nilba
 wälja ajab ja kui ta kehha on rohkest alla
 langenud.

4. Lammaste puddenemisest ehk tallede tomisest.

28. Mis on tallest feige esSITE nähha, kui temma öige
lodud wiisi järrel emma-kannes paistab.

Kui tal öige lodud wiisi järrel ilmale tulleb ja
tedda emma-kannes nähha wöib, siis peawad
temma esimesesed jallad al, ja Pea jalgade peäl
ollemä, nenda et ninna ja jallad ühhe pittkussel
ja eest ühhe tassä teine teisega on.

29. Kui ma nään, et lammäs mitte ei sa puddeneda,
kas ma siis pean püüdma aidata?

Utspäinis siis wöid sinna aidata, kui hädda
sunnib sedda teggema; siiski agga targal ja ette-
waatlikkul wiisil, et mitte nihästi lambale kui tal-
lele, kinniwötmissä ja fiskumissä läbbi, kahjo
egga wigga ei sünni.

Olled sinna omma lambaid kandmissä aial
feige selle eest hoidnud, mis minna sulle ollen
kelanud, ja nende eest nenda hoolt kannud, kuida
minna sind 24^{mas} tükkis ollen öppetanud, siis
tulleb küil arwaste ette, et tal emma kehhas on

teistiti ehk taggorpidi pöördud; on tal agga omma öige lodud wisi järrel tullemas, siis ei olle ka sinno abbi sinna jure mitte tarwis.

Sest tulleb küll saggedaste, isseärranis noorte emmade jures, kes esimesti korda towad, et neil sünnitamine raske on, siiski agga kui lammas tuggew ja rammus on, wöib ta ikka ilma innimesse abbita talle ilmale tua. Mönne emmade jures tulleb ka ette, et waewa-hood siis wahhet peawad, kui jubba talle Pea emma-kannes nähha on; mönned töusewad peälegi maast ülles ja ja lähwad teiste hulka söma; teised agga, mis lahjad ja waewased, ei lähhä paigastki ärra. Misuggusid emmasid pead sinna wägga tähhele pannema, et nemmad ommad talled selle wisi peäl ärra et tappa egga lämmata. Kui nääd, et talle Pea esimeste jalgadega kaua aega emma-kannes paistab ja ikka ühte wisi paigal seisab, siis wötta lambi ölli, wöia sellega omma esimesesjed sörmes ja pista esite üks sörm talle Pea ja emma-kanne wahhele; seläbbi saab emma-kanne nattuke wennitud ja sünnitamisjele hõlpo tehtud. Lambi ölli läbbi saab emma-kanne, mis kangeft pallawast kuiwaks jänud, jälle niiskeks ja libbedaks ja saab ka sünnitamine seläbbi kergemaks. Misugguse aitamisje jures pead sinna agga targaste ja ellaste lambaga ümberkäima, et ja mitte omma sörmega emma-kannes talle

filmade sisse ei pista; ei pea sinna ka wäggise, waid pehmeste ja aega möda, ükspäinis siis tõmbama, kui wallo=hood tulleswad.

30. Kui tal mitte õigel wiisil ei tulle, mis on siis temmast esfite emma=kannes nähha?

Talle olleminne, kui ta mitte õigel wiisil ei tulle, on mitmesugguse wiisi peal:

1) tulles jaggedaste ette, et üks jalg ja ninna ots nähha on, ja teine esfimenne jalg mahha jänud ja ei tullegi; kui sa sedda nääd, et lammas selle wiisi peal kaua aega waewal on ja tal mitte eddas ei tulle, siis pead sinna jälle ommad esfimesfed sõrmed õlliga wõidma, ja esfite esfimest sõrme emma=kanne sisse pistma, ellaste püüdma katsuda ja wigga illes otsima; leiad sa siis mahha jänud esfimest jalga Pea pealt, ehk kuula taggant, siis pead sa mõllematte sõrmedega wäbbe hawal püüdma jalgo üle talle Pea tõmbata, ja sedda omma õige ollemisje sisse seada; ei pea sinna agga mitte wäggise tõmmama, sest siis ei te sinna lambale ühtigi kergitust, waid suremat waewa;

2) tulles ka ette, et üks kõrw agga nähtawal on ja Pea põigiti ees seisab; siis pead jälle püüdma mõllematte sõrmedega, õiete ellaste talle Pead tahha piddi lükkata, ja sedda es-

siimeste jalgadega omma öige ollemisse siise seädma;

- 3) tulleb ka ette, et tal hopis taggurpiddi ja sabba ees otsas emma-kannes nähha on; ka siis ei olle muud nöu, kui pead jälle endisel wiisil, esimesesed förmed kanne siise pistma, ja targal kombel wähhhe hawal püüdma omma förmed talle ristlude peäle panna, neist finni wötta ja siis wähhhe hawal ette piddi tömmata; kui förmed ristlude peäle panned, siis pead fergeste pannema, ja mitte waju-tama, et tal wigga ei ja.

31. Mis on mul pärrast talle sündimist tehha ja tähhele panna?

Isseärralikko tähhelepannemist, hoidmist ja aitamist tarwitawad talled pärrast sündimist, sepärrast on sinnul tarwis sedda feik tehha ja tähhele panna, mis siin saab öppetud.

1) Ennamiste on talledel, kui naad on sündinud, paks ferd walget ill'a su ja ninna ümber, sedda pead sinna kohhe förmega ärra pühkima; kui ja sedda mitte ei te, siis woiwad nemmad peagi ummuksesse surra.

2) Pead sinna selle peale watama, et igga emma omma talle puhtaks lakkub ja tedda sest sündimisse rojast ja nilbast puhhastab. Ter-

wed ja tuggewad emmad tewad fedda isfegi, agga waewased ja sandiste üllespetud ja kanored emmad, kes esimest korda talleid tonud, peawad sama õppetud, et fedda hakkawad teggema. Selle tarwis prugitakse kül sola, mis talle peäle ripputakse; et sool agga talle õhhukesse nahhast läbbi käib, ja temmale suur wallu teeb, siis ei pea fedda mitte igga kord teggema, kui ükspäinis agga siis, kui ükski teine nõu ei aita. Parrem on, kui sinna sola enne wee sees leutad ja sola weega talle pesjed. Kui lammas agga ühhegi wiisi peal ei hakka omma talle laksuma agga puhhastama, siis pead sinna isse fedda leige weega puhtaks pesfema. Kui sa fedda mitte ei te, siis kuwab se niibine niiskus ja jääb kui korohe nahha külge. Saggedaste on ka sündinud talledel õhhuke nahk pärris nahha ülle; kui sinna ka fedda nahka mitte ärra ei wõtta, siis kuwab ta willa külge, murrab, kiskub willa ja teeb tallele suur wallu.

Sis pead sinna ka igga kord, enne kui sa emma omma tallega seatud aeda ehk latrisse panned, emma uddarat öiete läbbi watama, ja katsuma, kas nissadest pima wälja tulleb; enamiste on ikka nissade otsad kuwa mäddaga finni ummistanud, mis tallele, kes peälegi wae-

wane on, suurt waewa teeb, enne kui ta jõuab pima wälja immeda.

Ka pead sinna igga kord uddaratte küllest willa ärrafiskuma, mis talle tomisje ajal ennamiste lahti on, sedda kuiwal kohhal hoidma, et lamba pessemisje aial saab puhtaks pestud ja mümisje tarwis ärra pandud. Kui uddara küllest ei ja mitte wil ärra kistud, siis ei wõi ka mitte tal heaste immeda, egga leia ka mitte nisja ülles, waid hakkab nisja assemel willa immema; kui siis wil lahti on, tõmbab ta immemisjega willa tükkid omma suhho ja nelab alla, mis temma terwisjele sureks kahjuks on.

32. Kuida pean ma emma=lammast finni piddama, kui talle tahhan immema õppetada?

Kui sinnul nisuggusid emma=lambaid on, kes omma tallefid, pärrast sündimist ei tahha lakuda egga immetada, siis pead sinna sedda marga limmast nilbi parrema käega talle taggumisje jalgade ja sabba peält, pahhema käe pihho sisse pühkima ja sellega mõnned korrad emma suud feestpidi woides märima. Kui se agga weel mitte ei peaks aitama, siis wotta emma lammast omma jalgade wahhele ja tõsta ühhe käega temma üht taggumist jalga nattuke üllespidi körwale, et tal wõib uddara liggi sada ja nisja ülles leida, siis lütkad talle teise käega uddara

liggemale ja hakkad sellesamma kääe förmega wähhē hawal talle sabba-ro peält tassahiljokeste eddasi ja taggasi sillitades öeruma. Selle wiisi peäl hakkawad ennamiste keik talled ussinaste immema, fest nemmad arwawad fest öerumisfest, et emmad neisse puduwad ehk neid lakkuwad.

Olled sa selle wiisi peäl 2 ehk 3 korda lastnud talle immeda, siis ei prugi sinna mitte ennam pärrast emma Pead omma jalgade wahhel piddada, waid pead tedda möllemilt poolt kae-last finni ja pörad temma Pead immewa talle sabba pole, et ta omma talle wöib nufutada ja haisust tedda tundma öppida; fest igga emma, kes omma talle armastab, ei tunne tedda mitte ütspäinis heälest, waid weel ennam haisust; sedda wöid sinna iggast lambast nähha, kui sa agga tähhele panned.

Neid tallefid, kedda emmad kohhe pärrast sündimist pölgawad ja ei tahha immetada, pead sinna holega 4 ehk 5 korda päwas emma al immema öppetama ja ni kaua neid sedda wiisi, kui üllewel sai öppetud, immetama, kui nääd, et emmad neid hakkawad tagga hoidma ja neid isse immetama. — Jättad sa sedda teggematta ja olled holeto, ei sa käi mitte hommiko warra ja öhto hilja neid watamas egga katsumas, siis ei kaswata sinna neid kül mitte sureks, naad löppewad ja surrewad sinno sü läbbi ärra, ja kui

ka mõnned nende hulgast peakšid ellama jäma, siis jäwad naad ommeti waewafeks; sest needki talled, kedda sure holega kaua aega saab öppetud emma al immema, jäwad kohhe teistest, kedda emmad isse on hakkanud immetama, — omma kaswamisse poolt taggasi. — Talle-tomisse aial pead sinna igga filmapilk walmis ollema; pead allati sure hole ja tähhelepannemissfega tallis omma filmad lahti piddama, et kohhe wõikšid seäl, kus abbi tarwis, aidata ja abbiks olla, ja isseärranis selle peäle watama, kas emma lambad, kes talled on tonud, neid ka hoiawad ja immetada lastwad. — Ei tohi sinna sel ajal mitte hommiko kaua maggada, egga ka õhto aegsaste maggama minna. — Olled sa päwa aial emmade jures neid märkisid näinud, et talle tomisse aeg liggi on, (wata 26^{mas} tükkis) siis pead sinna õsel walwama ja tallis lammaste jures ollema; sest kui paljo emmasid peakšid talled toma, siis ei jä mitte talled emmade jure paigale, waid hakkawad hommiko pole ööd ümber hulkuma, emmad lähwad siis nende järrele ja nenda tulleb siis suur seggadus, et emmad ja talled feik seggaminne lähwad, et üks emma üht ja teine emma teist talle ei tahha ommaks wasto wõtta ja mõnned emmad ei wõtta ennam pärrast koggonigi wasto.

Wõtke, kui suur teggeminne ja tülli sinuul

fiis pärrast on; ja pead fiis keiki feggaminne läinud tallefid üks hawal hakkama emmade al immetama; agga nurrifeminne ja karristaminne Herra poolt sinno holetusse pärrast, on fulle weel peäle kauba.

Kui sinna immetamisfe ajal talle emma uddara jures finni pead, fiis ei pea sinna mitte talle turja pealt finni wõtma, egga tedda turjapiddi liggemale tömbama; tal ei kannata sedda mitte, ja jääb fe läbbi uenda isfemeelsfeks, et ennast ikka wäggife uddara jurest püab taggasi tömmata.

33. Kui lammas kaksikuid ilmale toob, kas ta jõuab möllemad talled immetada?

Kaksikuid tallefid ei jõua küll emma ialgi nenda immetada, et talled ni paljo sawad kui tahhaksid, sepärrast on fiis tarwis, kui lambal kaksikud on, et sinna ühhe neist talledest, mis tuggewam on, emma taggant ärrawöttad, ja temmale teise immetaja annad. Mõnni kord juhtub, et teise emmal felfammal ajal on tal ärrafurnud, fiis pead kohhe sedda kaksikut talle selle emma alla panne- ma ja tedda nenda immema õppetama, kuida 32^{mas} tükkis on õppetud.

Kui agga teisi emmasid ei olle, kelle talled sel ajal on ärra furnud, kui kaksikud sündisid, fiis pead neist kaksikutest, mis tuggewam on,

emma jurest ärra wõtma ja teiste emmade al, kes agga ka sel ajal talled on tonud, ja kellel ka rohkest on pima, — immeda lastma. Sinna pead agga holega watama, et ja sedda kaksikut talle mitte nisugguse emma alla ei panne, kes jo pari päwa ette talle on tonud, sest et selle piim jo wanna on; kui temmal ka peats rohkem pima ollema, ei pea sinna sedda siiski teggema, sest et wanna piim talle terwisele suureks kahjuks on.

Kui agga ka nisuggusid talle emmasid ei juhto ollema, kellel rohkest pima on, siis ei olle muud nõu, kui pead sedda emma, kellel kaksikut on, isjeärralisje paika parrema toido peäle pannema, et ennam pima hakkab andma; kellest ka suuwel mitte pudu ei olle. — Parrema jõotmisje pärrast pead tedda omma talledega, — enne kui tedda wöid teiste lammaste hulka karja = male lasta, 2 ehk 3 nädalat ommas isje latris heaste jõõtma. Kui siis pärrast kolme nädalat tedda teiste lammastega karja olled saatnud, siis pead nende kahhe tallele, mis weel omma latrisje peawad jäma, head kuiwa haljaid harjapea ja timmoti = heino ette andma; nendasammoti ka emmale, kui ta lõuna ajal ja õhto karjast kojo tulleb, ja sedda wisi mõnned nädalat teggema ja temma eest heaste hoolt kandma; ka pead sinna, igga kord, kui temma karjast kojo

tulleb, tedda omma latrisse tallede jure töstma, et talled inmeda sawad. — Kui talled agga jo wannemaks ja tuggewamaks sawad, siis wöid neid ka emma kasa lasta karjamale miina, agga sa pead neid siis ka öiete ja holega tähhele pannema, et naad heaste jita sawad ja mitte tühja köhhuga kojo ei tulle.

Et sa kaksiko tallefid, karja hulgas parreminne wöiksid tunda, pead sa punnase kridiga nende sabba-ro peäle märk teggema; kui nemmad wannemaks ja tuggewamaks sanud, siis lähwad ennamieste kaksikud talled wargusse peäle ja püawad endid wäggise teiste talle emmade pimast toita.

34. Mikspärrast sawad emma-lambad kōhhe pärrast talle tomist omma talledega essite latrisse pandud?

Nemmad sawad sepärrast teistest lahhutud, et igga emma omma talle ja tal omma emma peawad tundma öppima, ja et ka lambur wöib nähha ja igga emma tundma öppida, kuidas ta omma talle armastab ja immetab. — Karja hulgas on kül ka nisuggusid emmasid, kes omma tallefid üksiko weike latrides wägga hoiawad, armastawad ja ka heaste immetawad, agga kui neid surema aedade ehk latride sisse saab pandud, kus paljo teisi emmasid omma talledega on, siis jättawad neid mahha, ei hoiata egga tunnegi neid ennam pärrast. Kui on wähe weikesid lat-

rid, et peab rohke talle tomisse ajal emmad omma sündinud talledega, hulk ühte kofko, surema aeda ehk latrisse pannema, siis teeb se kül suurt tülli ja seggadust, sest et nemmad weel mitte öiete haiso järrel omma tallefid polle tundma öppinud.

35. Kui kuu peab emma=lammas omma tallega weikes latris ollema?

Emma lammas peab omma tallega ni kauast weike latrisse jäma, kui sa kindlaste selle peäle julge wöid olla, et ta omma talle hoiab ja immeda lasseb. Nored emmad, kes esimest korda tallefid tonud, peawad omma talledega mõnneks päwaks weike latrisse jäma. Et kül ka noorte emmade hulgast mõnned, kes suggu tarwis heaste illes petud, täies rammus on, ja omma tallefid armastawad, siiski on agga jälle teised, kes nisamma heaste on illes petud, wägga kahtlased ja ilma armota omma tallede wasto. Ennamiste neil aastadel, kui talwist toidust pudus, ja kui kewwade wähhhe härjapea= ja timmoti=heino on, tulleb se ennam ette, et nihästi nored, kui ka wannad emmad, kes kül enne omma tallefid armastafid ja heaste immetafid, — omma talledest ei holi, egga neid tahha wasto wötta. — Sepärrast pead sinna ikka selle ette hoolt kandma, et sinnul rohkeste weikesi latrid walmis

on tehtud. Kui sul igga 100^{ia} talle toja emma lamba peäle 8 weiked latrid on walmis tehtud, siis wöid sa ka läbbi sada, et igga emma, kes on talle tonud, omma tallega wöid sisse panna ja ni kaua seäl sees piddada, kui sa olled näinud ja selle peäle julge wöid olla, et emma omma talle hea melega hakkab hoidma ja immetama.

36. Kui agga latrid, mis on walmis tehtud, keif täis on, kuhho pean ma siis emma-lambad pannema, kui nemmad talled towad?

Kui keif latrid täis on, siis pead üht suremat teggema ja selle peäle watama, et nende redde-litte seest, mis sa latri tarwis prugid, mitte pulkasi ei olle wälja tulnud, ja et seina äre mitte paljo wahhe-rumi ei jä, et mitte talled ei sa seält wahhelt läbbi puggeda. Kui sa siis emmad omma talledega weikest latrist selle surema sisse panned, mis sa walmis olled teinud, siis ei pea sinna neist mitte ennam kui 6 ehk 10 tükki korraga pannema; igga kord, kui sa ni paljo olled omma seätud aja järrel pannud, pead sa selle peäle watama, et sa agga ni kaua siina sisse wöid panna, kui söötmissse söime ümber weel wähhegi rumi on. — Emmade ja talledede pannemisse ajal, weikemast latrist surema sisse, pead sinna igga talle omma emma ninna ette

pannema, et ta fedda wöib nähha, nufutada ja kohhe ommaks wasto wötta; agga siis pead ka sinna isse ni kaua seäl jures ollema, et nähha saad, kas emma ka hea melega lasseb talle immeda. Kui sinna agga mitte talle emma ninna ette ei panne, waid wiskad tedda teiste hulka, siis lähhäb ta teistega seggaminne, emma hakab tedda otsima ja latris ümber jooksuma, wimaks kui ta tedda ei leia, siis ehk wöttab ta ühhe teise, — ehk ei wötta enam pärrast feddagi wasto. Tulleb ka wahhest ette, et mönned emmad, kui neid weikemast latrist surema sisse pandi, kohhe omma talled wasto wötsid ja immeda lasksid, agga pärrast neid ommeti jälle mahha jättsid; sepärrast on siis tarwis, et sinna ka ikka weel pärrast neid wöttad sures latris tähhele panna, ja jelle peäle wadata, et mitte mönned emmad omma talled mahha ei jätta ja et talled seläbbi mitte nälga ei surre.

Kui nüüd ülleweel öppetud wißi järrel esfimenne surem latter, mis ja wimaks olled teinud, neist emmadest ja talledest, fedda ja weikest latrist sinna olled pannud, — täis on, ja weiked latrid ka täis on, siis pead sa jälle üht suurt latrit teggema, ja kui weel eddespidi tarwis, — kolmat ja neljat nisuggust teggema; siis pead agga igga kord, kui emmasid omma talledega weikemast latrist suremasse panned, teik fedda

teggema ja tähhele pannema, mis sul esfimesse latrisse pannemisse jures tehha ja tähhele panna olli.

37. Kui talle tominne emmadel wähhemaks jääb, kas ma siis weel woin nored talled wähhhe hawal järgi möda, nende wannadusse järrel, wannema tallede jure panna?

Un emma=lambad, kas poled ehk weel enam jo talled tonud, siis ei pea sinna mitte enam noremaid tallefid omma emmadega, wannema tallede jure pannema; sest wannemad talled on jo kawalamad ja lähwad norema tallede emmade alla immema ja sest, et nemmad ni mitmest emmast mitmesuggust pima on rohkest immenud, jäwad naad haigest ja sawad rammastusse haigust. Kui teises, suremas jäus ehk latris 14^{ne} päwa järrel tuggewad talled on, siis wöttad neist tuggewamad omma emmadega ja panned neid teiste tuggewatte jure, mis esfimesse jäus ehk latris on; wallitsemisse ajal wöib keige parrema wiisi peäl sündida, kui sinna talled lasfed isse ommad emmad ülles otfida, et mitte seggadust emmade ja tallede wahhele ei tulle.

Kuida talled ommad emmad wöiwad ülles otfida, wöid sinna ka selle wiisi peäl tehha: Sinna panned talled, mis teisest latrist esfimesse latrisse tuggewamate hulka peawad sama, ni

kauast finni, kui emmad karja-maal on; kui emmad karja-maalt taggasi tulles, siis wõttad neist tuggewamastest, mis teistest said lahitud, üks hawal ommast latrist ja panned neid emmade jure ukse ette; kui esimenne tal omma emma on ülles otsinud, siis ajad neid möllemaid teiste hulgast ärra, ja wiid siis jälle teine tal emma otsimise tarwis wälja; nenda teed siis ikka eddasi, nikaua kui keif tuggewamad talled on ommad emmad ülles otsinud. — Sinna pead agga seäl jures wägga tähhele pannema; sest et talled on mõnned tunnid emmade jurest ärra olnud, tahtwad naad immeda ja jooksewad kohhe esite üks keif misjugguse emma alla; sepärrast wõid sa wast siis, emma omma tallega finni wõtta ja ärra wia, kui nääd, et emma talle armastab ja lasseb tedda möllemist nistsai immeda.

38. Kas ma tohhi ka talleid omma emmadega karja-male lasta?

Kenna ja soja ilma ajal wõid sinna küll wanned talled omma emmadega karja-ma peäle lasta, pead agga nendega keige liggedama karja-male minnema, sest et talled on uored ja peälegi, kui nad kolme ehk nelja päwased, ei jõua nad kaugele emmade järrel käia. Karja-maal pead sinna neid wägga tähhele pannema ja ialgi

omma filmad nende peält ärra pöörma; sest kui nemmad ürike aeg karja-maal on olnud, siis fogguwad naad endid ikka ennamiste ühte kofko, heidawad mahha ja jäwad maggama, ja mõnned nende hulgast maggawad ni maggufaste, et ei kulegi, kui teised talled emmadega neist kaugele wöiwad ärra miina; kui ja neid mitte tähhele ei wötta panna, siis wöiwad naad ka ärra kadduda, ehk peäleki surma leida. — Sa nääd nüüd kül, kui wägga on tarwis hoolt kanda, sepärrast olgo sinno filmad siis allati nihästi lammaste kui tallede peäl, et neist keddagi ärra ei kauls ja otja ei löppeks. — On ilm külma ja tuulne, siis ei tohhi sinna, kui mõislik lambur tahhad olla, — mitte tallefid ni norelt karja-maale kasa wötta; naad jäwad külma käes kangeks, hakkawad pöddenema, jäwad waewaseks ja surewad ka wimaks. — Mendasammoti kui ja neid külma ja kange tule eest hoiad, pead neid ka hoidma, et nemmad nisugguses paigas ei seisja, kus tuul kangeste kiskub. Pead ka watama, et lamba tallis mitte ülleliga aurust soja ei olle; sest ülleligne jõnniko auro pallawus tallis ei olle nihästi lammastele kui talledele terwisfeks. Kui tallis peaks rohkest auro ja soja ollema, siis on parrem, et talled omma emmadega mõnneks ajaks ühhes tühjas reies ehk wilja künis saakfid hoitud ja petud.

39. Kui minnul agga palju emma=lambaid talledega karjas on, kuidas võin ma siis tallefid emmadest lahutada, kui ma mitte tallefid ei tahha lasta karja minna?

Kui sinna külma ja roppu ilma ajal ei või tallefid karja=maale kasa võtta, siis võid neid selle viisi peäl emmadest lahutada: Lükka latri eest=reddel ni palju taggasi, et 3 ehk 4 lammast seält wabhelt lahkeste võiwad läbbi minna; sinna isse seisa siis ühhel pool, ja teine pois teise pool; kui siis talled tullewad, siis lütkad neid kohhe kõrwale, ja watad ka selle peäle, et nemmad wälja minnemisega mitte ni wägga teine teise peäle ei tungi ja ennestele wigga ja kahjo ei te. Kui emmad ei peaks tahtma heaste wälja tulla, siis lasse neid wähhel hawal wälja ajada; on agga wälja minnemisega ka mõned talled wäljaläinud, siis peawad naad sama ukse ees kinni wõetud, ja talli teiste jure latrisse pandud. Emmad ajad siis kolmeks tunniks karja=maale, agga mitte ni liggidale, et nemmad tallede karjumist ei kule. Pärrest sedda aega jäwad emmad jo rahutumaks ja ei tahha mitte ennam süa, siis pead neid ühhe tunni aja peäle tallede jure kajo ajama; kui talled on heaste kõhjud täis immenud, siis heidawad endid mahha ja puhkawad emmadega. Kolme werandi tunni aja pärrest ajad nihästi emmad kui talled omma asfemette peält ülles, et talled weel enne

šawad immeda, kui emmad karjamale šawad aetud; siis pead sinna neid agga jälle nendašammoti, kui eššite šai öppetud, emmadešt lah-hutama ja neid talli omma latrišše jätma. Nenda pead sinna kolm ehk nelli korda päwas teggema, karja=ma peäle ajama ja jälle kojo tulles, et talled immeda šawad, ja ei prugi sinna mitte karta, et emmadel seläbbi aega šüa ei olle ja et paljo aega raisko lähheb; nemmad šöwad selle lühhišše ajaga, et neil talled kašas ei olle, hopiš kermeminne ja ahneminne, kui siis, kui neil talled kašas ollešš olnud.

40. Kaš tohib immetajaid emmašid omma talledega, ilma kartušetta, kašjo ja önnetušše eest, nore rammusa härjapea= ja timmoti=wälja peäl šöta?

Rammusa härjapea= ja timmoti=wäljade peäl šöötminne tarwitab igga kord suurt hoolt ja ettewaatmišt ja on ikka ennamiste immetawa emmade ja tallede jures wägga kardetaw. On šinnule karja=ma jure abbikš, — härjapea=wälli šöötmiššeks lubbatud, siis pead sinna wägga ette watama, ja mitte kohhe pärrašt talle tomist immetajaid emma=lambaid rammusa härja=pea peäle aiama, waid pead otama, kui härjapea ja ka talled on wannemašš šanud. Lebbe=ku algul on härjapea wägga wäggew, ja šepärrašt ka emmadel piim rammus ja pima and rohkem;

rammus piim agga lööb tallede kontide sisse ja teeb neid kangeks. Pärrast talle tomist peawad emma-lambad essite mönned näddalat terwe ja lahjema karja-ma peäl södetud sama, kui agga talled 2 ehk 3 näddalat wannaks sanud, siis wöiwad immetajad emmad igga pääw üks tund enne ja üks tund pärrast löunat härjapea-wäljal möistlikkul wiäl södetud sada; siiski pead selle peale watama, et nisugguse kohtade peäl essite södad, kust rammad emma-lambad wägge-wat härjapead on ärra sönud. Wimaks kui talled jo söma hakkawad ja härjapea wähhemaks, wannemaks ja lahjemaks, sanud, wöiwad emma lambad, igga pääw kaueminne härjapea-wäljal södetud sada.

41. Mikspärrast sawad talled, kui naad kolme ehk nelja näddalased on, issepäinis karjas hoitud?

Esiteks ollen minna sedda heaks leidnud, talleid soja ja kuiwa ilma ajal sepärrast issepäinis karjas hoida, et nemmad karja-maal emmadele tülliks ei olle ja emmasid sömissse kallalt ei segga, ja teiseks ka sepärrast, et talled weel nored ja nödrad, kolme ehk nelja näddalased ja sepärrast kaugele karja-male, emmade järrele ei jõua käia; ka on lahja karja-ma nende terwisele kahjulik, ja leiawad ka saggedaste nisugguse sandi karja-ma peält, weikesid mulla tükkikesi, mis

nemmad alla nelawad ja ennestele seläbbi kahjo tewad.

Sepärrast on siis parrem, et kolme ehk nelja näddalased talled saaksid üksi liggidal härjapea- ehk timmoti-wäljal karjas hoitud, kus härjapea rohkest pole förme pitkune on; talled saaksid seäl rohkest süa ja ei olle ka mitte härjapea egga timmoti-rohho sees ni paljo lahtisi mulla tükkisid nähtawal, mis neile kahjo wöiwad tehha. — Igga kord, kui sinna talled lasjed emmadega kokko miina, pead sinna wägga tähhele panne- ma ja hoidma, et mitte mõnned kawwalad tal- led, kes warrastada püawad ja ei tahha omma enneste emmasid ülles otsida, wöera emmade alla immema ei lähhe. Keige parrem on neid öues kokko lashta, kus emmad mitte ni tungis koos ei olle, kui latris; öues tulleb ka wähhem war- gust ette, sest et sinna parreminne wöid karja ümber käia ja neid selle tö pealt taggasi hoida.

42. Kuida tulleb, et talled immemisje jures emmade nissasid hammustawad ja emmad sepärrast tallefid ei lasse immeda?

Kui sinna nääd, et emma omma talle, kedda ta enne heaste immeda laskis, ärra tõukab ja immeda et lasse, siis wöid kui mõistlik lambur isfegi arwata, et uddara ehk nissa külles mid- dagi wigga wöib olla. Ka wöid sinna uddara

wigga fest tunda, kui nääd, et lammas lukab, ehk omma taggumist jalga järrele weab ja haigesti kohhast, mis uddara küllles, emal hoiab. Wigga ja wallu, mis uddara küllles, tulleb ennamiste fest, kui talled immemisse jures nissa hammustawad. Urwaste on leida, et tal omma ennese emma nissa hammustab, agga ennamiste kui ta wargusse peäle lähhäb ja wöerast emma hakkab immema, hammustab ta sedda, ja tulleb fest: kui emma nääd, et wöeras tal tulleb immema, siis hakkab ta minnema ja ei seiija mitte paigal, tal agga ei tahha nissa juust lahti lashta, waid peab hammastega nissa otsast finni, ja öppib selle wiisi peäl nissa hammustama.

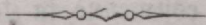
Kui hammustud ja wiggasest sanud nissa, pima täis on, siis pead sedda 4 ehk 5 korda päwas lüpsma, agga lüpsmisse jures, et sa emmale mitte suuremat wallu ja waewa ei te, pead sinna omma põialt ja esimesti sõrme, mis taga sa lüpsad, wärske solamatta wõiga märima ja igga kord pärrast lüpsmist, wiggast nissa, sellesamma wõiga märima. Selle wõidmisse järrel hakkab nissa warsti parranema ja emma hakkab endise wiisi peäl jälle talle armastama ja immetama.

Risjuggust wigga wõib hõpis usfinaminne ja enneminne parrandada, kui sinna agga sedda

aegfaste, kui õige lambur, wöttaksid tähhele panna.

43. Kui kaua woin ma tallejüd lastta immeda, mil aial sawad nemmad wöerutud?

Kolm kuud pärrast sündimist wöiwad talled aega möda emmadest wöerutud sada; sedda möda kuida nemmad söma hakkawad. Nende wöerutamine on siis paljo kergem, kui nemmad enne on ükfi ilma emmadega karjas käinud. Kui sa neid enne, aega möda wähhe hawal hakkad wöerutama, siis pead neid esüte keige wähhemast 8 päwa, ükspäinis öhto, agga mitte louna ajal, emmade jure lastma.

5. Kohhitsemisest ja sabbade leikamisest.

44. Mikspärrast sawad emma- ja pukka-tallede sabbade otsad leigatud, ja kohhi-vinadel kohhitsemisse ajal nattule pitkemaks jätud?

Keik pukka-talled, kedda mitte pene karja seltsi, suggu saatmisse pärrast ei wõi jätta, kui nemmad mitte penest seltsist ei olle, peawad sama kohhitsetud kui naad kolme ehk nelja nädalased on.

Mihästi kohhitsemisse kui sabba leikamisse jures peab sul üks innimenne abbiks ollema, kes talle selle wiisi peäl finni peab, kui siin saab õppetud. — Teine innimenne, kes kalle finni peab, mis peab kohhitsetud sama, wöttab talle parremalt poolt esäimenne ja tagguminne jalg ja panneb neid nenda ülle teise kokko, et esäimesse jalla förrad taggumisse jalla kodi-nükkast sadik, ja taggumisse jalla förrad esäimesse jalla allumisse köwwerdusfest sadik ullatawad; neid parrema poolsid talle jalgo peab temma siis omma parrema käega nenda finni, ja wöttab siis ka pahhema käega talle jallad pahhemalt poolt sedda samma wiisi omma pihhusse, ja peab siis selle wiisi peäl talle otsego istukille ommas sülles, et talle selg temma wasto rinda on. — Olled sa

fiis üks kitsa terraga nugga heaste terrawaks ihhunud, fiis wotta pahhema käega, pöidla ja esfimesse förmega, muüni kottiko otsast kinni, tösta sedda nattuke üllespidi ja leika kottiko otsast pole tolli pitkune tüf mahha; fiis wöttad pahhema käe pöidla ja esfimesse förmega kottiku alt kinni ja piggistad sedda nattuke, et kottiku nahk taggasi piddi kiskub ja munnad wälja tulleswad. Kammusa ja heaste toidetud oina talledel on munnade ümber kaunike pakš raswawörk. Kui nemmad on heaste wälja tulnud, fiis leikad terrawa noaga kergest raswa wörgu sisse, ni süggawast, et haaw agga wörgust läbbi läinud. Leikamisse läbbi wanwad munnad nattuke allapiddi kottiko sisse taggasi, ja kui naad ei peaks wauma, fiis trigid neid noa seljaga nattuke alla piddi; selle peäle wöttad ja esfite ühhe munna noa selja ja pöidla wahhele kowwaste ja tömmad sedda noa pöramisse läbbi kergel wiisil wälja, ja pärrast teed teise munnaga nenda sammoti. Hawa peäle ei olle sul tarwis ühtigi panna, ei wina, sola egga raswa, waid lassed sedda isse parraneda.

Kui oina-talled on kohhitsetud, fiis leikad ka üksite, tolli pitkuselt, sabade otsast tükkid ärra, et neid emalt utte-talledesst wöib parreminne tunda. Utte-talledel pead ja sabbad ni pitkalt leikama, et kussimus kaetud jääb, pukki-talledel agga ni

pitkalt, et sabba roost kaks tolli järrel jääb. — Sabba leikamisje jures peab tal sama nisammoti finni hoitud, kui kohhitsemisje jures.

Utte-talledel sawad sepärrast sabbad leigatud:

1) et sabba külles wägga sant ja jämme will kaswab, ja kui talled kewwade pitka ja ram-musa rohho sees karja=maal käiwad, paljo mudda ja roja iggalt poolt sabba külge hakkab, ja

2) et pitk sabba 2½ aastase emma=lambal, oina kargamisje ajal, ees tülliks on.

Buffi talledel sawad sabbad esjiteks sepärrast leigatud, et nisammoti kui utte-talledel, mitte mudda egga roja iggalt poolt külge ei hakka, ja teiseks sepärrast, et nemmad siis ristludest selja peält tuggewamaks ja laiemaks lähwad.

Kohhitsemist ja sabbade leikamist pead sinna hea soja ja waitse ilma ajal ette wõtma, ja pead siis ka pärrast tallefid wägga hoidma, et nemmad nisugguses paigas ei seisja, kus tuul kangeste kiskub; kui sinna selle peäle mitte ei wata, siis sawad nemmad tule kiskumisest kanged krambid, mis läbbi sured kahjud pärrast woiwad sündida. Mendasammoti pead sinna esfimesjed 3 ehk 4 päwa pärrast leikamist neid wägga tähele pannema, et mitte kohhitsetud talledel paisetand kottikud, ja emma ja oinas-talledel leigatud sabbad, kangest werd ei jookse.

45. Kas wõib ka wannad puffedid koshitseta?

Heid wõib küll ka koshitseta, agga siiski on leikamisse töö wannade jures ikka wägga karde-taw; sepärrast on parrem, et nisuggused puffedid, kedda kargamisse tarwis enam ei wõi pruvida, saaksid Baasto-kuul nõritud.

Wanna puffedide nõrimisse tarwis peab sinnul ikka hea kõwwa, mitte wägga pakS, nõör wanna warraks walmis seisma; selle nõri küllest lei-kad sinna ühhe pikkused tükkid, mis $1\frac{1}{2}$ jalga peawad pikkad ollema, ni palju kui sinnul tar-wis on, ja wõiad need nõri otsad piggi- ehk sia-raswaga heaste ülle, mis läbbi nõör kõw-wemaks ja sitkumaks lähhüb, siis leikad kaks ühhe pikkust pulka, need peawad $3\frac{1}{2}$ ehk 4 tolli pikkad ja $\frac{3}{4}$ ehk 1 tol keskpaigast pakSud ollema; pulga otsad lõhhestad noaga ühhest otjast nat-tuke lõhki ja panned nende möllematte lõhhen-dud otjade wahhele endine walmistud nõör, kelle otjadesse sinna head kõwwad sõlmed pead teg-gema. Kui sinnul need nimmetud töö-nõud keif walmis ja korra peäl on, siis on sul nõrimisse ju-res kolm meest abbits tarwis, kellest üks mees mahha tõmmatud puffedid, kes pool seljali pea üllespidi temma jalgade wahhel maas, finni hoiab ja omma kättega temma esõimissi jalgu finni peab, ja teine mees, kes puffedid tag-gumissi jalgu peab finni hoidma. Kui puffedid sel

wiſil finni hoitud ſo ees maas, ſiis kirkud kottiku ümbert wil ärra $1\frac{1}{2}$ tolli laiuſfelt ümber ringi, ja panned ſiina kirkutud palja kotta kottiko ümber nöör ſia-ſörga, nenda et munnad $\frac{3}{4}$ tolli nöri alla jäwad; ei tohhi nööri ka mitte wägga köhhu liggidale ſidduda, waid peab keige wähhemast $1\frac{1}{2}$ tolli köhhuſt emal ollema. Oled ja nüüd nöri heaste omma öige kohha peäle kottiku ümber ſia-ſörga pannud, et järrel jänud nöri otſad ühhe pitkuſſed on, ſiis ajad ſinna ühheſt otſaſt, ja ſinno kolmas abbimees teiſeſt otſaſt, neid nöri otſaſid ni kaua pulga ümber, kui kottiku liggidale ſate; ſiis tömmate möllemad täie rammuga ühhe wiſi peäl teine teiſe nöri otſaſt nikaua ſölme ümber kottiku, kui nöör ennam ſuggugi järrele ei anna, ſiis ſeute nöri otſad kahte riſt-ſölme ja tömmate weel need ſölmed kōwwaſte finni ja leikate ülle jänud nöri otſad ni kaugelt ärra, et agga $1\frac{1}{2}$ tolli järrel jäwad; kui ſe keik ſündinud, ſiis ſaab nöritud oinas lahti laſktud, et ta wöib ülleſtōuſta.

Pärraſt nörimiſt pead ſinna agga allati hōlega järrel watama, kaſ nemmad ka ſōwad ja kaſ nende kottikud ehk lahtise ſiddumiſſeſt paiſetand on. Kui nörimiſſe jures mitte ei ſa nöri kōwwaſte ja ühhe taſſa finni tömmatud, egga heaſte ſölme pandud, ſiis kiſſub werri kottiku ſiſſe, teeb lomale ſuurt wallu ja toob ka

faggedaſte ſurma. — Leiad ſa, et 12 ehk 24 tunni järrel kottik külmi ja ſinnine on ja kui teifel päwal paiſetust ei olle nähha egga tunda, ſiis wöid neljandamal päwal pärraſt nörimiſt kottikut üks rohke tol nöri ſiddumiſſe alt ärra leigata. Gaaw parraneb iſſeenneſeſt, ja ſul ei olle ſeäl jures muud watamiſt egga holekandmiſt, kui pead neid agga külma eeſt hoidma ja mitte niſugguſeſ paigas neid ſeiſta, laſkma kuſ tuul kangeſte kiſſub. Kui ſa ſelle eeſt neid ei hoia, ſiis jäwad naad ommeſi keige parrema nörimiſſe jures haigeſ ja wöiwad kawa aega pödeda, ehk ka weel wimaſ ärra ſurra.

6. Lammaste wannadusse tundmisest, kõrwade
sisseleikamisest ja aasta-numbride selletusest.

46. Kuida võib lammaste wannadust tunda?

Lammaste wannadust võib teige parreminne
hammastest tunda, mis järrele neid ka ikka en-
namiste nimmetakse.

Talled towad allumisje löua-pärras, ees igge-
mes 8 terrawat pima-hammast, ja taggumisje
löua-pärras, üllemisje ja allumisje iggemettes
20 purri- ehk palle-hammast, sündimisjes kasa;
need hambad seisawad neil esõimisjel aastal
ilma murdmatta juus. Üllemisjes löua-pärras
ei olle neil mitte ees hambaid, waid hammaste
asfemel agga paljas iggeme krõmps-kont, mis
otfego kõwwa pallistus iggeme külles on.

Kui tal on ühhe aastasseks janud, siis mur-
rab ta eest kaks keskmiist pima hammast ärra,
ja saab nende asfemele kaks laia hammast, kedda
lamburid kühwel-hambaks nimmetawad. Sest
ajast, kui tal laiad hambad on janud, nimme-
takse tedda: kahhe-hambolisfeks; kahhe aast'seks,
et ta küll omma õige wannadusse järrel wast
ühhe aastane on.

Kahhe aasta wannadusfes murravad lambad jälle kaks pima-hammast, mis keskmieste kõrwas, ja sawad nende asfemele kaks laia, ehk kühwli-hammast, ja sest ajast nimmetakse neid: nelja-hambolisjeks.

Neljandamal aastal murrab ta jälle nende üllemiste laiade kõrwas, järgmissed kaks pima-hammast, ja saab laiad asfemele, ja siis nimmetakse tedda: kuu hambaga lambaks.

Wiendamal aastal murrab ta wiimaks need wiimsed kaks pima-hammast, ja saab nende asfemele laiad; ja nimmetakse tedda siis: täie hambalisjeks ehk kahheksa hambaga lambaks.

Kuendamal ja seitsemendamal aastal hakkawad hambad jo nürrimaks ja kollasemaks jäma, ja näitawad se läbbi, et iggeme lihha üllespidi kishub, pittemad wälja; sedda näitawad esfimis-sed hambad keige esste wälja. Surema hulgal jäwad hambad selle wannadusse ajal aino tõnt-siks ja wiggasjeks.

Kui lambal weel hiljema aastades hambad tõnt-siks, kollasjeks ja mustaks jäwad, ehk suus murravad, siis hakkab ka wannadus tedda wõtma, ja ei olle temma ennam kasjeks piddada. Kui agga tedda weel ellu lambaks jätakse, siis peab temma eest heaste sama hoolt kantud ja selle eest murretsitud, et ta pehme toiduga saab talwel üllespetud.

Lammaste föötmissfest ja ülespiddamissfest on paljo luggo; kuid neid södetakse, selle järrel on ka nende hambad; mõnne del, kes 10 aastased, on keik hambad suus terwed, teistel agga jo 7-mal ja 8-mal aastal suust ärra läinud.

47. Mikspärrast sawad lammastele auf-rauaga ehk auf-keäridega augud körwade sisse tehtud?

Lammastel sawad sepärrast augud körwade sisse leigatud, et neid pärrast, kui wannaks sanud, wöib tunda ja selgeste teada, mil aastal ehk mil aegse aasta-käigul naad on sündinud.

Mõnnes mõisates, kus lambaid petakse, saab lammastele augo assemel aasta-number märk-rauaga ehk massinaga körwade sisse wajatud, kus jures agga wägga peab tähhele pannema, et õiged numbrid igga märkimisse ajal sawad märk-raua sisse pandud, ja et ka körw, mis saab märgitud, enne peab sama heaste seestpoolt puhhastud. Kui körw on puhhastud, siis wajutad märk-rauaga, kus sees terrawad numbrid on, seestpool körwa, öiete tuggewaste ühtlasel wiisil ja märid sedda märet, mis küünrusse ja winaga pakjust seegatud, heaste hawa kohtade sisse, et mitte ükski koht märimatta walgeks ei jä. — Dinastele saab ka mõnnes mõisas weel peäle selle, et kül körwad märgitud on, sarwede

fisfe aasta-käigu numbrid sepärrast fisfe põlle-
tud, et kõrwad sarwede tagga wägga warjul on.

48. Kuida wöin minna neist aufudest, mis lammaste
kõrwade fisfe on leigatud, nende wannadust ehk
aasta-käigu numbrid tunda?

Tahhad ja aufudest, mis lammaste kõrwade
fisfe leigatud, selget arro sada, siis pead ennast
10 aastasse arro järrele seädma; sest se märk,
mis aastal 1860 kõrwa fisfe saab leigatud,
saab ka jälle 1870, 1880, 1890, leigatud ja
ikka nenda eddas. Nendasammoti ka märgid,
mis 1861 sawad leigatud, peawad jälle aasta-
del 1871, 1881 ja 1891, nisammoti sama lei-
gatud. Selle wiisi peäl wöid sinna igga aasta
sedda wahhet, mis ühhe ja teise aasta-käigu
wahhel on, selgeste tunda ja teada, ja kui ka
peaksid weel 10 aasta järrel, esimeste aasta-
käigudest lambaid järrel ollema, siis tunned neid
muidugi nende hammastest ja ka nende kehha-
dest, kui wannad nemmad on.

Aasta-käik saab talledele ennamiste auf-keäri-
dega kõrwade fisfe leigatud, kui naad aastased
ehk jüggo peäle aastased on; kohhe pärrast
sündimist ei pea ialgi mitte leikama, sest et
nende kõrwad wägga nõrgad ja õrnad on, ja
ka tall mitte leikamist ei jõua wälja kannatada.

Augo leikamisje jures on sul nenda tehha,

kuida siin saab õppetud ja kahhe wiisi peäl jelletetud:

1. Talled, kes neil aastadel 1860, 1870, 1880, 1890, j. n. e. on sündinud, ei sa mitte aasta-käigu märki kõrwade siisse.

2. Talled, kes aastadel 1861, 1871, 1881, 1891 j. n. e. on sündinud, sawad pahhema kõrwasse keskpaika üks auk.

3. Kes aastadel 1862, 1872, 1882, 1892 j. n. e. on sündinud, sawad pahhema kõrwasse pitkuti, teine teise kõrwa, kaks auk; augud peawad $\frac{3}{4}$ tolli teine teisest emal ollema.

4. Reed, kes aastadel 1863, 1873, 1883, 1893 j. n. e. on sündinud, sawad parrema kõrwasse keskpaika üks auk.

5. Kes aastadel 1864, 1874, 1884, 1894 j. n. e. on sündinud, sawad möllematte, ni hästi parrema kui pahhema kõrwadesse, üks auk keskpaika.

6. Reed, kes aastadel 1865, 1875, 1885, 1895 j. n. e. on sündinud, sawad kaks auk pahhema ja üks auk parrema kõrwasse.

7. Kes aastadel 1866, 1876, 1886, 1896 j. n. e. on sündinud, sawad kaks auk parrema kõrwasse.

8. Kes aastadel 1867, 1877, 1887, 1897 j. n. e. on sündinud, sawad pahhema kõrwasse üks auk ja parrema kõrwasse kaks auk.

9. Kes aastadel 1868, 1878, 1888 1898 j. n. e. on sündinud, sawad ni hästi parrema kui pahhema kõrwade sisse kaks auko.

10. Ja kes siis weel neil aastadel 1869, 1879, 1889, 1899 j. n. e. on sündinud, sawad parrema kõrwasse kolm auko.

Pahhem kõrw.	Parrem kõrw.	
☐	☐	1860, 1870, 1880, 1890.
☐ o	☐	1861, 1871, 1881, 1891.
☐ o o	☐	1862, 1872, 1882, 1892.
☐	☐ o	1863, 1873, 1883, 1893.
☐ o	☐ o	1864, 1874, 1884, 1894.
☐ o o	☐ o	1865, 1875, 1885, 1895.
☐	☐ o o	1866, 1876, 1886, 1896.
☐ o	☐ o o	1867, 1877, 1887, 1897.
☐ o o	☐ o o	1868, 1878, 1888, 1898.
☐	☐ o o o	1869, 1879, 1889, 1899.

Mõnnes mõisates sawad aasta-numbrid wastopoolt loetud, sepärast peab lambur, kui ta tennisse sisse astub, enne endise lamburi ehk Herra käest järrele pärrima, misjuggused aasta-käigi numbrid ehk märgid mõisas prugitawad on, ehk weel prugitawaks sawad.

7. Kuida lammaste terwisse eest peab hoost kändma.

49. Mikspärrast saab lammastele sola antud, ja mitto
korda peab neile aastas antama?

Hool on lammastele wägga tarwilinne, ja ka
nende kehadele sureks kinnitusjeks; siiski ei
tohhi sedda agga mitte iggas paigas ja kohhas
ühhe wiisi järgi pruvida, sest ma ollen isse sedda
näinud ja katfunud, et lambad mõnnes mõisas
kül wägga himmukad sola peäle on, agga jälle
teises kohhas ei pea surest luggugi solast, ja kui
neile siis wasto meelt saab antud, jäwad naad
haigeks. Et lammastel nenda mõnnedel ennam,
mõnnedel wähhäm tahtmist on, tulleb ennamiste
sest, kuida ma, koht, toit, rohhi ja karja=ma on.
Sellepärrast on sinno kohhus, kui ja ue koha
peäle olled läinud, et ja siis enne söötmissse
wäljad ja karja=maad läbbi käid, ja tundma
öppid, ja siis ka lambaid tähhele panned, kui
karja=maalt fojo tulleswad, kas neil ka tahtmist
on sola lakkuda. Kui neil tahtminne on, siis
wöid anda, agga mitte ennam kui 12 topi sola
1000=de lamba peäle. Sedda wöttad sinna ja
seggad $\frac{1}{2}$ wakka odra=jahhudega ja 3-me topi

törwaga, söötmissse söime-kastides ja panned siis igga kasti neile üheworra ette; jedda wiisi wöid sinna siis neile igga nelja nädala taggant anda. Sumwel, kui üksikud karja-seltsid suremad on kui talwel, siis on parrem, et neile saab öues sool ette antud; siis pead agga keif söötmissse kastid ja künnad nenda pitkiti ühhe teise kõrwa seädma, et lambad keif lahkestes, ilma teine teise peäle tungimatta, keif ühhel ajal ja ühhe korraga wöiwad lakkuma tulla. Ei pea sinna neile ka mitte wägga lühikesse aja taggant sola andma, muido öppiwad nemmad wägga sellega ja se üllem assi sola headussest ja kasjust, et ta lambale söma isju ja jomisse janno sadaks, kaub ärra. Isseärranis kange pöua ajal, kui karja-ma on wägga ärra kuiwanud, ja rohhi ärra närtinud, ja ka talwel kuiwa toido jures, kui naad heaste süa egga jua ei tahha, peab neile solast jomist andma. Wihmasel ja märjal ajal ei pea sinna neile agga mitte sola andma, sest nemmad leiawad siis iggalt poolt wet, ja wöiwad ni rohkestes jua, et haigeks jäwad. Kui neile suuwel kuiwal ajal saab sola antud, siis on parrem, et neile jedda öhto saab antud, kui karja-maalt fojo tulleswad ja ei prugi siis neid mitte enne jota, kui teisel hommitul, kui neid karja-maale ajad.

Emmadele, kes talled on tonud, ollen minna

näddalas kaks korda Klauberi sola (Glaubersalz) 1 lood lamba peäle annud, ja ollen sedda ni-
hästi emmade kui tallede jures leidnud, et se
neile kasuks ja terwiseks on; lambad jowad
selle peäle heaste ja piim lähheb se läbbi wed-
delemaks ja lahjemaks. Klauberi sool peab agga
miiüsri sees sama heaste peneks töugatud.

50. Kas ma pean ka süggise lammastele tallis toito
ette andma?

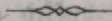
Süggisel ajal, kui päwad lühhemaks ja ööd
pittkemaks lähwad ja ka rohhi karja-maal wä-
hämaks jääb, pead sinna lammastele esiootsa
igga öhto ja hommiko ölgi ette andma, et naad
sedda parremat, mis ölgede sees leiawad, ärra
sowad ja mis järrele jääb, alla-lautamisseks
saab hoitud ja ärra pandud. Kui ilmad pär-
rast weel ennam sandimaks ja ööd külmemaks
lähwad, et külma härmatus löunest sadik rohho
peäl seisab, siis pead kül lammastele keige wä-
hämast üks kord päwas suwi-wilja pötku ja
üks kord heino ette andma. Kui ka mitte igga
kord härma nähha ei olle, siiski on rohhi ikka
märg ja külm. Pähwad ilmad agga weel en-
nam pahhemaks, et lambaid koggoni ennam ei
wõi wälja ajada, siis pead hakkama neile täit
talwe toito andma sedda möda, kuidas Herra
söötmissse arwo on teinud ja sulle käsko annud
neid talwel söötma hakkata.

Kui sinna agga lambaid suwwise toidu peält
talwise toidu peäle wiid, siis pean kül weel so-
mele tulletama, et ja mitte talwist toito ehk
sööti ei raiska, agga ka mitte neid waesti wisi

ei söda. Kui sinna nende eest mitte talwel
 heaste hooft ei kanna ja neid lasjed omma ho-
 letusse läbbi otsa löppeda, siis tulleb surem kahhi
 tagga järrele; nemmad sawad esiteks kahhe jär-
 gulist waewa=willa, ja teiseks ei jõua nemmad
 mitte talwe wasto panna.

Sepärrast panne tähhele ja mötle selle salmi-
 kesse sannade peäle, mis siin üks wanna mõist-
 lik lambur sinnule õppetuseks ütleb:

„Kui ue=aastast sadit hooft sa kannud wähhä,
 Siis kewwade sa kurwa süddamega wälja lähhed.“

Teine jäggo.

Lammaste talwifest piddamisest, mis talwel on tehha ja tähhele panna.

1. Lammaste ärra-kargamisest ehk ärra-jooksmisest.

51. Mil kuul sawad jäärad ehk puffed omma lammaste jure lasttud?

Meie maal sawad puffed ennamiste esimeste Jüulo-ku päwadel, nende emmade jure lasttud, kedda kirja järrele selle tarwis on ärxawallitsetud, ja se winaste lastminne emmade jure, wöt-tab aega 6 ehk 7 nädalat.

Seäl jures pead sinna hoolt kandma, et puffed löuna ajal ja öhto sawad emma lammaste jurest ärra wöetud ja öfeks omma kohta talli pandud, kus naad üksi on, et wöiwad endid heaste wälja puhkada. Igga hommiko, löuna ajal ja öhto pead sinna neile kaero ehk kuppatud erned ja ka häid heino ette andma, neid heaste ja holega söötma, et naad mitte joutumaks ei jä ja ärra ei wässi, mis läbbi wähhä tallefid, ja needki, mis sünniwad, waesofesjed ja pissufesjed on.

Kui agga järad jo enne kargamisse aega peatfid lahjad ja waewafed ollema, siis pead

aegfaste omma Herrat palluma, et Herra igga nelja pukka peäle päwas keige wälhämast üks toop kaero aitnab; sest kui üht waeseks jänud puk wast siis saab rammusa toiduga söötma hakkatud, kui fargamisse aeg käes, siis on jo hilja ja ei wõi mitte ni ussinaste pukkidele möjuda.

Kui emma-lambad kae willa-feltsi on jäntud, siis pead sinna igga feltsile, ni sure reddelitest wahhe-aead teggema, et emmadel igga willa-feltsi jäust selle pukkiga, mis nende kohhaseks on arwatud ja ärrawallitsettud, — parrajaste seal sees rumi on.

Kui sinna siis igga hommiko ja lõuna ajal pukkid emmade jure, feltside järrel, wahhe-aeda wiid, siis pead sinna igga furd igga pukka numbrid öiete järrele watama, et mitte pukka-jaggamisjes seggadust ja wahhetust ei sünni, et mitte üks ehk teine neist wõera feltside jure, waid et iggäüks omma öige kohta saaks widud. Et nisuggust seggadust pukkidega ei tulleks, peab sul igga feltsi aedas üks tahwel rippuma, kuhho peäle sinna igga lamba feltsi numbrid pead selgeste kirjutama, et sa jo emalt wöid nähha, misjugguse lamba-feltsi sekka sinna wallitsettud jäär-oinast wöid lastta.

Et pärris tuggew ja wälja puhkanud jäär-oinas, kui tedda lammaste jure wiaakse, ennast mitte ilma asjata enne aego ärra ei wässita nisugguste lammastega, kes weel mitte ei tahha oinast wasto wötta, siis on sepärrast weel teine wiis wöetud, proow-oinaga neid emmasid ülles otšida, kes oinale tahtwad sada. Enne sedda

seätud kargamisje aega, pead sinna aegfaste teädma, misjugguse wiisi peäl Herra tahtminne on lambaid lashta karrata. Kui Herra sowing-minne on proow-oinaga enne oina tahtjaid emmasid ülles otšida, siis pead sinna ennesele aegfaste hea hulk weikesid reddelid walmis murretesema, mis 6 jalga pitkad ja 3 jalga kõrged peawad ollema, et neist reddelitest, üks pääw enne seätud kargamisje aega, igga 400 emma lamba peale, keige wähhamast 8 latrid, igga latter 6 jalga pikk ja 6 jalga lai, — wöib walmis tehha. Kui latrid selle wiisi peäl keif walmis ja korra peäl on, siis wöib kõhhe prowickargamist selle wiisi peäl ette wötta, kuidas siin saab õppetud: Sinna wöttad igga hommiko paar nisjuggust oinast, kedda mitte ennam siggitamisje ehk suggusaatmisje tarwis polle järrele jätud, waid kõhhitsemisje tarwis jäyud; seud neile üks linnane rättik ehk põl, kus iggas neljas nurgas peawad paelad ollema, — nenda kõhho alla sora ette, et neil mitte wöimalik ei olle emma-lammast ärra-karrata, ja jättad neid proow-oinaid selle wiisi peäl emma-lammaste jure. Kui sa siis nääd, et nemmad nisjuggusid emmasid, kes oinast wasto wötwad, on leidnud, siis wöttad neid kõhhe üks hawal kinni ja panned igga ühte omma weike kargamisje-latrisje, ja watad ka kõhhe igga emma-lamba numbrit, mis feltšist temma on, et igga feltš omma seätud latrisje saab pandud. Kui nenda olled teinud, siis tead ka kõhhe, misjugguste emmade-mlši jure sinna sedda arro-ramato järrel nimseetud jääw-oinast pead pannema.

Kui sa siis sedda olled tähhele pannud, et pärris-puk sedda emma, mis temma jäüts olli antud, üks, ehk weel parrem faks korda, — on ärra-karganud, siis wöttad jälle sedda emma oina jurest ja panned tedda ühte isfeärralisse, latrisse, kuhho feik emmad, kes oina jures on olnud, ühte kokko sawad pandud. Kui neid mitte ei sa kargamatta emmade hulgast isfe-latrisse pandud, siis jooksewad weel mitto päwa proow-oinad nende järrel, ja ei wötta mitte teisi oina-wõtjaid emmasid üllesotsida.

Tulleb ka saggedaste ette, et mõnned emma lambad mitte kohhe esmisesest ärra-kargamisest rammaks ei olle jänud, sepärrast on tarwis, et sinna weel pärrast üks kord näddalas proow-oinaid ärra-karratud lammaste sekka lassed, et nemmad neid, kes weel mitte rammaks ei olnud jänud, wõiksid ülles otsida; seäl jures ei pea sinna ennast agga mitte lastma ekitada, sest et siiski mõnned lambad, kes jo rammaks on jänud, weel ikka mõnned päwad tagga järrele oinaid wasto wötwad. Sepärrast on tarwis, et sa neid emmasid, kes jo korra oinal on olnud, kohhe punnase fridiga ärra märgid, sest se märk kaub jälle kolme ehk nelja päwa järrel ärra. Kui nüüd proow-oinad nisuggusid emmasid leidwad, kes 8, 16 ehk 24 päwa ette pukkil on olnud, siis pead neid kohhe seält ärra wõtma, ja weel ueste omma endise pärris jäär-oina jure wima.

Ühhe heaste üllispetud jäär-oinale ei wõi ial ennam kui nelli emma lammast päwa peäle kargamisest tarwis anda; faks enne löunat ja faks pärrast löunat. Ei pea neid siiski faks korraga

temma jure pannema, waid esitaks üht ja siis keige wähhämast ühhe tunni pärrast teist, et ta ennast wahhe aegus wöib wälja puhkada.

Kui nüüd agga juhtub, et hommikul ühhe numbri-seltsi-suggust ennam kui 4 pufki otsiad emmasid leitakse, ja nende seltsi järrel ennam jäär-oinaid ei olle, kui üks ainus, siis peawad need emmad, mis ülle arro on, issepäinis teise päwani sama hoitud. Broow-oina kargamisse wiis, mis prugitawaks on wöetud, on sepärrast wägga kido wäärt, et mitte pärris jäär-oinad ei prugi endid otsimisse ajal ilma asjata enne aego ärrawässitada. Se läbbi, et nemmad puhkanud on, wöiwad nemmad ka päwas ennam emmasid ärra-karrata.

2. Mis lamba-tallis on tehha ja tähhele panna.

52. Mis on mul talwel lamba-tallis ja lammaste jures tehha ja tähhele panna?

Talwe hakkatussel on sinnul sedda tähhele panna, mis siin saab öppetud:

1) Pead sinna selle eest hoolt kandma, et lammastel tallis kuiw asse on; sepärrast pead sinna ni palju ölgä ehk pilli-roogu alla lahutamata, et mitte märg läbbi ei tulle. Kui lambad heina ja ölle sömisse jures puhhasi wet sawad jua, seisab tal ikka kuiwem, kui siis kui naad prakka sawad jua.

2) Pead sinna luaga keik ämblikku wörgud, talli lae ja seinade küllest heaste ärra pühkima. Pühkimist ja talli kasimist pead sinna siis ette wõtma, kui lambad tallist wäljas, ehk eest tallist tahha talli on aetud, et pühkimed mitte lamba willa sisse ei lange.

3) Pakkase külma ajal pead sinna wärrawad, aknad ja tule-augud nenda kinni pannema, et mitte külm sisse ei tungi, ja

4) nendasammoti jälle pehme ilma ajal, ni palju kui tarwis, lahti piddama, et ikka allati ühhesuggune wärste puhhas tule-öht tallis on.

5) Igga kord pärrast tuisko ja lumme saddu pead sinna uksede ja wärrawate eest lummi ärra ajama, et mitte wärrawa lahti teggemisega wärrawate hinged ei sa ärrarikkutud egga katki tehtud. Ka nendegi wärrawate esised, kust

mitte ei sa talwel siise ja wälja käidud, peawad iggal ajal ollema lummeft puhhastud, et siis kui tarwis peaks ollema lahti tehha, lund ees ei olle.

6. Pead ka selle eest murretsema, et tallis ikka parras päwa walguš on; esiteks sepärrast, et walguše läbbi korjanud pahha aur kerge- minne ülles tõuseb, mis lammaste terwišt rikkub, ja teiseks, et lambad walges tallis hopis terra- semad ja wirgumad on, kui pimmedas tallis.

7. Lammaste kinnipannemise ajal pead ka murretsema, et igga seltsil tallis ka omma par- ras ruum on. Ramb emma-lammas tarwitab 9 □-jalga rumi. Dinas omma laia sarwede pärrast nisamma palju. Emma-lammas, kes mitte ramb ei olle, 7 □-jalga. Tal, mis süg- gise saab kinni pandud, 5 □-jalga. Kui lam- bad tallis wägga liggisdihto ja tungus koos on, siis ei olle se mitte ükspäinis nende terwisele, waid ka willale sureks kahjuks; nemmad sawad ussinaste higgiseks ja se läbbi kisuwad willa ühtkud karwad endid keerdu ja kähharasse; wil näab siis fant wälja, ei olle temmal siis enam illu egga headust.

8) Käuündlaga ja tullega pead sinna targaste ja ettewaatlikkul wišil ümber käima, ja hoolt kandma, et lattorn ikka kōwwa ja kindel on. Talwel, lühhikeste päwade ja pitka ööde ajal on ikka tarwis lammastele lattorni-walgušfega toito ette anda, et mitte ei prugi päwa ajal ni sagge- daste kord korra peäle neid jōta. Kui sinno Herra näab, et sinna ustaw ja holelik innimenne

olled, ei ta siis mitte kela sulle ühhe sööt-
misse tarwis künnalt andmast.

9) Kui on ühhes ehk teises mõisas prugi-
tawaks wõetud, üks ehk kaks korda nädalas,
kuiwa mulda lamba-talli sõnniku peäle weddada,
mis sõnnikut kaswatab ja parremaks teeb; siis
pead sinna agga omma Herrat palluma, et se
tö sinust ennesest omma abbi-poisiga, agga mitte
teistest tõmeestest ei saaks tehtud, sest et wõerad
weddajad isseärranis söötmissse ajal suurt segga-
dust tallis wõiwad teha ja ka holimatta wiisil,
nihästi sõimed kui reddelid katti ajada. Kui
sinnul agga lühhikesse päwade ajal, mulla wedda-
misse päwadel, abbi peaks tarwis ollema, siis
pead sedda Herra käest palluma. Igga kord,
kui muld on sisse wetud ja labbidaga laiale
aetud, pead sa, enne kui lambad sawad peäle
aetud, õlgi mulla peäle lahutama, muidu talla-
wad nemmad lahtised mulla tükkid omma sõr-
gade wahhele ja hakkawad lukama.

53. Mikspärrast sawad lambad talwise-söötmissse haka-
tusfel ni mitme jäusse ja igga selts omma kohta
pandud?

Lammaste talli-pannemisse jures, kui talwine
söötminne peäle hakkab, pead sinna sedda keit
tähhele pannema, mis siin saab õppetud:

1) Jäär = oinad peawad emma = lammastest
emale sama widud, kui wõimalik ühte teise talli
pandud.

2) Rahhe ja ühhe aastased oinad peawad
nisammoti isse jäusse ühte isseaeda sama pan-

dud, kus nemmad wannema oinastest issepäinist lahutatud peavad ollema.

3) Keik emma lambad, kes agga talled on tonud, pead sinna omma suggu ja feltsi järrele, igga feltsi omma aeda pannema. On sinuul 400 emma-lammast neljast feltsiist, siis panne neid nelja jäusse, igga feltis omma aeda.

4) Nendafammoti pead sinna ka neid emmasid, kedda esimist korda oina jure sawad pandud, issepäine omma suggu ja feltsi järrele, igga feltsi omma kohta pannema.

5) Utte=talled ja oinas=talled peavad ka nisammoti omma suggu järrele isse-aedades teine teisest lahutatud ollema.

Se on kül wägga tarwis, ja ei olle ka mitte kerge ashi, lambaid keiki ühhe wiisi peäl katsta ja nenda hoolt nende eest kanda, et iggauts omma seisusse, wannadusse ja waesusse järrel keit jedda nenda täieste saaks, mis nende õigus ja kohhus on sada; sest iggas karjas on ikka tuggewamaid ja nõdremaid, sepärrast on siis ka tarwis, et nõdrad ja waewased tuggewamatteist peawad lahutatud sama, et nende eest wõiks sada parreminne hoolt kantud. Kui neist waesematteist, kedda issepärralise hõle kandmisse alla on wõetud, mõnned jälle tuggewamaks sanud, ja kui teisest feltsiist tuggewamate hulgast mõnned jälle waesemaks jänud, et parremat hõlekandmist tarwitawad, siis wahhetad neid omma aedadest nenda, et need, mis waewased ollid, agga jälle on tuggewaks sanud, omma endise kohta sawad pandud, ja neid, mis jälle ueste tuggewate hulgast waewaseks on jänud, endiste asfemele ue

holekandmissse alla wöttad. Sedda wisi pead talw läbbi nende järrele watama ja hoolt nende eest kandma, selle wisi peäl wöib neid ükspäinis tuggewusse polest ühhesugguseks sada.

Isseärralist tähhele pannemist tarwitawad tal-
led ja aastassed lambad; nende ette olgo sul
weel surem hool ja murre, kui wanna lammaste
eest, sest et nemmad ikka parremat katsmist ja
üllespiddamist tarwitawad, kui wannemad lambad.

54. Kuhhu pean ma lambaid ni kauaks ajama, kui
neile sömist saab ette antud?

Söötmissse ajal pead sinna wägga selle eest
hoidma, et mitte heina ja aggana prüggi lam-
maste willa sisse ei lange; will saab seläbbi
riffkutud, kautab omma headust ja jääb ostja
melest alwaks. Et sedda mitte ei sünniks, pea-
wad lambad sama sömissse ette wimissse ajaks
eest ärra aetud. Mõnnedes mõisates sawad
nemmad seks ajaks öue peäle aetud, agga se
wiis ei olle kido wäärt; essiteks on se nende
terwisele kahjuks, kui neid äkkitselt sojast tallist
öue külma kätte aetakse; teiseks on se ka willale
sureks kahjuks, kui naad öues wihma ja lumme
käes peawad seisma, ja kolmandeks sawad nende
jallad, et naad süggisel ajal mudda ja porri
sees peawad öue peäl seisma, muddaseks; kui
naad siis muddaga, mis ka sörgade wahhele on
läinud, talli kuiwa ja soja sönniko peäle lähwad
ja se seäl wahhel ärra kuiwab, siis tulles jagge-
daste, kui sa mitte holega ja aegsaste järrele ei
wata, sörra többi neile. Sepärrast on parrem,
kui iggas lamba tallis nipaljo tühja rumi peaks

ollema, et üks jäggo lammastest sömisse ette-
wimisse ajaks, wõiks sinna ajada; se läbbi saak-
sid nemmad keige ees nimmetud kahjude eest
hoitud ja ei olleks ka karta, et nemmad uksest
sisse ja wälja minnemisega ennestele kahjo
wõiwad teha. Misuggusid wäljaajamisfe-latrid
wõib ka sinna teha, kus just ülleliga rumi
tallis ei olle. Kui sinnul ühhe surema wälja-
ajamisfe-latri tarwis, tallis mitte rumi ei peaks
ollema, siis wõid ennast ka selle wiisi peäl
aidata, kui sa lambaid surema latridest weike-
mate sisse ajad, ja teed sedda selle wiisi peäl:

Kui sa omma lamba talli olled nenda seäd-
nud, et keik lambad, igga selts ommas jäus,
omma aedades on, ja kui keige piisem latter
keige tagguminne on ja selle kõrwas surem, ja
siis ikka selle wiisi peäl eddasäi ühhest teisest sure-
mad, teine teise kõrwas; siis hakkad sinna essi-
messest weikemast peäle ja ajad neid seält ni-
kauast, kui sömist neile saab ette antud, — ühte
tühja sinna kõrwa walmistud paika; siis lassed
seält kõrwast suremast latrist neid esimesse sisse;
siis kolmandamast jälle teise sisse ja ikka nenda
eddasäi, kunni wiimsest suremast latrist jadik.
Nendasammoti pead jälle, kui söminne keigile
on ette antud, taggasi-ajamisfega teggema.

55. Mitspärrast peab söötmissfe=söime küllest katti läi-
nud reddeli=pulk ehk söma=kasti küllest lahti läinud
kõrwa= ja kane=laud ni kohhe parrandud sama?

Söötmissfe=söimed peawad iggal ajal hea seisusse
sees, terwed ja ilma wiggata ollema; kui agga
juhtub, et reddeli seest üks ehk kaks pulka peaks

katti minnema, siis pead selle eest hoolt kandma, et kohhe sawad ued asjemele pandud; kui sa sedda mitte kohhe ei te, siis pistawad lambad sömisse ajal ommad pead seält wahhelt läbbi söime sisse ja kishuwad nihästi heina-seemneid. kui aggana ja odra-põhhu prüggi omma kaela, mis kaela-willa nenda ärrarikkub, et sedda koggoni ei wõi ärra müa. Siis pead sinna ka, kui nääd et söime-kasti kõrwa=laud peaks lahti ollema, kohhe sedda raud naelaga kinni löma, et mitte penike põhk, nende ette pandud sömissest, mahha sönniku peäle raisku ei lähhä ja nemmad se läbbi omma ette antud toidust peawad ilma jäma. Mendasammoti pead sinna, kui nääd et söime kane=laud peaks lahti eht katti ollema, kohhe ärra parrandama, muidu lütkawad nemmad sömisse jures omma peadega ette pandud sömist ülles kõrgesse, ja se langeb jälle taggasi nende kaela; selle wisi peäl tulleb jälle keikfugust prüggi nende kaela ja rikkub kaela-willa ärra.

56. Mitspärrast sawad söötmisse-söimed ja kastid igga ford enne lammaste söötmist puhhastud?

Kui sa tahhad, et lambad peawad heaste korda minnema, siis pead sinna ka wägga puhtusse peäle watama, sest se on üllem ja tarwilisem asj lamaste söötmisse jures. Et kül sigga wäljaspoolt keigist lomadesi keige roppum on, siiski ei lähhe temma heaste korda, kui temmale sömist kassimatta künna sisse pannakse; — weel wähhäm siis lammas.

Isseärranis weddela ja märja söötmisse jures

pead sinna wägga felle peäle watama ja igga kord, enne kui sa wärsket sömist ette panned, söime kasti põhjast sedda wanna järrele jänud praga ja kartuhwli lakket ärra korjama ja kasti heaste puhtaks teggema. Nisuggune järrel=jääk on ennamiste kasti põhjas ikka appuks läinud, ja kui selle peäle snab wärsket pandud, siis ei sö sedda mitte lambad hea melega, waid agga hädda pärrast nälja kustutusseks, ja jättawad sepärrast ka igga kord palju järrele.

Kartuhwolid, mis lammastele sawad södetud, peawad igga kord sama sest mullast, mis nende ümber on, puhhastud, siis heaste puhtaks pestud ja kui naad weest on wähhä ärra tahhene-nud, siis masšina sees ehk kapsa=rauaga peneks raiutud ja lammastele söömisseseks ette antud. — Ka kuiwa toidu ja söömisses ette=pannemisse jures ei pea sinna mitte jätma söimeid ja kas-tisid puhhastamata.

3. Lammaste söötmissesft.

57. Mitto korda päwas peawad lambad södetud sama?

Igga päwane jäggo, mis lammastele päwa peäle söötmissesft on arwatud, saab neile kolme jäo sisse jäutud ja siis nenda igga päaw ette antud. Kui on lammastele agga rohkest toitu arwatud, siis on parrem, et neile päwa jäo toit nelja jäusje saaks pandud, et nelli korda päwas wöib ette anda; — kolme korraste ette andmissesft jättawad nemmad ennamiiste ikka suggu järrele, agga kui neile neljal korrall, igga kord nattuke wähhäm, saab ette widud, siis ei jätta naad mitte järrele, egga lähhe ka ühtigi sönnikusse raisko.

Kui neid kolmel korrall päwas södad, siis pead sinna sedda möda söötma, kuidas sel aastal toidu saak on olnud, ja kuidas toidu andmissesft arwo on tehtud; esstiteks hommiko kaera wihkusid, kaeru ehk odra pöhtu, löuna ajal heino ja öhto kas rukkit, odra ehk kaera pöhtu. Du agga mönnel aastal rohkest heino ja wähhä ölgi, siis annad hommiko ja löuna ajal heino, ja öhto kas rukkit, odra ehk kaera pöhtu. Kui agga rohkem ölgi ja wähhäm heino on, siis pead ennast jälle selle järrele seädma, ja neile hommiko heino andma, sest et nemmad ikka, nihästi suuwel kui talwel, enneminne hommiko heino söwad, kui löuna ajal ja öhto. Löuna ajal ja öhto annad neile omma

jäggo ruffi, odra ehk kaera põhku, mis nemmad siis magusamine sōwad, kui hommiko olleksid sōnud. Kui sinno Herra igga pāwaseks sōotmisseks on heino, kartuhwliid ehk nairid (Turnips) ja ōlgi nenda arwanud, et igga selts sest sōgist 2½ H heina wāart, lamba peäle wälja teeb, siis annad sinna hommiko heino, lõuna ajal kartuhwliid ehk nairid (kartuhwliid ja nairid peawad ikka pene põhhu ehk ōlgedega sama seggatud) — ja ōfeks ōlgi; kui agga igga pāwane sōotminne 3 H heina wāarti, lamba peäle on arwatud, siis jäggad sedda keif neljaks sōotmisseks, se on: sinna sōdad neid siis nelli korda pāwas, ja annad neile siis hommiko heino, kolme tunni järrel kartuhwliid ehk nairid, ja jälle kolme tunni järrel heino ehk ōlgi, ja ōfeks ōlgi.

Sōmisse=ette=kandmisse ajal, kui sōimete sisse toitu wiid, pead sinna wägga ette watama, et sa mitte, olgo heino, ōlgi ehk agganaid, mahha ei pilla ja sōnniko sisse ei talla; selle tarwis olgo sul weiked kāsfi=korwid, kuhho sisse sinna igga kord sedda pead pannema, mis sa neile ette wiid. Kui sul neid agga mitte ei peaks ollema, siis pead kōrwaste kimpu pannema, ja kui julle wōttad, keif lahtised tükkid ärrakiskuma ja heaste rapputama, et ūhtigi mahha ei lange ja raisko ei lähhe.

Nendasammoti pead sinna holega selle peäle watama, et toit, mis neile ette wiakse, igga sōime sisse ūhhe wōrra saab jäggatud, et mitte üks jäggo lambaid enam, ja teine wāhhām ja mõnned kōggoni ilma ei jä. Kui sinnul mitte ōiget filma mõetu, toidu jäggamisse jures, ja

raskusse tundmist kae sees ei olle, siis on parem, et sinna wahhe ajal lammaste sömist igga söime jäuks ärra kalud ja weike kimpudesse kōwwaste kinni seud.

58. Mikspärrast peawad lambad igga pääw ühhel ajal tundide järrel södetud sama?

Üllem asfi lammaste sigginemisse ja korda minnemisse jures on, kui selle peäle watad, et nemmad igga pääw korra pärrast ifka öigel ja ühhel ajal peawad södetud sama. Reige surema hole ja tähhelepannemissegaga pead sinna igga pääw püüdma selle peäle wadata, et nemmad tundide järrele omma sömisse jäggo, igga üks ühhe wōrra, kätte sawad.

Kuida keif ellajad, — nenda prugiwad ka mälletsejad, omma seätud aega sögi jäggamisse tarwis.

Lasjed sinna agga lambaid ülle omma seätud aja üksford kaueminne odata ja nälgida, ja teine ford lühhikesse aja järrel warreminne neid wōttad söta, siis jäwad nemmad rahhotumaks, et ülle omma seätud aja on jänud, ja söwad siis ka saggedaste ülle arro, rikkuwad seläbbi omma sissifonda ja kautawad ka omma sömisse ihaldust; södad sa neid agga lühhikesse aja taggant, siis söwad naad wāhhase himmuga, sest et esimenne söök neil maos weel alles jäggamata on, ja jättawad sepärrast söimedesse järrele, mis pärrast agga raisko lähhäb ja sönniko sisse saab tallatud. Kui neid nenda üllewel nimmetud wisi peäl ilma arrota saab södetud, siis ei olle neil ka ialgi puhkamisse tarwis wahhe-aega, ja

naad jäwad siis ka feige parrema ja rammusama toidu jures waeseks ja rammutumaks.

59. Kas lambad peawad talwel ka jodetud sama?

Kui lammaste jootminne suuwel wärskke ja sahwitise rohho jures, — nenda kui 15 Tükkis on õppetud, — ni wägga tarwilinne on, — kui palju ennam ja tarwilisem — wõib igga mõistlik lambur issegi arwata, on nende jootminne talwel, kui nemmad kuiwa ja rammusat toitu söwad. Kui lambad talwel omma iggapäwast terwet ja rammusat toitu sawad, siis on nende terwiseks puhhas ja wärskke wessi feige parrem joota. Sinna ei pea neid agga mitte öues, egga kaewo jures, waid tallis jootma, ja pead jootmisse jures talwel nisammoti kui suuwelgi, puhtusse peäle watama; sepärrast on tarwis, et sinna igga kord, enne kui wärskket wet künnasse wallad, wanna weega, mis künnasse järrele jä-nud, künnna heaste puhtaks pesfed.

Widda ennam nemmad kuiwa toidu peäle jowad, sedda parreminne saab toit maos jäggatud; tahhad sa agga, et lambad peawad heaste joma, siis kanna ka selle eest hoolt, et naad iggal ajal wõiwad wet künnast leida. Seisab sul wessi tallis, siis ei olle se ialgi ni kül-m, kui naad öues kaewu jures ehk jöel peaksid joma. Öues jootminne ei olle ka mitte sepärrast kita, sest et nemmad porrifel ajal ommad jallad mud-daga, mis sörgade wahhele lähhäb, ärra rikkuwad, mis läbbi nemmad saggedaste sörra-többe sawad; nenda kui 54 Tükkis sest laiemalt on fälletud ja õppetud.

Nastadel, kui wähhä heino ehk muud juure toitu juhtub ollema, nenda et mitte lammastele omma tarwilist igga päwast jäggo ei olle anda, siis peab neile selle assemele ölli-kokidest ja kaera jahhust jomaaeg teggema.

Kui Herra sinnule nimmetud puduwa toidu assemele ölli-kokisid annab, siis toukad neid weikest tükkidest, panned nisugguse kõrge riista sisse, kust lambad ei ullata kätte sada, wallad õhto ni palju wet peäle, et kogi tükkikesed hommikust ärra liggunewad; teisel hommikul wallad jälle ni palju wet peäle, et lambad parrajaste päwa ajal jua sawad. Igga kord, enne kui jomist riista ehk törre sees wälja tõstad, pead sinna ühhe keppi ehk labbidaga heaste ümber ligutama. Nenda pead sinna siis igga õhto ühhe wõrra kokidest õfeks likku pannema, et teisel hommikul päwa jäo jomist endise wiisi peäl wõid walmis teha.

Kui sinnul agga mitte ni suur riista ei olle, mis ni palju wet wasto wõttab, kui päwase jootmisses tarwis lähheb, siis wõid ka jomist künnade sees seggada ja weddelemaks teha, pead agga siis tähhele pannema, et jäggaminne ühhel wiisil sünnib.

Kui lammastele jootmisses tarwis kaera jahhu antakse, siis wõttad sest jahhust, mis ühhe ehk kahhe päwa peäle on arwatud ja panned sedda puhta törre sisse, mis 300 ehk 600 topi wet wasto wõttab, panned sedda möda wet, kuida sul jahhu ja kui suur so karri on, wallad ni palju leiget wet peäle ja ligutad ühhe keppi ehk labbidaga heaste ümber, et jahhud parrajaste

märjaks sawad. Teisel hommikul wöttad sinna fest liggunenud jahhu seggadusfest kulbiga arro järrele sedda möda, kuida nääd tarwis ollewad, kas 1, 2 ehk 3 kulbi täit ühhe toowri sisse ja wallad siis ni paljo wärsket wet peäle, et tower täis saab. Toowri sees pead sa ka ikka keppi piddama, misga wallamisse jures ühte puhku saab ümber ligutud, et mitte jahhud põhja ei jä, ja lambad seläbbi mitte ühhe suggust jahhu jomaaega ei sa.

Kui lammastele praka antakse, siis pead sinna praga jootmisse jures wägga tähhele pannema, et neile sedda mitte wägga pallawalt ei sa ette antud, waid peab igga kord jäe tükkidega ehk külma weega sama enne ärra jahhatud; kui sinna 8 toowri praga peäle 6 toowrit külma wet wallad, siis on ta parras leige. Külma praka, mis mitte leige weega ei olle seggatud, ei tahha mitte lambad hea melega jua; sepärrast on parrem, et ikka praak, mis wägga pallaw on, nenda saab külma weega seggatud, et naad parrajaste leigelt sedda wöiwad jua. Törs, kus sees praka jomisse tarwis ühhest söötmissfest teise söötmisseni petakse, peab sama igga pääw puhtaks pestud, ja wahhe aegus, kui mitte praka sees ei olle, külma wessi sees petud, mis hapnemist ärra kelab ja törre seest wälja kishub.

Nendajammoti pead ka jootmisse-künnas puhhas ja külma wessi sees piddama.

Isseärraline tähhelepanne.

„Lambad sawad omma willa ja sönniko pärrast petud. Kui wil peab sama heaste ärra

müüdud, siis ei pea ta mitte ükspäinist heaste ja puhtaste pestud ollema, waid ta peab ka heaste ühhe pitkuselt ja wäggewaste ollema kaswanud; nisuggust wäggewat ja ühhesuggust willa ei wõi sinna agga ialgi sada, kui sa omma lambaid mitte ikka üht wiisi ja ühhel ajal ei söda, waid södad neid üks kord ülleliiga ja teine kord lassed neid jälle nälgida. Keige piissem söötmissese wigga näitab ennast kohhe willa jures wälja; wil on kohhe sant, alb ja nautu. Sepärrast peab se ikka so esimenne ja üllem murre ollema, nenda hoolt kanda, et lambad ikka ühhel ajal ja ühhe wõrra iggawiks süa sawad. Kui lambad nenda parrajaste sawad södetud, ilma et neid numatakse, siis kaswab neil ka ühhesuggune kenna ja wäggew wil. —

Et sa lambaid nenda wõiksid söta, pead sa sepärrast teadma ja tundma öppima, kuidas wiisi sinna mitme sugguse toiduga, mis sinna kätte söötmisses on antud, pead ümber käima; — pead igga toitu omma rammu, wäe ja wääri järrel tundma öppima; pead ka teadma, mis-sugguse wiisi peäl igga seltsi lambaid omma wannadusse järrel peab södetama.

Panne nüüd tähhele! keif sedda öppetust tahhan ma sulle nüüd allumiste küsümiste peäle kostes anda.

60. Mis-suggune toit on lammastele keige tarwilisem ja kasfulikum?

Kus lambaid petakse, seal on ölled wägga tarwilisjed ja kasfulikkud lammastele, sest et ükski

ellaja loom ei wõi ni palju toidu wägge ja rammu ölgede seest sada, kui lammas; agga sest on ka palju luggo, kuidas wiis ja misfugguse teise toiduga ühendud, — sinna neile ölgi södad. Kui ölgi mitte ei ja öigel wiisil lamastele södetud, siis on söötminne küll enam kahjuks kui kasuks; kui ja neile rammusa ja wäggewa, ni kui kartuhwlide, nairide, praga e. m. n. toidu jure mitte ölgi ei anna, siis ei mõju rammus toit üksi ilma ölgedeta mitte nenda heaste, kui ölgedega; annad sinna agga ölgi üksi, ja sunnid neid otsego wäggise nälja pärrast ölgi söma ilma teise rammusa toiduta, siis on küll selle wiisil peäl ölle söötminne neile suureks kahjuks.

Mi suur, tuggew ja raske, kui ölg omma kõrre ja ollemisse järrel on, ni wähhä on temmal teise poolt toidu-rammu, nenda et toit lamba maos selle lühikesse söötmissse wahhe ajal, enam ei jowa jäggada, egga rammu anda, kui lamba ellu üllespidamisjeks tarwis lähhäb. Kui agga lambad omma öige arro ja seatud wiisil järrele rammusat toitu, ni kui: heino, wilja, nairid ehk kartuhwlid, ölgede kõrwa sawad, siis söwad nemmad ölgi hopis maggusaminne ja kermeminne, kui muud teised ellaja lomad.

Sest on siis wägga palju luggo, kuidas wiis, mil ajal ja kui palju sinna iggast toidu jeltist annad, et sest ka lammastele kasjo wöib tulla; sepärrast on siis ka wägga tarwis, et sinna igga toidu jeltist rammu ja wägge, kuidas nemmad teine teisega ühte lähwad, tundma öppiksid. — Targad ja mõistlikud mehhed on sedda katsumud ja wäljaprowinud ja sedda leitud toidu-

rammu, mis igga toidu seltsi sees, lamburide heaks ülesspannud, mis ka minna kestmisje arro järrele selle tükki lõppetuseses sinnule õppetuseseks teada annan.

Et küll lammaste söötmissje jures nimmetud toidu seltsid mitte igga aasta, egga ka mitte iggas kohhas ühhesuggused ei olle, ei wõi siis ka mitte sepärrast se wäljaprowitud toidu-wäggi, iggal aastal ja iggas kohhas, ülespandud arruga ühte sündida; sest et mõnnel aastal, kuid aastad on, ühhe toidu seltsil ennam, teisel wähhem toidu-rammu sees on. Sepärrast panne tähhele, mis minna siin lühhidelt sest asjast weel ütlen. —

Reik wilja seltsid, mis agga ial ma seest wälja kaswawad, olgo nemmad kallimat ehk alwemadt seltsi, on omma seestpidmise anni ja wäe poolest muutlikud. Sedda wöid sinna isse selgeste igga aasta ruffi wilja jures nähha; ühhel aastal on ta raskem, teisel kergem; ühhel aastal tumakas, teisel kessine; mõnnel aastal saab musta, mõnnel jälle walget jahho; kui se luggo nüüd nenda nisugguse wilja seltsi jures on, mis ikka meie arro järrele wäljaspoolt ühhe suggune näab ollema, kui paljo surem wöib siis isseärranis lamba toidu, heina ja ölgede jures, se seestpidmine muutmissje wäggi olla, mis nisammoti sedda möda kaswab, kuid a ja aasta on, ühhes maas penem ja örnem, teises jälle korredam ja jämmedam. Saab hein öigel ajal no-relt nidetud, siis on ta rammus ja ka termis-seks lammastele; jääb ta agga wannaks ja kõrre polest jämmedaks, siis on ta ilma rammuta ja

omma jämmedusse pärrast ka ni raske, et ta maos mitte heaste ei tahha jäggada, et temmal toidu=rammu=wägge sees ei olle. Nendasammoti saab lamba toidu=wäggi ka aasta=ilmade järrel mudetud; wihmasel aastal kaswanud heinal on ikka ennam wesfist jäggo, kui toidu wäe=rammu sees, ja ei olle ka kalu järrel ni raske, kui se hein, mis kuiwal ajal on kaswanud ja heaste haljalt kokko pandud.

Peäle selle üllewel nimmetud toidu=wäe seestpiddist muutmist on ka sest wägga paljo luggo, kuidas wisil, mil ajal, kui saggedaste ja misjugguse teise seltsi toiduga sinna wöttad lambaid söta, sest et igga toidu selts sedda möda omma wägge annab, kuidas tedda teise toidu seltsiga lammastele saab södetud.

Nenda kui ölled lammaste toiduseks ühhelt poolt sureks kasjuks on, nenda wöiwad naad teise poolt, kui neid mitte öigel seätud wisil ei sa prugitud, sureks kahjuks olla. Kui ölgil saab mõistlikkul wisil omma seätud ajal korra järrel teise wäggewa ja rammusa toiduga södetud, siis sawad lambad ka ölgede seest omma jäggo toidu=wägge; kui naad agga aina ölle toidu peäl olleksid ja mitte rammusad toitu kõrwa ei saaks, siis ei olle, nenda kui ma jo esfite ollen üttenud, — nende sissekonnas mitte sedda jõudu, ölle seest toidu=rammu wälja kiskuda, waid naad jäwad waeseks ja kautawad wimaks omma söma ihaldustgi ärra. — Sepärrast on tarwis, kui lambaid heinte, kartuhwlide, praga ehk mu nisjugguse toiduga södetakse, et neile sedda ikka korra järrele wahhetakse, et nemmad märja ehk

sahwtise toidu järrele ikka kuiwa toitu ja ölgi sawad, ja kuiwa toidu järrel jälle märjemat. Nisuggune toidu wahhetus sadab neile ka enam söma ihhaldust.

Kus nisuggune toidu wahhetus söötmissse jures on, seäl söwad ka lambad igga kord omma toit ärra ja ei jätta ühtigi järrele; kui sinna agga mitte nenda korra järrele söötmist ei wahheta, siis tüddinewad nemmad warsti nihästi ühhest kui teisest toidust, jättawad igga kord järrele, ja nenda kaub ka selle wiisi peäl toidu jurest toidu=rammu ja ei wõi sedda kasso mitte lammastele sata, mis siis olleks saatnud, kui neid öigel ja ühhewärilisel wiisil olleks södetud.

Kui sinna nüüd keik sedda holega wöttad tähhele panna ja selle järrele tehha, mis minna sinnule ühhewärilisse toidu söötmissse wiisist ja igga toidu seltsi wäest ollen öppetanud, siis wöid ikka ennamiste selle allamal nimmetud wälja arwatud toidu rammo ja wäe järrel ennast seäda, nenda kui siin on üllespandud.

Toidu rammu ehk wäe polest arwatakse ühte minnewad:

100 H	heino	on omma rammu ja wäe järrel nisamma palju kui:	35 H	ruffid.
"	"	"	40 H	odre.
"	"	"	45 H	kaero.
"	"	"	30 H	ernid.
"	"	"	45 H	ölli-kogid.
"	"	"	55 H	raps-kogid.
"	"	"	200 H	kartuhwliid.

100 H	heino ni paljo kui:	300 H	nairid (Turnips).
"	"	90 H	head härjapead.
"	"	200 H	rufki ölg.
"	"	180 H	odra ölg.
"	"	190 H	kaera ölg.
"	"	180 H	head erne ölg
			ehk warred.
"	"	200	topi praka.

61. Mikspärrast peawad heinad igga kord, enne kui lammastele ette wiaffe, järrele katsitud ja lahti puistatud sama?

Heinad ja ölled, mis lammaste jäuks föötmisses on arwatud, pead sinna igga kord enne ette wimisti holega järrel watama ja kahhel ehk kolmel korral kätte wahhel lahti puistama; heinad ei ja seläbbi mitte ükspäinis tolmust, waid ka üksiti keigest hukka läinud mäddand pankadest puhhastud. Tolmune ja läppastanud hein on lammastele, peälegi ramma emma lammastele sureks kahjuks, misläbbi nemmad saggedaste ommad talled ärra lowad, ja ka talled rammastusse haigust sawad.

Hukka läinud lammaste toit on iggal wisil lammastele sureks kahjuks; mitte ükspäinis selle polest, et toidu-rammu on kaddunud, waid et ta ka lammaste terwisele sureks kahjuks on, sest ükski ellaja loom ei olle ni örnas kui lammas. On agga lammastel jo kord hädda ja waew külles, siis ei aita ka pärrast ennam parrem toit, egga ükski abbi wõi sedda kahjo, mis hukka läinud toidust karjale on tulnud, heaks tehha. Sepärrast wata ette, ja hoiä ennast nisugguse

hukka läinud toidu, agga isseärranis külma wõetud kartuhwlide ja turnipssi nairi söötmissse eest; kui sinna sest mitte ei holi, lassed ennast teistest eksitada ja södad sedda kartmata wisil lamastele, siis wõid kül julgeste selle peäle lota, et sul kewwade pleek-többesid ja furnuid lambaid küllalt tallis on.

Kolmas jäggo.

Lammaste pessemisest.

62. Tahhad omma tarkussest ja waewast,
Kasso, römo sada lamba karjast;
Kanna aasta läbbi hoolet siis willa eest,
Siis ka head hinda leiad willa seest.
Pesse willa lumme karwa walgeks,
Waat', siis on sanud ammet sinnul selgeks.

Kui sinna siis wast lamba pessemispe peäle mötled, kui pessemispe aeg kätte on tulnud, siis on hilja, siis ei wõi sinna ialgi head lamba pesju sada. Kes head pesju tahhab sada, se peab ka aasta läbbi selle peäle mötlemä ja nenda lammaste eest hoolet kandma, kuidä essemiste tükkides on õppetud. Kui wil peab sama hea hinna eest ärramüüdud, siis peab ta ka heaste pestud ollema. Sepärrast' pead sinna, nihästi suuwel kui talwel, ommad lambad nenda pidama, et sul wöimalik on head pesju sada ja ka lota. Et sedda wöiksid sada, on sulle siin jälle juhhatamisjeks allumisjed õppetussjed üllespandud.

1. Suuwel pead sinna selle peäle watama, et lambad karja-maal ühhe wisi peäl södetud sawad, et willa kaswamine mitte kinni ei jä ja rikkutud ei ja; pead ka selle eest murretsema, et karja-ma platsid ohakatest ja takjatest puh-

hastud sawad, et mitte wil nende läbbi ei sa ärrarikkutud; pead ka holega püüdma hoida, et lambad nihästi karja-maal kui mujal mitte märjaks ei sa, et sa siis kohhe, kui wihma nääd tulleswad, neid aegsaste enne saddamist talli ajad; nendasammoti pead neid ka ni palju, kui wõimalik, tolmo eest püüdma hoida ja ka selle eest hoolt kandma, et neil tallis allati kuiwad ja puhtad ölled on alla lautud.

2. Talwel on sinno kohhus nendasammoti ehk weel surema hole ja tähhele pannemiseega lambaid hoida ja nende eest hoolt kanda. Sööt-mise ajal pead sinna ette watama, et mitte toidu prüggi ja heina pekred willa sisse ei lähhä, ja ka ikka selle eest murretsema, et lambad öigel wisil ühhewäriksise ja korrapärraliksise toiduga sawad södetud; selle tarwis ollen minna 60-mas tükkis mitme feltsi toidu wäest ja ram-must julle tarwilist õppetust annud. Misuggune ühhe wäriksise toidu wahhetamine lammaste söötmise jures ei olle mitte ükspäinis nende terwissele kasuks, waid kui selle jures agga wähhä saab eksitud, ehk teist wiisi södetud, siis on sedda ka kohhe willa jures tunda; willa pesseminne on raske ja wil ommast headussest palju sandim ja alwem.

3. Pead ka wägga selle peäle watama, et lamba-tal talwel mitte ülleliga soe ja aurune ei olle; kui ta ülleliga soe saab petud, siis siggineb sest sojast ni kibbe ja wäggew aur, mis lammaste terwist rikkub ja ka kahhe wiisi peäl willale sureks kahjuks on; esiteks, kui õuest külmi luhwt ehk tule õhk ennast selle auruga

ühhendab, siis langeb ta pärrast kui kaste niiskus willa peäle ja teeb willale jeddasamma kahjo, mis wihma saddu öues olleks teinud; teiseks on selle aurul, kui talli ukseid kinni on, nisuggune kange ollemisse wäggi sees, et ta willa higgi ehk raswa, mis willa külles on, lahti leutab; kui nüüd lambad öue ehk wärste tuleöhhu kätte lähwad, siis patab se higgi köwaks, ja willa karwa külge löwad otsego rooste plekkid; need tömmawad endid külmas kokko, ja wenniwad jälle wälja, kui lambad soja talli taggasi tulleswad; sesammene ühtepuhkne wahhetus willa kokko tömmamisest ja wennimisest, teeb willa pessemist raskeks ja ka willa headust sandimaks ja alwemaks.

Selle siin praego ööldud õppetusest wöid sinna nähha, et sest mitte kül ei olle, kui agga will saab puhtaks pestud, et jedda agga ostjale kui kallist kaupa wöib näidata; waid sinno kohhus on esste aasta läbbi, karja eest nenda hoolt kanda, et sa seläbbi siis ka töest willa pärris headust wöiksid kätte sada.

Mis weel pessemisest on tähhele panna, tahhan sulle siin õppetuseks lühhidelt üttelda.

Lammaste pessemist pead sinna nitauaks jätma, kui soe aeg kätte tulleb; sest midda sojem wessi, jedda parrem pessemine. Minna ollen siin maal lammaste pessemist esimeste Jani-ku päwadel, wahhest ka kui külm aeg on, 12-mal Jani-ku päwal ette wötnud. — Seisaw tiigi wessi, mis ennamiste wihma ja lumme weega

seggatud, on pessemisese tarwis parrem, kui jooks-
 jaw wessi; seisaw wessi on pehme ja pessu
 tarwis parrem, agga jooksjaw wessi on walli,
 teeb willa waljuks ja annab ka willale pahha
 karwa. Tiikides, kus sinnine mudda-põhhi ehk
 kuhho wessi punnaka rabba=ma ehk heina=ma,
 ehk leppa wössedikkust on jooksnud ja korjanud,
 annab willale pessemisest sinnist karwa. Kus
 agga kollakas sawwine, liwane ehk krusane põhhi,
 seäl on wessi lamba pessu tarwis feige parrem.
 Minna ollen sedda märkinud, et seiswas wees,
 kas tiigis ehk weikes järwes, ehk ka mu paigas,
 mis selle tarwis on kaewatud, kus kõwwa saw-
 wine ehk krusane põhhi ja kus wessi aasta läbbi
 seisab, kui seäl lambaid pestakse, et siis wil igga
 kord ikka feige puhtam on olnud.

Sammaste pesseminne pessu=silla peäl.

Pessu=sild, mis 14 silda pikk ja 4 jalga lai,
 peab sama niisuguse kohta tehtud, kus parras
 süggaw wessi on, nenda et silla=pörrand pool
 jalga wee=põhjast kõrgemal seisab. Silla=pör-
 rand seisab sepärrast wee=põhjast emal, et mitte
 ni hästi pessijad kui lambad omma jalgadega
 mudda sisse ei talla, mis läbbi wessi saab segga-
 faks ja muddafaks. Pessu=sild peab sama selle
 wiisi peäl tehtud: Pauad sawad ni pikkad, kui
 naad on, nelja jalla laiusfelt tahwlide wiisi kokko
 pandud; igga tahwli jäo lauad sawad, nihästi
 peält kui alt, wie põena=pu ehk liistiga, mis
 pari wiisi teine teisega wastastikko on, pajo wit-
 sadest keratud wörrudega, möllematte otjadest
 kõwwaste finni pandud. Wiimse silla-tahwli

peäle, kust lambad kalda peäle taggasi lähhäwad, peawad fue ehk kahhetša jalla pittusfelt weel pöit=liistud. laudade peäle sama lödud, nenda et igga liistu wahhele 5 ehk 6 tolli maad jääb; need liistud sawad sepärrast lödud, et lambad, kui nemmad omma pessupaigast kaldale lähwad, mitte silleda laudade peäl ei libbise, waid et neil siis need liistud jalgadele toeks on. Mõllemil polel pessu=silda peawad tuggewad ja jämmedad waijad süggawaste tiigi ehk jõe põhja sama lödud; nende waijade külge sawad pessu=silla laua tahwliid kõwwaste finni seutud, et wessi tedda mitte ülles ei tõsta ja pessijate raskus tedda alla põhja külge ei wajuta. Pessu=silla pittusfelt peawad sama mõllemilt poolt, kaks lauda teine teise peäle ülestikku pandud ja need peawad ka sama waijade külge kõwwaste finni seutud; need lauad hoiawad, et lambad mitte silla peält tiiki ehk jökke ei sa miina ujuma, egga lasse neid ka siina külge rippuma jada; peälmissse kõrwa lauast peab sepärrast keige wähhämast, ennam kui pool laua jäggo ülle wee seisma.

Misugguse pessu=silla peäl ollen minna, kui lambad sanud õhto enne pessemist siisse=leutud, fue pessijaga päwas 400 emma=lammast ärra pesnud.

Sammaste ehk willa siisse=leutamine peab õhto, pääw enne pessemist sel wiisil sama tehtud:

Sambad sawad siina tehtud pessemisse paika pessosilla jure ujuma aetud; kui nemmad essi=messel korral nenda on ununud, et wil läbbi ja läbbi on märjaks sanud, siis peawad wälja

tullema ja pool tundi puhkama, ja siis pärrast sedda weel üks kord sisse aetama. Willa leutamisse ajal peab ni palju innimesi abbiks ollema, kui tarwis on, need peawad wee sees ka ollema, kes ujumisse ajal igga lamba pead tagaste finni hoiawad ja nenda ommad möllemad käded lamba kõrwade ees mõistlikkult peawad, et mitte wessi kõrwadest sisse ei lähhä, kui lamba pead wee alla wajutakse; lamba pea peab sepärrast wee alla sama wajutud, et kaela wil ka märjaks saab, muidu ei sa sedda mitte teisel päwal puhtaks pesta. Pärrast lentamist ajad sinna lambad puhhast teed möda talli, agga tallis peawad jo enne ollema puhtad ölled neile alla lautud, siis panne seält poolt, kust tuul on, talli ukseid finni, et neil ösel mitte külm ei tulle, siis ligguneb ka sit willa küllest parreminne lahti.

Teisel hommikul hakkab siis pesseminne peäle, agga sinna pead warra, enne pessemist weel ükskord neid lastma ujuda, ja siis paar tundi, kello seitsemi, neid lastma seista, kunni wessi jo sojemaks on läinud. Siis pead sinna pessijaid pari wiisil nenda seädma, et pessojilla peäl ikka kaks innimest wastastikko seiswad; üks ehk kaks innimest wiskawad siis tassa hiljokeste wähhel hawal ni palju lambaid, — kui mitto paari pessijaid on, — wee sisse; pessijad wöttawad neid siis nenda wasto, et üks iggast paarist wöttab peast, ja teine sabbast finni. Se, kes lamba peast finni hakkand, hoidko et loom wet ei nela ja piddago temma pead ille wee, ni palju kui võimalik. Kui nüüd wil küllalt märjaks sanud, siis peawad pessijad willa wee sees ni

kaua kätte wabhel wajutama, kinni keif roe on seeft kaddunud, ja iggast kohhast pea, kaela ja turja peält puhhas wessi wälja tulleb. Se ei olle mitte hea, kui pessemisse jures saab förmedega willa sees sobritud, sest will on alt issegi puhhas ja tarwitab agga peältpiddist puhhas-tamist.

Kui sa siis pessemist olled öige korra peäle seädnud, siis pead sa isse pessemispe paigas seäl pool otsas seisma, kust lambad wälja lähwad, et pestud lambaid pessijate käest woid wasto wotta ja omma käega weel üks kord ülle lamba selja tõmbama, et nähha woid, kas puhhas wessi willa seeft wälja tulleb, ja kui juhatus, et üks olleks sandiste pestud, sedda jälle taggasi sadad. Peäle selle pead sinna ikka pessemispe ajal pessijate jures seisma ja holega järrele watama, et heaste pessewad ja mõistlikul wiisil lammastega ümber käiwad, et ühtigi õnnetuft egga wigga pessemispe jures ei sünni. Mendasammoti pead ka neid, kes weel pessemata ommas troppis isseärnanis seiswad, tähhele pannema, et nemmad mitte ülleliga teine teise peäle ei tungi ja seläbbi ennestele wigga ei te. Kui nüüd lambad ühhest karja-seltsist keif pestud on, siis lassed neid weel üks kord puhtast weest läbbi ujuda, agga pead tähhele pannema, et mitte paljo lambaid ei sa korraga wee sisse wisjatud, misläbbi nemmad ennestele, kui weest wälja tullewad, wigga ja kahjo wöiwad tehha, ehk ka weel peälegi ärra uppuda, sest et nemmad pessemispeft ärra wäsinnud on.

63. Mis on mul pärrast, kui lambad on puhtaks pestud, weel tehha ja tähhele panna?

Kui lambad on puhtaks pestud, siis pead neid ni paljo kui wõimalik püüdma tolmo eest hoida. Kui siis ei olle wõimalik keelda, et nemmad tolmust teed kaudo talli, reie ehk küni jure lähhädawad, siis tulleb sesugguse tee peäle wet ripputada. Lambaid pead sinna pestemisse paigast weike karja-seltsides talli ehk karja-maale ajama; sest midda pisses karja selts, sedda wähhäm töuseb tolmo te peäl; ei pea nemmad ka mitte ni wägga ühhetseise kannul jooksuma, et mitte tuul esimeste tolmo taggumiste peäle, ja taggumiste tolmo esimeste peäle ei aja. Karja-maal pead selle peäle watama, et lambad endid mitte mahha ei heida ja ärra ei märi. Kuma päwa pallawas ei pea sinna mitte lastma willa äkkitselt ärra kuiwada, selle tarwis olgo tal lahhe ja puhhas ja rohkesti kuiwa põhko lammaste alla lautud.

64. Mitto päwa pärrast pestemist wöin ma lambaid niita?

Kolmandamal ehk neljandamal päwal pärrast pestemist on wil hea ilma ajal jo kuiwaks saanud ja uus raswahiggi willa külge tulnud, mis willa jälle libbedamaks ja pehmemaks teeb, et siis kohhe niitmist wöib ette wötta.

Kui sa mõningaid lambaid läbbi katsud, kas wil kuiw on, siis pead ikka kaela, külje ja kõhho alt katsuma, sest et kaela alt wil ikka keige kaueminne niiske seisab.

Reljas jäggo.

Lammaste niitmissest ja willa sisse- pakkimisest.

Ärra arwa niitmist tergest,
Ärra niida willa niistest;
Niit sul olgo sille, puhhas,
Mähha peält ka ühhe tassä;
Willa-korrad koos heast' pea,
Siis on teit so tö ka hea;
Ärra toppi kõwwast kotti,
Mitte wägga kotti-soppi;
Keit te puhtast, siwussast,
Siis saad tänno illussast.

65. Kuida peab se pait ehk koht ollema, kus lambad
sawad niidetud?

Lamba niitmisse tarwis peab sul kuim, suur
walge ja lahhe hone ollema; ennamiste sawad
lambad ikka tühjas reies, künis ehk tallis ni-
detud. Nido jure³ on üllemaks asjaks, et keit
puhtaste petakse, sepärrast on tarwis, et selle
peäle keige eßite watad, kas selle honel, kus
neid nidetakse, ka hea kõwwa kattus peäl on,
kui wahhest niitmisse ajal wihma saddu peaks
tulles, et siis nihästi will kui lambad, mitte
märjaks ei sa. Siis pead ka igga kord enne
niitmist, lae ja haam-palkide küllest keit tolm
ja roe ärrapühkima, et mitte niitmisse ajal wil-

la sisse prüggi ei lange. Nendasammoti peab niitmisse koht puhtaks sama pühhitud ja siis süna kohta silleda laudadest pörrand tehtud, et mitte wil niiste saue pörranda ja eöweldamatta laudade peäle ei ja pandud. Ha olleks kui lamba tallis, nenda kui Saksa-maal mõnnes kohhas, nisuggune köwwa pörrand, olleks mis ikka seisab ja niitmisse tarwis tehtud on ja kedda ka igga kord enne niitmist puhtaks kütakse.

Niitmisse ajal peab sünnul üks ehk kui tarwis kaks poisi selle tarwis ollema, kes iggal ajal kui lammas on pabbalaid teinud, sedda ärrakasüwad ja wälja wiivad; niitjatele pead sedda köwwaste kinnitama, et naad siis kohhe kui agga näwad, et lambal nõu on pabbalaid lasta, poisid kassimisse tarwis kutsuwad.

66. Mis on minnul weel isseärranis niitmisse jures tähhele panna?

Lamba niitmisse jures on sünnul tähhele panna:

1) et niitjad mitte wägga liggisdikko ühhes koos ei istu, waid nenda et neil iggal ühhel lahke ruum on lammasi niita.

2) et lambaid ei leigata egga raua otsadega neid torgita, sest se teeb neile esiteks suurt waewa ja teiseks, rikkub ka willa; wil on kohhe näotu kui nahha tükkid seäl hulgas on;

3) et nidetud wil mitte ei ja märitud ja peab nenda hoitud sama, et ta ühte tükki jääb; katti kistud wil on näotu, ei lasse ennast mitte heaste kokkopanna; sepärrast pead süna hoolt kandma ja selle peäle watama, et lambad kui niitmisseks mahhabeidetakse, olleksid wiisi pärrast

kõrwa laia wõõga finni seutud, nenda et nemmad omma jalgadega willa ei wõi kakkiskuda;

4) et wil ühhe tasja ja silledaste lamba nahha peält nenda saab nidetud, et lammas-raua otsad willast läbbi käiwad; rauad ei pea ialgi polest sadik sama willa sisse pistetud, misläbbi nidus järklitüks jääb; peäle sedda peab wil ühte tükki jäma, otsego üks nahk. Sille ja ühhe tasjane niitminne teeb willa näggusast, willa koggu ja kaalu raskemaks ja annab ka eddespiddise willa kasjule head ja ühhetasjast kaswamist;

5) et ka lammaste jallad ja sabbad heaste ja puhtaste sawad iggakord nidetud ja mitte nenda, kui mõnnes kohhas holetumal wiisil need kohhad niitmatta jättawad.

Mõnned näddalad pärrast niitmist pead ikka lambaid holega tähhele pannema, et nemmad, kui willud ja külmad ilmad peäksid äkkiiselt tulles, endid mitte nenda ärra ei külmata, et kangeks jäwad.

67. Mis mul siis weel muud on lamba niitmise jures tähhele panna?

On lammas puhtaks nidetud, siis wõttad sinna ehk teine lamba-pois, seälsammas paigas, kus lammas on nidetud, willa-korra ni terwelt, kui ta on ja hoiad, et ta karki ei sa kistud, panned sedda ühhe selle tarwis seätud laua ehk puhta linna peäle; siinasammasse panned siis ka need teised willa-korrad lahtiselt teine teise kõrwa. Siis on sinnul weel üks suur laud tarwis, kuhho peäle mõisilikkul wiisil üks tradist ehk nörift punnutud wõrk pannakse, selle wõrgu peäle sawad

fiis willa-k. rrad pandud ja wäljalautud ja heaste puistatud, et keik prüggid wälja lähwad, nenda et willa seäl peäl, kimpude tarwis, keigist külge jänud rojast ja sandi kollaka willa tükkidest ja kaela willast wöib puhhastada. Seäl jures pead sa agga nenda teggema: Olled sa nüüd omma poisiga esimest willa-korda nenda puhhastanud ja keigist liwast ja rojast wälja puistanud, fiis panned sedda nenda laua peäle, et nido külge alla pole jääb ja kışud keik jämmedamad ja ärramäärind kollakad ja kaela willad, kus ehk ölle ehk heina-pebre prüggid sees on, ka willa tükkid, mis sabba otsast on nidetud, keik wälja ja panned neid ühte isse-hunnikusse ehk kotti. Siis wöttad jälle teine willa-kord, teed sellega seddasamma wiisi, kui esimesse willaga, ja panned sedda fiis nenda peälakutta esimesse willa peäle, et teise niido pool teise pea pole peäle saab. Puhtad ja lahtised willa tükkid, mis ehk mõnnest willa-korrast on lahti tulnud, korjad sinna kokko ja panned silledast ja kergest nende kokko pandud willa-kordade peäle. Siis sawad mõllemad willa-korrad selle wiisi peäl trulli aetud: Esite pannakse willad pitkutasja külle poolt nenda kokko, et mõllemate pole otsad polest sadit sawad ülle lödud, fiis ajad sinna ühhest otsast ja teine pois ajab teisest otsast sedda willa trulli, nenda et sest üks kimp sünnib ja seud sedda fiis tuggewa silleda nöriga ristati kōwwaste kokko.

68. Kui pittad ja laiad sawad willa kottid tehtud?

Willa kottid sawad ennamiste nelja ride-laius-
sest, kui igga laius $1\frac{1}{2}$ künart on, ja 5 künart

pikkad tehtud. Nie, mis willa kottide tarwis saab wõetud, peab linnane ollema, heaste kõwaste kootud ja ka linna-ludest puhhastud, ka ni tihke ollema et tolmu läbbi ei lasse. Nihästi rie kui õmblus peawad kõwwad ollema, et willa sissetallamist, koorma peäle pannemist ja peält ärra wõtmist wasto peawad.

69. Kuida wiisi pean ma willa pitka kottide sisse panema?

Reige parrema ja kergema wiisi peäl wõib willa, ühhes künis ehk reies, kottide sisse pakkida, sest et seal head haam-palgid on, kuhho peäle kaks tuggewat latti wõib pöigiti panna, mis wiis jalga teine teisest emal peawad ollema; nende lattide ette pead sinna sissetpole nelli tuggewat latti-naela löma, et lattid, kui willa kottid nende külge sawad kõiega seutud, mitte ei ja sissetpole wereda. Siis panned sinna kotti põhja, möllemate nurka ehk soppi sisse hea pihhu täis kähharaid-willo ja seud siis need möllemad nurgad kotti pole, kõwwaste finni; siis pörad üllemast otsast kotti suud, 5 ehk 6 tolli kahhekorra ümber, wöttad nelli weikest, kanna munna surust ümmargust kiwit ja panned neid nenda ümber pöratud kottisu alla, et kottisu nelja nurgelisjeks jääb ja panned üks hea kõwwa kõis, nenda ümber kotti ja kiwi, et üks kõis ühhel pool ja teine kõis teisel pool kahhe nurkadesse finni saab pandud. Nüüd saab sesamma willa-kot nende kõiedega üllemisje pöit-lattide külge nenda finni seutud, et kotti põhhi $1\frac{1}{2}$ ehk 2 jalga pörrandast kõrgemal seisab, sest et kot willa

sissepakkimisse läbbi pärrast pitkemaks wennib. Kui kot on nenda ülestömmatud ja üllewelt heaste finni seutud, siis lähhäd sinna pitka red- delit möda, kotti suust sadik ülles, ja lassed kotti allumist poolt ni paljo kokko kerata, et sa kotti sisse wöid astuda, ja kui sa jo kotti sees olled, siis jälle wähhä hawal taggasi kerata, et so jallad pitkaminne kotti põhja sawad. Kolmas innimenne peab üllewal haam=palkide ehk reddeli peäl seisma, kes allumisse käest willa kimbud wasto wöttab ja sinno kätte kotti sisse wiskab. Esimest willa kimpo panned sinna kotti es- simekse nurka, ja nenda ikka kimp kimbu kõrwa ümberringi ja wimaks nenda kotti keskpaika, et alluminne kord täis saab; nendasammoti panned teist ja kolmat korda, kunni wimaks kot täis saab ja ni paljo agga rumi ülle jääb, et kotti- suud wöib nöelaga finni ömmelda. — Esimisse sihhi ehk korra tallamisse jures pead sinna wägga ette watama, et sa üksikkuid kimpusid mitte lahti ei talla. Kotti-su finni ömblemisse jures pead sinna kotti nurgad pitkemast jätma, neid kõw- waste kokko kerama, et neist wöib koorma peäle- pannemisse ja mahhawötmissse jures finni wötta.

Willa kottid peawad lamba=selti willade jär- rele märgitud sama, sest et ostja karja=selti jär- rele willa=wääri arwab ja ka selle järrele willa wallitseb ja ka wasto wöttab; sepärrast ei tohhi siis ka mitte nihästi nitmissse kui willa sisse- pakkimisse jures ühtigi eksitust egga wahhetust sündida.

Willa kottide märkiminne peab selle
wisi peäl sündima:

Esitets willa number; siina alla möisa nimmi;
siis misjugguse lamba seltsi wil; siis selge
willa kaal ja wimaks kotti kaal, selle märgiga
T. h., nenda kui seie alla on illespandud:

Nr. 1.

Me h n t a c k.

Emma=lamba wil j. n. e.

Netto . . Pud . . H

T. h. . . H

On willad sisse pakitud ja willa kottid ärra
märgitud, siis pead, kui neid mitte kohhe ei sa
liina läkitud, heas kuiwas hones ehk tuulses
pöningil hoidma. Miistes paigas kautab wil
omma pärris hais ja kui ta kauaks nenda
seisma jääb, lähhab ta sumbuma; ja kui ta
pärrast jälle kuiwa kohta saab widud, jääb ta
kõwwaks ja korredaks.

Kui willad müümisse tarwis liina sadetakse,
siis pead te peal willa-koormaid wägga tähhele
pannema ja nihästi tolmu kui märja eest neid
hoidma. Selle tarwis on törwa-rie wägga hea
mis kottide peäle saab kaetud; kui agga nijuggust
riet ei olle, siis wöid sinna ka roggostiga ehk
härja nahhaga nenda koormad peält finni katta,
et mitte tolm egga wihm willale kahjo ei sa
tehha. Mendasammoti pead ja ka, kui willaga
te peäl olled, jo aegsaste tähhelepannema, et
mitte äkkitselt raske wihma saddo ei tulle; kui
sedda jo emalt nääd tullewad, siis on parrem,
et kohhe feige liggedama esimesse körtsi reie

alla omma koormad ajad, ehk kui parrajaste
 weel kõrtsis sõdad, mitte enne hoost reie alt
 wälja ei aja, kui nääd, et jaddu on ülle läinud.
 Wimaks pead ka te peäl wägga holelik ollema
 ja walwama, et mitte wargust egga willa-kottide
 lahtifikumist ette ei tulle.

Summasse lööbelle

See laulur kumma läle ustar laria ustar
 bolad ja igga wih hooll nende eest lannud, laria
 da ehmene jaguõe ja lullise jee on laria
 ja ehmene ei hie bolle laria ni ustar
 ja nende laria — Sine laria laria
 laria laria ei ustar jaguõe laria
 laria laria laria laria laria laria laria
 laria laria laria laria laria laria laria
 laria laria laria laria laria laria laria

1. Pöel-ehi woe-lööl

(See laria, ehi woe-lööl)

Pöel-ehi woe-lööl on hie laria ja waga
 pilolane laria, mis ustar laria ja laria
 ustar laria laria, ehi laria laria

See lööl laria laria laria laria laria
 laria laria laria laria laria laria laria
 laria laria laria laria laria laria laria
 laria laria laria laria laria laria laria
 laria laria laria laria laria laria laria
 laria laria laria laria laria laria laria

Wies jäggo.

Lammaste többedest.

Kui lambur omma kätte ustud karja nenda hoiab ja igga wiisi hoolt nende eest kannab, kuidas esimeste jäggude ja tükkide sees on kästud ja õppetud, ei siis hakka ükski többi ni ussinaste nende külge. — Sure karja hulgas agga juhtub siiski, et mõnne suggused többed sigginewad, sepärrasti saab siin allamal õppetust antud, kuidas mõislik lambur, lammaste többeid võib ärratunda ja neid ka isse kohhe aegjaste arstida.

1. Pleek- ehk wee-többi.

(Die Bleich- oder Wasserucht.)

Pleek-ehk wee-többi on üks sallaja ja wägga pittkalinne haigus, mis mitto kuud ja ka terwe aasta lammast waewab, enne kui ta wast ärrasurreb.

Se többi tõuseb jaggedaste kahjoteggewast kihwtifest rohuist, kelle sees ju kaswamisest kahjoteggew iddu on, mis sedda többe lammastele sadab, kui nemmad sedda söwad. Ka sawad nemmad sedda többe, kui mitte ei sa söötmisses jures aasta, aja, ja ilmade peäle wadatud, ja ka sest, kuidas lamba toit on kokko pandud, korjatud ja hoitud.

Nende kaswja-rohhu seltside arrusse, mis lammastele pleek-többe sadawad, sawad ennamiste keif rohhud arwatud, mis maddala soo ja turbala rabba ma sees kaswawad, ehk nisugguste maddala hallika kohtade peäl, kus wihma ja lumme wessi kaua aega peal on seisnud.

Keif need rohhud, mis aasta, aja, ilmade, heinateggemisse ja seismissse läbbi on sandiks läinud, ja seläbbi otsego többe semet ennese sisse kiskunud, olgo kül et need hea terve söma-ma peäl on kaswanud, sawad siiski kahjoteggewaks sögiks arwatud, sest et ta rohke wihma, kaste, härmatusse ja külma ehk ka sandi hoidmissse läbbi on kahjolikkuks sanud. Pühikesse janna-dega üttelda, tõuseb pleek- ehk wee-többi pitkalissee wihmast, rohho sömissest, kus kaste ja härmatus sömissse ajal peäl on seisnud, ja ka kui karja on södetud maddala soo ehk kõntfase söma-maal, ehk kui lammastele hukka läinud tolmust, ärravehastand ehk läppastand heino ehk ölg, ehk ärramäddanenud ja külma wöetud kartuhwolid ja nairid on södetud. Nisamma kahjoteggia on ka mädda-wessi wee lompides ja krawides, liati pöudsel ajal, kui nemmad seält juhtuwad joma.

Pleek-többist lammast wöib kohhe temma waewasest käimissest, tuituwast peast ja lontis kõrwadest tunda, sest et ta ikka karjast püab mahha jada; ei olle ta ennam terrane, ei tahha heaste süa, on rammoto ja kõhhib; silm ja silma-kulmu nahk on walge, punnased werre sone wirud kauwad ärra, silma-luud on üllestursunud, silma terrad ei läigi ennam, iggeme lihha

ning sugi lööb ject walgetš; nahk willa al heidab omma endist werre karwa ärra; wil ei seisa ennam nahhas finni, ei olle ka ennam ni pehme waid jääb farmekš ja abrats. Kui többi kauemaks jänud siis näitab eunnast paisetus kaela ja laua-lude ümber; lammas jääb rammutumaks, filmad löwad rähmaseks, köht hakkab paisetama, ject et wešši sinna sisse on koggonud; wimaks löppeb lammas nenda ärra, et paljad kondid agga järrele jäwad; temma pask haiseb ja ta on nikaua maas kui wimaks ärra surreb.

1. Selle haigusse wasto wöid neid allamal öppetud rohtusid selle wiši peäl prukida: Panne ühhe ämbri täie wee sisse 1 ehk 2 lodi weäwli-happud (Schwefelsaures Eisen) ja anna neile sedda wet jua.

2. Ka on hea neile lakket tehha, kuhho sisse sinna wöid panna 1 lood kübbara musta (Eisen-Bitriol), Salmiaki, weäwliid ja sea-tangu rohtu (Spießglanz — Antimon), iggast ühhest 3 lodi; törwa ja jookswa-ehk terpentini-ölli 2 lodi, sola $\frac{1}{2}$ U; sedda pead sinna keik heaste seggama, ja lammastele igga pääw, söötmissse künnasse ette pannema.

3. Wöib ka 100 lamba peäle kaks korda nädaldas sedda seggadust, söötmissse kastide sisse selle wiši peäl seggada: Wötta 3 U kuwatud ja peneks töugatud kalmu-juri; 3 U koirohtu (Wermut:), mis kapsa-rauaga peab sama peneks raijutud; $\frac{1}{2}$ U kübbara musta (Eisen-Bitriol) müüstri sees peneks töugatud; $1\frac{1}{2}$ U sola, ja 6 U linnakse jahhu; sedda pead sinna keik üh-

he toowri ehk föötmisje kasti sees heaste läbbi jeggaminne seggama ja lammastele ette andma.

4. Ka on hea, kui sinna wöttad 1 top terpentii-ösi ja wallad 2 topi wet selle peäle, ja annad sellest igga lambale kolm hommikut järjestikko, igga lambale 1 lusika täis sisse; peat sedda wet agga kord enne sisseandmist heaste ümberligutama.

2. Maksa=usfid ehk massafad.

(Die Ggelfrankheit.)

He on ka üks pittkalinne többi, peaaego pleektöwweega ühhesuggune. Hakkatusses ei olle selle többel surest haigusse märkisid nähha, agga sedda ennam wöib sedda pärrast tunda. Lamba film lähhäb walgeks ja rähmaseks, ta lõppeb ärra ja jääb rammutumaks, kõht hakkab paisetama; kui maksa kohta saab wajatud, siis kardab ta ja tunneb wallo; söma ihhaldus on kadunud, agga selle assemel kange jänno; sit ei olle ennam weikes pabbalas, waid näitab ennast sures tükkis ja wahhest ka weddelat wisi. Kui surnud lammas on lõhki leigatud, siis on maust palju wet leida, werri on iggalt poolt wessine, ka rinna ja kõhhu alla on rohkesti wet koggonud. Kops ja süsekond on werrest tühjäd, südda on tühha ja ärranärtsinud. Maksa sees on keige suuremad wiggad, ta on palju suurem ja raskem kui terwe seisusse sees, agga seal sures murre ja abras ja halli mulla karwalinne, täis muhhu-sölmikesi ja weerakkukesi. Nihästi maksa kui sappi külles ja ka nende ümber seis-

wa paifetanud jappi-foonte külles on paljo mas-
sakaid ehk ussifid, mitme jeltfi karwa, suremaid
ja weikemaid.

Ka sedda többe jawad lambad alwa jöma-
ma rohhuft, mis maddala nõggude peäl ni wägge-
waste kaswab; ni pea kui lambad wihmasel
aastal wäljade peäl, kus paljo nisuggufid mad-
dalaid tüüma nõu aukufid on, seält sedda rohto
föwad, jawad naad kohhe sedda többe.

Sedda többe sünnib agga siis parrandada,
kui kohhe essialgo ärratunnukse, kui weel mitte
paljo masjakaid ehk ussifid maksa külles ei olle.
Selle többele wastufeks ollen minna isseärranis
sedda rohthu heaks leidnud: Wötta koirohto,
kalmu-juri, kaddaka-marjo iggast ühhest ühhe
wõrra 3 jäggo; hiilgwat ahjo tahma ja weaw-
lit, iggast ühhest 2 jäggo, ja taks jäggo sola;
jest seggadusfest saab haige lammastele, nädä-
las 2 ehk kolm korda, igga kord 1 ehk 2 lodi
sisse antud.

Jomifeks annad lammastele 1 ehk 2 lodi
kübbara musta (Eisen-Vitriol) ühhe ämbri täie
wee peäle; kui agga sedda jomist künnasfe
wallad, siis pead sedda heaste ümber ligutama.
Ka hea rammus toit ja praga söötminne aitab
ja fergitab sedda többe.

3. Pahha sörra-többi.

(Die bösertige Klauenseuche.)

Lambad jawad sedda többe, kui neid märjal
ja porrifel ajal, ehk talwel sojast tallist öue
külmetand konnara peäle saab aetud; ehk kui

lamba-tal wägga sittane ja märg, kui mitte hool-
faste ei olle kuiwa põhku alla lautud; ka wih-
masel suuwel, kui lambad ühte puhko märja ja
mudda sees jawad käia. Et többe keige karja
külge ei hakka, peawad többised lambad aegfaste
terwete hulgast ärralahhutud sama ja tulleb kohhe
essialgo püüda selle õppetuse järrele többe
wasto abbi teha.

Sorra-többe wõib neist märkidest tunda: Lam-
mas hakkab lukama esiteks üht jalga ja pärrast
wähhe awal teist ja wimaks keige nelja jalla
peäl; haige jalg on pallaw ja sörgade jurest
paisetand, nenda et sörrad ennam laiemal seis-
wad kui terve jalla sörrad; sörgade wahhe nahk
on punnane ja higgistab haigemat niiskust wäl-
ja, mis jurewõtwa haigusjega ikka rohkemaks
lähbäb ja ümber sörgade laiemale ajab, nenda
et sörg pärrast mitmest kohhast lihha küllest
lahti lööb ja pärrast, kui aina pahhaks on läi-
nud, sörra hopis ärraajab. Kui jinna siis mitte
öiete hoolt ei kanna ja jalga ei harri, siis sööb
se pahha niiskus ja jout wimaks soned kondist
fadik läbbi, nenda et pärrast ükski asin ennam
ei aita. Waene loom ei wõi siis ennam jal-
gade peäl seista, waid peab põlwede peäl rön-
nima ja allati maas ollema; söma ihhaldus ei
olle küll mitte wähhem kui eune, siiski agga
löppeb ta otja ja jääb ikka waesemaks, kunni
wimaks ärrasureb.

Kui nijuggune pahha sörra-többi, mis Sak-
sa-ma lammaste jures isjeärranis ette tulleb,
torra wõimust wöttab ja mitte ei ja aegfaste hai-
ged lambad terwetest lahjutud ja isjepäine pan-

dud, fest et többe wägga külge hakkaw on, siis wöttab ta nelja ehk kahheksa nädalaga keif karja ärra. Többi on nenda külge hakkaja, et mitto korda terwe karjasse fest on hakkanud, et ille te on läinud, kust többised enne sedda on ille käinud.

Kui ja kuled, et sörra-többi liggidal teiste karjades liikumas on, siis pead sinna kohhe omma karja hoidma ja omma lambaid tähhele pannema, kas ehk ka mõnned nende hulgast peaksid lufama; kui sedda nääd, siis pead kohhe jalga läbbi katsuma, ja kui peaksid weikest rakkukest ehk wistrikko pealmisse sörra wahhelt leidma ja tundma, et jalg pallaw, siis on sul selge märk, et sinno karjas sörra-többi on; ei pea sinna siis enam aega wiitma, waid kohhe harrima hakkama. Ei ja pea siis mitte ükspäin nis többist lammast isseärralisse paika pannema, waid pead keif karja, igga lammast üks hawal järrele watama ja läbbi katsuma; kui siis kellegi jurest wäbbe wigga leiad, kohhe teiste jurest ärra wõtma ja isse paika pannema. Kui többised terwete hulgast olled ärrawötnud, siis wöttad igga többist lammast üks hawal ette ja kabid terrawa noaga sörgade wahhelt pahha märg niiskus ärra ja puhhastad sörra wahhe terwe lihhasi sadif puhtaks; siis pesjed sola-weega hawa kohhad puhtaks ja woiad sullega weega lahjemaks tehtud suitsewat söötwaatrit (Salpetersäure) hawa peäle. Kui agga se pahha niiskusse jouk jo sarwe nahha ja jalla talla alla on lönud, siis pead sinna keif mäddand lihha jalla tallani ni süggawalt ärra leikama,

kunni terwe lihha wasto tulleb; hawa pessed jälle sola-weega ja wöiad essimesseel päwal jälle söötwaatriga ja teisel päwal pödra-sarwe ölliga; (Sirschhornöl); kui sa nenda olled holega teinud ja neid isse paigas lastnud seista, siis on naad 8 päwa pärrast parranenud. Kui sa agga sedda wanna jouko ja mäddand lihha mitte ei olle heaste puhhastanud ja ärraleifanud, et weel wanna wihha on sisse jänud, siis hakkab lammas jälle pärrast lukama; kui nenda luggo, siis pead kohhe ueste puhhastama ja märima hakkama ja neid siis mitte enne terwete hulka toma, kui öiete olled leidnud, et ennam többe wihha sees ei olle ja et ka mitte külgehakkamist ennam ei olle karta.

4. Kergem sörra-többi.

(Die gutartige Klauenfeuche.)

Siina pead sedda wahhet; mis pahha sörra-többe ja kergema sörra-többe wahhel on, ka tundma öppima ja mitte igga kord kergemat sörra-többe pahhaks sörra-töwweks arwama. Kergem sörra-többi tulleb saggedaste ka ilmadeft ja on ifka ennamiste su-többega ühhes; temma ei olle ialgi ni pahha ja külgehakkaw ja kaub ka jälle peagi isseennesseft, ilma arstimatta. Et agga többi ussinaminne parraneks, pead siina haigid jalgo solaweega pessema. Wönned lambad sawad ennamiste süggisel ajal sedda többe kui mudda porrisel ajal sörgade wahhele on läinud ja tallis soja sitta peäl sörgade wahhele töwweks on kuiwanud. Sepärrast

pead siina sel ajal igga hommiko, kui lambad tallist karja-male lähwad, üks hawal lastma ennesest möda miina, et sa kohhe wöid nähha kes lukawad, neid siis kinni wöttad ja sörra wahhed muddast puhtaks puhastad. Kui ka mõnned koggemata on läbbi läinud, kedda sa mitte ei olle näinud lukawad, agga leiad neid karja-maal, siis pead neid seäl kinni wötma ja nende jallad kuiwand muddast, mis sörgade wahhel, puhastama. Kui agga põlletik haige kohtade siise on lönud, siis wöid, et ussinaminne parraneks, peneks töugatud sinnist silma kiwi (blaues Vitriol) peäle ripputada, ehk selle weega hawa kohtasid wöida.

5. Sölgade ellitamisest.

(Vom Verbälten der Füße.)

Kui lambad kuiwa ilmade ajal ühte puhko kōw-wa teed möda sawad aetud, siis jäwad saggedaste mõnnede jallad ellaks ja lööb ka pärrast põlletik sörgade siise, et lammas lukama hakkab ja wallu pärrast mitte kõndida ei wõi. Nääd sa kedda, siis katsu hõlega jalg ja sörg läbbi; leiad sa et ta pallaw ja suggo paisetand on, ja lambale wallo teeb, kui peäle wajutad, siis ei olle sul muud teggemist, kui lammas põlwist sadik külma wee sees piddada. Et lambad talwe läbbi tallis soja sitta peäl seisnud ja äkkitselt karja-male sawad aetud, siis tulleb se wigga ikka ennamiste kewwadisel ajal ette; sepärrast olleks wägga hea, kui lambad saaksid kewwadise hakkatussel, enne karja ajamist, kenna ilmade

ajal, wahhest tallist wälja lasktud, et endid wöiksid jallutada; seläbbi saaksid nende jallad wähhähawal karja käimisse wasto walmistud ja kinnitud, ja ei olleks siis mitte ennam pärrast nende jures jalgade ellitamisse többe karta ollewad.

6. Kui pind ehk mingisuggune mu terraw asji jalga torkinud ehk jalla sisse on läinud.

Se tulleb jaggedaste ette, et lammas pinda, naela, klasi-tükki ehk okkast ehk muud nisuggust terrawat asja jalla sisse on tallanud, ehk weikest kiwwikest sörrawahhele on käimisjega tallanud; kui nääd et lammas lufab, siis katsu kohhe heaste jalg läbbi, ja kui middagi leiad, siis tömma kohhe sörmedega ehk tangidega wälja, ja pesse sedda kohhta heaste winaga ehk sola-weega.

7. Hawadest.

Kui juhtub et lammas on hawatud, kas koera hammustamisest ehk naela kiskumisest, mis wärrawate ehk ukjede külles wahhest juhtuwad ollema, — ehk oina puksumisest terrawa sarwedega, siis puhhasta kohhe hawa ja pesse sedda ädikaga ehk wina ja weega, ehk weel parrem kusjega, ehk wöia sullatud pruni wöiga. Kui agga haaw wägga süggaw ja mädane, siis pesse igga pääw mönnikord florlubja weega, kellest ja 2 lodi $\frac{1}{2}$ tobi wee peäle panned; kui suwwisel ajal kärbsed hawa kallale lähhawad, siis märi hawa äred pödra sarwe-ölliga.

8. Kopsu-ussid.

(Die Lungenwürmer.)

Talledel ja aastase talledel (järlingidel) juhtub saggedaste ussi-többi; nahk on neil siis walge, wil ei läigi enam ja kishub ennast sassisse, silma walged löwad sünnikaks, hinge tombamine on raske, kõhhiwad raskestest tummeda heälega, löpewad ärra ja põewad nenda mitto kuud, enne kui ärrasurrewad.

Surno kehade seest, mis lõhki sawad leigatud, on hinge kurgust ja kurgu ümbert paljo ussa leida, mis kimbu wiisi otsego ferras, limma ja röggä sees koos on; isse on pened kui niit, $1\frac{1}{2}$ ja 2 tolli pikkad, neil on sõlmed sees, ja wõiwad ka wee peäl ujuda.

Keigeennamiste on sedda többe lammaste jures märjal ja niiskel aastal leida; ka siggineb temma sandi soo- ja rabbase karja-ma rohho sömissest, ja hukka läinud, ärrapehhastanud ja läppastanud talwiise toidust; temma siggineb just keigist neist esimesse numbri al nimmetud wiggadest, nisamoti kui pleek- ja weetöbbi.

Kui kohhe aegjaste saab arstitud ja abbi tehtud, siis saab abbi, agga kui hiljaks saab jätud, siis ei aita ka enam ükski abbi. Kui sa neist üllewal nimmetud märkidest nääd ja tunned, et lammastel se többi on, siis annad kohhe aegjaste igga többisele 8 päwa sees, igga päwa taggant, tühja kõhho peäle 1 lusika täis wina, mis 40 kradi kange on, wina hulgas olgo agga kolmas jäggo jooksjä- ehk terpent-õlli, agga sa pead siis ka lambale head terwet ja rammufat toito andma.

9. Ummukse-wigga.

(Die Verstopfung.)

Calwel kuiwa toidu jures ja suwvel kange kuiwa ja pallawa ajal tulleb saggedaste ummukse-wigga lammaste jures ette. Dundmisje märgid sest wiggast on: Lamba sissfekond ajab enmast täis; lammas saab wallud ja krambid ja watab ikka kehha pole taggasi, sest et temmal seäl wallu on. Kui haigus raskemaks läinud, jäwad korwad külmaks, hinge tõmbamine jääb pallawaks ja kuiwaks; wimaks lööb põlletik sissfekonda ja keige wimaks tüpsetaja-põlletis ja siis on ka surm. Kui neid märkiid lamba jures nääd, siis pead kohhe parrema kae esimesse sõrmega, pärraka seest esimest sitta püüdma wälja tõmmata; kui esimenne sit wäljas on, siis ajab sissfekond teist jälle ettepidi; nenda pead siis neljal korral päwas teggema ja siis annad lambale 3 korda päwas 1 lusika täis Klauberi-sola weega sisse, mis tasji täie leige wee sees saab sullatud; selle järrele lähhab lammas passale ja saab ka siis kohhe parremaks.

10. Uddara paietus ehk pakkitus.

(Entergeschwulst der Schäre.)

Uddara paietus juhtub ennamiste emma-lammastele enne talle tomist ja ka wahhest pärrast talle tomist, rohkest pima rammust, mis uddara sisse korjab; wahhest tulleb nisuggune paietus ka toukamisje, öerumisje ehk kukkumisje hobist, ehk ka kui tal on uddarat hammustanud. Sedda wigga wöid sinna lamba käimisest tunda, sest

ta käib siis jallad laial ja hoiab taggumist uddara poolt jalga, kus haige on, emal ja weab jedda järrele. Kui sa uddarat läbbi katsud, siis leiad ühhelt poolt uddara küllest kõwwad muhud; siis pead sinna kohhe 4 ehk 5 korda päwas haige poolt uddarast lüpsma ja pärrast haiget kohta sullatud solamatta pruni wõiga märima, kus sees ka mõnni sibbul on praetud; wõid ka haiget uddart pödra-sarwe ölliga wõida; ehk wõtta 8 lodi lamp-ölli, $\frac{1}{2}$ lodi kamprit 3 lodi salmiaki-peritust, segga heaste seggaminne ja wõia sellega haiget kohta. Kamper-peritussega pesta on ka wägga hea; ehk wõtta ellawa-höbbedasalwi ja jedda segga Altte-salwiga, kummagi salwist ühhe wõrra, ja märi sellega haiget kohta.

11. Silma haigussest ehk põlletikkust.

(Die Augen-Gutzündung.)

Silm, kus põlletik on hakkanud, on punnane ja pallaw, ennamiste finni ja jookseb wet, mis wimaks pakjaks rähmaks jääb ja silma finni peab, et lahti ei sa tehha. Kui sa nääd, et lammas üht silma ennamiste finni peab, ja et wesi silmast jookseb, siis pead tedda kohhe finni-wõtma ja omma sõrmega silma laugu lahti teggema; leiad sa siis silma sees kas ölle, heina ehk haggana prüggi roisto, siis katsud jedda ellaste sõrme otsaga wälja pühkida; nääd sa agga üht finnist plekki silma peäl, siis touka üks tüf sukrut öiete peneks ja panne igga päwa taggant üks noa otsa täis silma sisse ja teed jedda nitaua, kui silm terweks sanud. Põlletikko wasto, mis

filma seest pallawust wälja küssub, pesse selle weega: Wötta 1 went, se on werand lood tinna-
fukrut (Bleizucker) ja panne sedda $1\frac{1}{2}$ tobi wee
fisse, et ärra sullab, ja pesse selle weega 5 ehf
6 korda päwas haiget filma.

12. Rammastus ehf tallede fangeks- minneminne.

(Die Lämmer - Lähme.)

Sedda haigust sawad ükspäinis talled; mönni
saab sedda jo neljandamal päwal. Kui talled
jo 6 ehf 8 nädalat wannaks sawad, siis ei olle
neil sedda haigust ennam karta. Haigus näitab
ennast sedda wiisi: Tal seisab küras ja kössis,
tömbab jallad kõhho alla kokko, on lol, rind
näib kitsaks kiskuma, köht küssub ülles, mönni
kord käiwad frambid ja küssuwad kaela ühhele
pole, mönni kord pea ülle selja, lööb ka wahhest
kõrri-soontesse ja mottadesse, nenda et tal en-
nam immeda ei sa; wahhest on tal passal, wah-
hest jälle ummukses; põlwe ja allumisese liikmete
kohhad, ka wahhest taggumisjed kindud, on pai-
setand, paisetusse sees on kollane wesssi.

Sesinnane tööbi näikse mitmest asjast siggi-
nema. Mönnikord tulleb liig rammusast toi-
dust, mis pima wägga raswafeks teinud; mönni-
kord hukka läinud, tolmusest ja hallitand ehf
läppastand heintest, mis lamba pima nenda ärra
riffub, et talle köht sedda ei kannata wasto
wötta, ja peälegi seddasamma rasket rammus-
tusse tööbe talledele sadab.

Kui sedda tööbe tallede küllest leiad, siis on

keige parrem abbi, ni kohhe emma-lammastele teist suggo toito ja joki anda; toidu ja karja-mahheldus on selle többele ja keige lammaste többedele keige parrem arstiminne; agga süiski wöid ja ka neid rohtusid pruksida, mis sin saab öppetud:

Segga 1 jäggo terpentii peritust ja 3 jäggo wet ja anna sest igga hommiko ja öhto, igga kord 1 lusika täis sisse; pead agga igga kord enne heaste ümber ligutama; ehk:

Üks jäggo terpentii-ölli ja 2 jäggo wina segatud, kolm hommikut järrestikko sisse anda, igga kord üks te-lusika täis. Kui tal mönne päwa pärrast weel mitte öiete terve ei peaks ollema, siis annad weel kolmel hommikul seddasamma rohtu endise wiisi peäl sisse, agga sa pead ka sedda rohtu igga kord enne heaste ümberligutama; ehk:

Wötta 5 jäggo sea-tango rohtu (Spießglanz) 1 jäggo wöid, segga heaste seggaminne ja wöia selle salwiga hommiko, löuna-ajal ja öhto, hea noa otsa, ehk pähkla jurune tük kele peäle.

13. Passandus.

(Der Durchfall.)

Passandus tulleb wanna lammastele, wahhest ka keige karjale, kui nemmad kewwadisel ajal äkkitselt kuiwa toidu peält rohho peäle sawad ja üsneliga noort rohtu söwad; ka märjal ja niiskel aastal tulleb se wigga jaggedaste ette. Talwel tulleb passandus läppastand ja hallitand heintest ja ka mäddand kartuhwlidest ja nairidest.

Passandusse wigga parraneb siis kergel wisil, kui sa agga lammastele head terwet ja kuiwa toitu annad, ehk neid kuiwa ja kõrge karja-ma peäl heaste södad, ja neile jaggedaste sedda lakket annad: Wötta kalmo-juri, pajo-kori, pöld-hummalaid (Tausendguldenkraut), sola ja kriti, iggast ühhest 1 \mathcal{U} ja terpenti ölli $\frac{1}{2}$ \mathcal{U} ; — ehk anna igga lambale üks kanna munna sisse; kui sedda sisse annad, siis hoia temma pea üllewal ja pista munna suhho, lasse sedda katti hammustada ja alla nelata.

Ka on wägga hea, kui sinna igga lambale päwas 1 piho täis kuiwatud ehk kedetud mus-tika marju sisse annad; nisamma hea on ka lamp-ölli, tallele 1 te lusika täis ja wanna lam-bale 1 söma-lusika täis sisse anda.

14. Kärna-kool.

(Die Räude.)

Sedda nahha-többe wöid sinna peagi neist mär-kidest tunda: Kui sinna omma karja hulgast nääd, et mõnnel lambal lahtised walged willa-tükid willa seest wäljas, et wil mõnnest kohhast otsego ärranühhitud ja wälja kistud, ja kui lam-mas neid kohtasid jaggedaste hammastega när-rib, ja jalgadega süggab, ehk ennast seinade, reddelitte ehk söimette wasto nühhib, siis on sul selged märgid, et kärna-kool sinno karja külge on hakkanud. Kui sa neid haigeid kohtasid weel öiete läbbi katsud ja truieste järrel watad, siis leiad et nahk teise karwalinne, et haiged kohhad walfjamad on kui terwed kohhad; mõnnitord ka

kollakad=rohkelisjed ja ka punnased, mis nattuke kuppale lõnud ja täis niiskust on. Kui sa haiget kohta, kus nahk kärna läbbi paksemast on läinud, sõrmede wahhel näppistad, ehk selle peäle wajutad, siis nääd kohhe, et lammas wallu tunneb ja ennast kokko kistub; kui sa lammast haige kohtade peält nühhid ehk kraatsid, ja nääd, et se lamba melepärrast on, et ta keelt ligutab ja sabba lipputab; need keik on selged märgid kärnatõbbest. — Haige kohtade peäl on ka wil lahti ja tulleb kergel wiisil wälja, kui wähhägi kistakse; nahha pallawusse ja higgsi läbbi on ka wil otsego ärrawannunud ja willa peäle lööb wimaks koroke; kange süggeleminne waewab wägga lammast, sepärrast otüb ja püab/ta ennesele nühkimisje ja süggamisje läbbi kergitust jata, ja sest rohkest nühkimisjests on temma wil sittane ja ärrawannunud kui wilt.

Ennamiste lööb mädda-kärn ikka keige esste selja, külje, abbala-lu ja kõhho külge; pea, jallad ja kõhho allune paljas koht jääb ikka ennamiste puhtaks; mönnikord näitab ennast kärn ühhes, mönnikord jälle mitmes kohhas, ikka hakkab ta pissukesjel wiisil, weikest kohhast peäle ja lähhäb siis ikka ennam ja ennam laiemale, nenda et wimaks nahk on ülleültje kärnas. Pallawas tallis ja suuwel sojal ajal wöttab többi ussinaste wõimust; külm peab tedda ennam taggasi. Ennamiste hakkab se többi ikka teiste küllest, siiski agga ka wahhest isseenesest, peälegi pitkalisjests wihmast, ka waesest ja wähhäsest toidust ja holetumast söötimisjests, ka sittasest, pallawast ja aurusjests tallist.

Arstimisfeks wöid neid rohtusid selle öppe-
tusse järrele prukida:

Wötta 2 \mathbb{R} wärsket pölletud lubja, segga
sedda weega ni paksuks kui pudro ja panne
1 $\frac{1}{2}$ \mathbb{R} pottassi (Pottasche) ja ni paljo lojukse
sitta-wet ehk jouki sinna jure, et ta weddela
pudro sarnatsfeks saab; segga siis sinna hulka
3 \mathbb{H} puhhastud Hirwe-sarwe peritusi (rectificir-
ten Hirschhorngesist) ja 1 $\frac{1}{2}$ \mathbb{H} head törwa ja
siis walla ueste, et weel weddelemaks jääb,
100 \mathbb{H} wärsket lojukse sitta-wet ehk jouko sinna
jure. Kui sedda feik olled heaste ümber ligu-
tanud, siis panned sedda ühhe sure wanni ehk
towri sisse ja wallad weel 400 \mathbb{H} wet sinna
peäle. Sedda jäggo on siis arwata feige wähhämast
200 lamba peäle; siiski on willa pittusjest paljo
luggo; saab sedda rohtu kohhe pärrast nitmist,
kui wil weel lühhike, — prugitud, siis on sedda
kõpisi wähhäm tarwis, kui pitka willa ajal.

Sedda lehhelist pead sinna selle wiisi peäl
prukima: Kaks innimest hoiawad lammast, üks
wöttab peast ja esimessest jalgadest, ja teine
lamba taggumisest otsast ja jalgadest, pörawad
lamba selja pool allapididi ja kastawad tedda
nenda seljali, lehhelisse riista ehk wanni sisse,
agga peawad hoidma, et pea kuiwaks jääb ja
et mitte kõrwadest, juust ja ninnast lehhelinne
sisse ei lähhä. Kui lehhelinne öiete nahkast
sast on willast läbbi käinud, siis saab lammas
riista seest wälja tõstetud ja ühhe teise wanni
peäle nikauast pandud, kui lehhelinne willa seest
on wälja nõrgund. Pärrast wöib sedda nõr-
gund lehhelist jälle teise peäle wallada, siis ei

lähhä sest ühtigi raisko. Kui lammast teise wanni peäl kinni hoitakse, siis peab weel holega järrele watama, ja neid kohtasid, kust weel mitte lehhelinne ep olle heaste läbbi käinud, — ueste lehhelisega sisse öeruma. Nenda peab siis teige többiste lammastega sama tehtud, esimesse korra pessemisega, ja 8 päwa pärrast jälle nenda-sammoti teist korda tehha. Selle peäle sawad lambad puhhta talli ehk küni widud. Kui agga peaksid kahhe esimesse pessemisse järrel 14-ne päwa pärrast weel wärsted kärnad näitama, siis pead weel kolmat korda, lehhelisse pessemist ette wõtma; agga kui kahhel korral öiete heaste ja hoolfaste on lentud, öerutud ja pestud, et lehhelinne heaste on kärnadesi läbbi käinud, siis ei olle küll ennam kolmat korda pessemist tarwis.

Reige parrem aeg on sedda arstimist ja pessemist ette wõtta, kui ilmake on soe ja päite sojaste paistab. Külmal ajal peab sama tal soe hoitud, agga nenda, et mitte auro egga lämno sees ei olle. Selle aja sees, kui lambad arstimisse al teises tallis ehk künis on, peab sönnik sama tallist wälja aetud; pörrand, seinad, sambad ja reddelid lubja weega holega pestud ja ülle pinseldud; ka talli esine peab heaste puhhastud sama, et mitte need kärna-täid ehk söjad, mis ehk puhhastamisse läbbi on mahha kukkinud, ueste lammaste külge ei hakka ja uut többe ei sada. Arstimisse ajal anna lammastele head terwet ja rammusat toitot, ja jomisse hulka panne 10 untsi (Unzen) weawli-plumi pulwrit kwe ämbri wee peäle; liguta sedda heaste ümber ja lasse neid jua; se jook puhhastab

neid seeftpoolt, ajab pahha wihha wälja ja pan-
neb kärnasid usfinaminne parranema.

15. Käsna-kärn ehk souepoliik.

(Der Gefichts-Grind.)

Wahhest jiggineb tallede ja ka wanna lammaste
ninna, ju, körwade ja filmade ümber kärn, mis
käsna-kärnaks nimmetakse. Se többi ei olle mitte
kardetaw, kaub ennamieste isseennesjest ärra;
ommeti kui kärn talle moffade ja filmade ümber
on, on ta lomale sureks waewaks; sepärrast on
siis hea, kui warsti abbi wöttad tehha. Es-
teks krabi nürri noaga kuiw kärn puhtaks mahha
ja wöia siis nahha peäle wöi-pima ehk pima-
wet, ehk ölliga, mis nahha pehmeks teeb; ehk
te üks salw: Wötta weäwel-plumi 1 lood, segga
jedda maggeda wöi ehk sullatud raswaga ja
wöia sellega.

16. Su-többi.

(Die Maulsenche.)

Kui lammastel su-többi, siis on su seeft poolt
pallaw ja täis hilla; lammas ei sö, waid tah-
hab rohkeste jua; moffad, keel ja higgemed on
paisetand, ju-lae ja higgemete külles weikesed
walged rakkukesjed, mis pärrast lahti löwad ja
mädäda = paiseks sawad; ju jookseb allati hilla,
wallu pärrast ei wöi ta süa, waid tahhaks ikka
jua. Ennamiste tulleb ju-többi ikka kergema
förra-többega ühhel ajal, nenda kui sest 4^{mas}
numbris on ööldud. Su-többe parrandaminne

on ferge; kui sinna haige lambal mõnned korrad päwas suud pessed ädikaga, mis on meega segatud, ja märja nartsuga, mis ädika sisse on kastetud, suud seestpidi woiad, saab ta kohhe parremaks. Ka on hea, kui ja kaddaka-ölliga haiged kohhad seestpoolt woiad; ehk segga searaswa terpentii-ölliga poleks, wõia sellega üks kord päwas suud seestpoolt. Jomisseks anna lammastele jahhu ja kllii-wet ehk ölli-kogi jomist, ja jomisseks head rammusat ja lofsakat rohto. Kui paised mitte ei tahha parraneda, waid ikka süggawamale lihha sisse söwad, siis on tarwis wägga hoolt kanda ja parrandamisseks sedda rohto walmistada: Wõtta 1 lood sünnist silma kiwwi (Kupfer-Bitriol) 2 lodi met ja 1 7/8 wet, segga sedda heaste seggamine ja wõia sellega su seest haigid kohtajid.

17. Lamba jalla-lu murdmine.

(Vom Beinbruch der Schafe.)

Lamba jalla-murdmine wõib mitmel wiisil sünnida; juhtub wahhest reddeli pulkade, wärrawa ehk ukse lengide wahhele sisse ja wälja minnemissega, ehk karja-ajamisses ülle juldade, mis kakkised ja auklised on; ka wahhest juhtub, et lammas mutti mulla auko tallab ja selle wiisi peäl omma jalga murrab. Kui lammas omma allumist reie-luud on murduud, siis pead sedda selle wiisi peäl parrandama:

Esste pead ettewaatlikkul wiisi fondi otsad ühhe teise sisse passima, siis send murtud kohha ümber kolmel ehk neljal korral ümberringi üht

ädika ja wina sisse kastetud linnast ride paela, ja panned nelja õhukesse peru ehk pilbaste wahhele lahhasse, mis paar tolli kummagi poolt otjast pikkemad on, kui murtud koht; siis send weel neste lahha-pilpad mõlemilt poolt otstest ja keskpaigast, agga mitte ülleliga kõwaste kiini, et jalg mitte wägga paisetama ei hakka ja põlletis sisse ei lö; panne haiget lammasl issepäine weike latrisse ja wata saggedaste järrele, et siddle mitte lahti ei lähhä, ja kasta öiete saggedaste ädika ja winaga haiget kohta, et siddle-pael ikka niiske, willu ja märg seisab.

18. Kõhho üllesajamine ehk puhutus.

(Die Bläh- oder Trommelsucht der Schafe.)

See tõbbi tulleb lammasetele, kui nemmad äktselt ja rohkestest mõningaid toidu jeltst rohustid ja wäggewat lehtset toitu sawad süa, mis nende sissekond ei jõua jaggada; toit hakkab sissekonnas käima, sest käimissesi siggins ni wäggew õht ehk lühwt, mis lamba kehha nenda täis puhhub ja üllesajab kui trummi.

Ennamiste tulleb se wigga lammasetele, härjapea, rapsi, tatra, kapsa ja nairi (turnipsi) ja ka loksja tõlka-ladwa (Hederich) söötmissesi, pealegi siis, kui lambad hommiko warratselt tühja kõhuga nisugguise söötmissesi paika sawad aetud, ehk kui nemmad kange pallawaga, kumase ehk ka wihmase ja tuulise ilmaga sesuggust toitu söwad. Ka tulleb hoida, et lambad ei jõ wasto tuult käies; nendasammoti sadab neile puhutus,

kui neile rohkeste ja jaggedaste kartuhwliid ja nairid södetakse.

Kui lammaš, mis enne terwe ja terrane olli, haigeks sanud, jääb ta esšite lolliks ja nõrgaks, ei tahha enam süia egga mäalletšeda, pea rippub temmal, ringutab jaggedaste, hüppab ja kargab mönnikord ja peab omma šabba kehhašt emal. Kehha paisub šilma nähtawal paksemaks, ajab nenda täis, et nahk pingul on, pahhemalt poolt enam kui parremalt poolt; šilmad on kanged ja pungis peas; hinge tõmbaminne lühhike ja nenda raske, et ninnašöörmel laiale ajab; šu on täis wahhušt hilla, ka šit ja kusšil lähwad wimaks kinni. Lammaš ajab ni rutto ennast täis, et pole ehk rohkest tunni aja šees nenda ülles-ajanud on, et hädda waewa al tuikudes jalgade peäl šeisab, raskeste löötsub, wimaks mahha langeb ja ärra šurreb. Ennamiste on lambal šis ikka maš-nahk löhki kärrišenud, ehk ta peab, kui mitte warmalt abbi ei ša, lämmatusše šurma šurrema.

Sedda tõbbe wöib mitme wišil peäl parrandada. Esšitets pead šinna, kui šedda haigusše wigga karjaš nääd, kohhe karja šeält wäggewa karja-ma peält lahjema karja-ma peäle ajama. Kui šinna agga igga kord, kui nišugguse wägge-wa karja-maal lammaste-ga olled, parreminne tähhele pannekšid, ja neid šis kohhe, kui wigga neil külles, aegjaste öigel ajal šeält šöötmišše paigast ärra ajakšid, ei šis šaaks lambad ni raskest šedda tõbbe, ja needki kes tõbbe on ša-nud, šaakšid weel aidatud ja tõwwešt peäštatud, šelle abbi ja arštimišše läbbi, kuida šin šaab

öppetud. Kui sedda wigga lamba külles nääd, siis wotta kohhe kowwa ölle sidde ehk pakš nõör, tõmba sedda pöigiti lamba suust läbbi ja seu otsfad kowwaste kulla tahha kinni; lammäs hakkas siis sedda nöri ehk jüddet närrima, selle närrimisfe läbbi hakkab kohhe luhwt, mis tedda feest on täis ajanud, wähhänema ja kadduma; ehk segga 2 lodi punnast kiwi-ölli 8 lodi winaga, ja anna sellest neljas jäggo lambale sisse; se on korrage: 2 wenti punnast kiwi-ölli 2 lodi winaga.

Hea olleks, kui lambur ommal puddeliga sedda rohtu karja-maal kassas peaks, mis agga willus kohhas peab sama hoitud, et kohhe, kui nääb lammastel hädda külles ollewad, wöiks seäl samas paigas sisse anda; rohtu walmista sel wiisil: Panne 1 *H* wee peäle 1 lood sullatud šalmiaki ja anna sellest igga többise lambale $\frac{1}{4}$ *H* korrage sisse. — Ükski többi ei tarwita ni ussinaste abbi, kui jesamma többi; sepärrast pead sinna kohhe warmalt, kui többe-märgid nähtawad on, abbi katsuma ühhe ehk teise wiisil peäl. Ka on wägga hea, kui lammast saab kohhe külma wee sisse kastetud, ehk külma wet temmale ni kaua selga wallatud, kui ta külma pärrast wärrisema hakkab; kui se ei aita, siis anna temmale üks wina klaši täis ädikat, ehk üks tee-lussika täis põlletud lubja pimaga igga $\frac{1}{4}$ tunni järrele sisse.

Üllemisfest öppetusfest wöid sinna selgest nähha et se siis ükspäinis sinno sü ja holetus on, kui sinno Herral puhutusfe többe läbbi suur kahhi ja önnetus sünnib; ükski wabbandamine ei wöi sind aidata; ei sa wöi mitte ütelda, et sind on

kästud seäl kōhha peäl lambaid sõta: se ollefs siis üks wägga rummal wabbandaminne, sest kuida ei peaks mitte wõima lambaid hea ja rammusa rohho-ma peäl sõta, ehk kuida peaks jedda rohho raisuks jätma ja ärra põlgama? Kui sinna agga holelikkul wiil sõdakõid ja selle õppetusse järrele teekõid, mis minna sünulle esimeses jaus 9-mas tükis ollen õppetanud, tõest, ei siis sünniks wistist nisuggust wigga egga õnnetust karja jures.

19. Ümberkäimise-tõbbi.

(Die Drehkrankheit.)

Ümberkäimise-tõbbi on teigist tõbbedest sevärrast teige pahhem, et selle wasto tännini weel mitte wastust egga abbi ev olle leitud. Se tulleb pea-ajo wiggast ja hakkab teigeennamiste aastaste talledesse, mis jäärlinguks hütakse; wägga arwaste kahhe aastaste ja weel arwemast täis kaswanud wanna lammaste külge. Tõbbe wõib tunda, kui loom lööb lolliks, jääb karjast mahha, tuigub jalgade peäl, sõõb pisjut ehk ei sugugi; wimaks mõnne aja pärrast hakkab ringi käima, pea ühhe pea teise pole; omma pead peab ta wahhest üllespiddi, wahhest allapiddi; silmad on temmal walged ja ka sünnitad; sõmisse jures unnustab ta ennast jaggedaste, jääb äkkitselt seisma, ei sõ egga mälletse, sest et temma meled seggased on; wimaks jääb temma ikka nõrgemaks, ei panne ühtigi tähhele, hakkab ringi käima ja hoiab omma nokkus pead ikka ennam haige kōhha pole. Widda kauemaks

többi jääb, sedda rastemaks nimmetud haigusse wiisid jäwad ja sedda ennam hakkab temma ringi jooksuma, wimaks ei wötta ennam toitu, löppeb ärra, kummi wimaks ärra surreb; mönnikord saab ta jo tuggewa rammu sees otša, seläbbi et ta ringi-jooksmisse läbbi omma pead kuhugi wasto toukades ärra löhhub.

Tappetud ehk furnud lamba jurest wöid sa sedda wigga pea-ajo seest leida: pea-lu al ja ta pea-ajus on wee-rakkud, kus ussi suggused ellajakessed sees on, mönned suremad mönned weitemad, mönnikord üks ainuke, mönnedel 3 ja ta 6 tükki leida, mis pähkla ja ta wahhesti tui-kesse munna surused on.

Pea-ajo raku-us nääb immelikko wiisi wälja, temma kehha mood on kui ümmargunne nahkne kot, mis otsego selget wet täis; temma seest ühhel pool otšas on hulk walgeid pissokessi ellajakessi, need on temma pead, kus külles otsego weikesed hagikesed on, misga naad pea-ajo külge löwad, seält immewad ja endid toitwad. Balja silmaga ei wöi neid peasid ja hagikesi mitte nähha, ütspäinis pikk-silma ehk surendawa klasi läbbi, mis keit asjad suremaks teeb. Kui siina kohta pudutakse, kus raku-us pea-lu al seisab, siis loom näitab wallu tundma, sest et se koht nende närrimisest ja immemisest paljo öhhemaks, ellamaks ja pehmemaks on jänud.

Kus pole külles pea-ajus raku-us asset peab, siina pole pörab lammast ennast ringi; jookseb ta parrema pole, siis on us parremal polet; kui us pahhemal pool, siis jookseb ta ta pahhema pole ringi; kui agga möllemil polet ussid

on, siis jookseb ta pea parrema, pea pahhema pole. Mõnnikord ei käi loom koggoni ümber, kui us just keskpaigas pea-ajus asfet peab; lammas peab omma pead siis ettepidi nõrkus, näab wälja kui tahhaks ta jooksta ja ommeti ei peäse ta paigast ärra. Kui us taggumisses jäus pea-ajus asfet peab, siis hoiab lammas pead taggasi-
pidi ülleweel, lähhäb otsekohhe eddasi ja toukab ennast keige asjade külge.

Selle többe wasto ei olle rohto, ja on sepärast keige parrem, et többine saaks kohhe ärra tappetud, enne kui ta lahjaks jääb; lihha wöib ilma kartusfeta süa, agga pea peab sama ärrawissatud, sest et többi ükspäinis pea sees on.

Kui sinna nihästi tallefid kui wannemaid lambaid selle kurja többe eest tahhad hoida, siis pead ikka selle eest hoolt kandma, et lamba-tal mitte ülleliiga foe egga lämmune ei olle, sest et seläbbi többe-iddu tallede külge jo norelt hakkab. Mendasammoti hoia ka tallefid suuwel kange pallawa ajal päwa-põlletamishe eest ja ka nisugust rohto jomast, mis loma werd pallawaks ajab, ni kui: rammus ja lopsak härjapea, wilja-
iwwad j. m. n. toidu eest, agga pead ka kange külma tule eest neid hoidma.

20. Kõhha.

Kõhha hakkab lammastesje enamiste külmast, niistest ja muutlikkust ilmast, ka tolmuft ja tolmuft läppastanud toidust, ka külmast jomisest ja lämmusfest tallist. Lammas kõhhib, on lol, pea nõrkus ja ei wöi ka kõhha pärrast heaste

füa. Köhha isseennesfest ei olle kül mitte ni wägga kardetaw többi ja kaub ka ennamiste isseennesfest ärra; kui ta agga peaks pitkale wibima, siis te neile selle õppetusse järrele jedda lakket: Wötta weäwliid, kaddaka-marjo ja sola, iggast ühhest ühhe wörra ja anna neile jedda ette; ehk anna neile üks kord päwas lusfika täis met öllega sisse.

21. Nohho=többi.

(Der Schnupfer.)

He többi hakkab sestammast wiggast kust köh-hagi, süski on nohho=többi raskem ja kardetawam kui köhha.

Nohho=többe tunnusse ollewad, kui lambad ja talled saggedaste aewastawad, filmad seggased ja wesijised; ninna-söörmettest jookseb esite weddel, pärrast paks kollakas tat, mis wennib ja ninna-söörmed nenda ärraummistab, et loom waewalt hingata saab, hädda pärrast pead ülles töstab ja suud laiiale ajab.

Kui többi mitte raske ei olle, kaub ta ennamiste isseennesfest ilma arstimatta ärra; wahhest kui többi kauemaks wibib ja kurjemaks jääb, wöib ta ka tatti=többeks jada, mis ükski abbi ei parranda, waid lomale peagi surma sadab.

Kergema wiisi peäl nohho=többi lahkeb peagi ärra, süski kandko lambur hoolt, et lambad mitte willu winge tule ja märja käes ei seisa; hoidko neid külma eest, ja andko neile igga näddalas üks ehk kaks korda jeddasamma lakket, mis köhha töwwe tarwis sai õppetud. Kui többi agga mitte

ei tahha lahkuda ja lambad hakkawad otsa löp-
pema ja lahjaks minnema, siis on tarwis többi-
sed terwete hulgast lahhutada, nende eest ennam
hoolt kanda, neid sojema talli panna, mis om-
meti ei tohhi liig pallaw olla, ja kust ei tuul
läbbi kisku ja neile 1 ehk 2 korda päwas sedda
märet, kuida siin saab õppetud, kele peäle wõida:
Wötta wenglit (Fenchel), weäwlit, salmiaki, ig-
gast ühhest 1 lood, sola 8 lodi, kuseokka ehk kiin-
õlli (Kienöl) 2 lodi ja met $\frac{1}{2}$ U, segga heaste
seggamine ja wõia sellest pähkla surune tüf
igga kord kele peäle. Toit peab lambal seal
kõrwas hea, terwe ja rammus ollema, agga jo-
minne ei pea mitte wägga külm ollema.

22. Kõhho= ehk seestwallo.

(Die Kost.)

Sedda haigus jawad lambad mitmesuggusest
wiggast: mõnnikord külmetamisest, rohkest sömis-
est, ka wahhest kui kõht kinni jänud, et lammas
ummukies, ja ka pahha seltsi ehk kahjoteggewast
rohho sömisest, ja mõnnikord ka usüdest.

Kui lambal seest wallo, siis seisab ta kõwwe-
ras ja kõnnis, pörab ikka pead kõhho pole, kus
temmal wallo on, heidab ennast mahha, ei tah-
ha süa ja kui wallo öiete suur, siis mägit häd-
dalise heälega, ka sit ja kuski on siis kinni. On
lammas 20 ehk 30 tundi ühte järge wallo sees,
siis wõib haigus peagi mao ehk soolte põlletis-
seks miina; siis on ka lambal surm käes.

Kui haigus külmetamisest tulnud, siis anna
 $\frac{1}{2}$ lodi peneks tougatud ingweri juurt pole naela

soja öllega sisse; ehk 2 lusika täit prostoi wina pippraga sisse. Kui agga usside wigga ehk ülleliiga rohkest sömisses, siis anna igga 3-me tunni järrel 1 lood klubbi-sola (Doppelsalz) kammeli-teega, ehk igga nelja ehk kuu tunni taggant 4 tunni 8 lodi ölli, mis sebiga seggatud, leige weega sisse; se ajab warsti seesst lahti ja lammas saab kohhe kergitust.

23. Põlletisse-tõbbi.

(Das Entzündungs-Fieber.)

Põlletised on mitmesuggused ja nimmetakse kohta möda, kuhhu ta lööb. Ennamiste lööb põlletis ikka suisel pallawal ajal, kui lambad kangel karja-maal pallawaga peawad käima, ehk kui koer neid peäleki weel kangeste taggaajanud; ehk kui sa neid löüne aegus, kange päwa pallawa käes lassed paigal seista ja ei kanna mitte selle eest hoolt, et nemmad öigel ajal wärsket puhhast wet jua sawad.

Põlletisse-tõbbe wöid neist märkides tunda: Lammas ei sö enam, waid tahhab rohkest jua; on uork, ei tahha karja järrele käia; silmad löwad punnaseks, su ja ninna on pallaw; kui tõbbi juremaks läinud, siis on ka jüt ja kusfi kinni; wimaks hakkab wärrisema ja jalgade peäl tuikuma, tõmbab hinge raskest, su ümbert nahk jääb willuks ja lööb siniseks, kishub ennast kokko, hakkab tõmmutama ja surrema.

Tõbbi wöttab aega 18, wahhest ka 30 tundi; selle aja sees wöib loom terweks sada ehk ärrasurra.

Ennamiste sawad tuggewad ja rammusamad lambad sedda tõbbe; kui sedda haigust on mär-

fida, siis peab kohhe adrit lastma ja sedda rohtu sisse andma: Anna igga kahhe tunni taggant 1 went ehk $\frac{1}{4}$ lood salpetrid ja 1 $\frac{1}{2}$ lodi Klubbisola (Doppelsalz) weega seggatud lambale sisse.

24. Põrna-põlletis.

(Der Milchbrand.)

Sedda többe sawad nihästi nored kui wannad lambad jaggedaste, agga ikka keigeennamiste tuggewamad ja rammusamad karja hulgast. — Többine lammas ei mäletse ennam, hinge tõmbamine on temmal raske, silmad on otsego turssunud, seggased ja pea jeeft ennam wäljas, kui enne ollid, ta wärriseb, kuffub jaggedaste mahha, hakkab tõmmutama, ajab ka taggant werd wälja; kui nisuggused märgid on nähtawad, siis on ka peagi surm liggidal. Põrna-põlletisse märgid ei olle kül mitte igga kord ühhe wisilised; mõnnikord wõttab 12 tundi, mõnnede jures jälle 36 tundi aega, enne kui lammas sureb, ehk terwise pole pörab. Sesamma többi on ka nahhaga ühhendud, nahha peäle löwad rosapunnased plekkid, mõnnikord wõttab ka lammas toitu, et kül plekkid nähtawal on, agga kui plekkid jo suremaks ja laiemaks nahha peäle löwad, lähhääb ka többi suremaks ja söma isjaldus wähhämaks, loom jääb nõrgaks ja waewalisjeks.

Plekkid on ikka ennamiste kõhho al ja rinna külles, lähwad ussinaste laiemaks; esste on plekki karw werri-punnane, siis lööb ta sinisjeks ja keige wimaks mustaks; kui plek jo must on, siis ka põlletis lomal külles.

Gunnase plekki paišetus lähhäb ni usšinaste laiale, et lammas 6 ehk 12 tunni aja sees hinge heidab; ükspäinis siis, kui roši karwalinne plek jalla külge peaks löma, et lammas lukama haktab, ellab lammas kaueminne kui 12 tundi. — Ennamiste käib ja lautab se többi ennast taudi wišil suwisel ajal karja hulgas laiale, ja taotab ikka iggal pool ühhel ajal ollema. Kui lammas ärrasurnud, siis maggo ajab täis, kehha lähhäb kohhe mäddanema ja hakkab pahhaste haifema. Többi on agga siis külge hakkaw, kui többise lamba werrest ehk märjast kuhugi hawa ehk haige kohha külge pudub; sepärrast peab hoidma ja holega ette watama, ja ka surnud kehha keige nahhaga süggawaste mahha matma.

Mis asjast többi nigineb, ei wõi selgest ütelda; siiski arwatakse, et se sest tulleb, kui niiske soe suwi on, kui jomisse weest pudus, et seisnud mäddand wet on jonud ja hukka läinud toito ehk kahjoteggewat rohto on sönud; siiski agga tulleb wahhest sesamma többi, kus nende nimmetud wiggade peäle mitte ei wõi süüd arwata, sest et lambad holega keige selle eest on hoitud.

Ukkilisse ja raske többe ajal ei olle koggoni wöimalik arstimisšega aidata, sest et loom jo enne ärra surred, kui rohhitsemist wöib ette wötta; ükspäinis agga siis wöib mönningaid aidata, kui többi sedda möda on, et aega annab, ja nikaua on weel lotust, kui nähha on, et nahk paistab punnane ollewad. Kui sedda märgid, et lammas haigest jääb, siis pead kohhe haigešeggased willu paika ehk talli wima, kus mitte ni wägga pallaw ei olle, ja pead neile kohhe

3 eht 4 lodi Klauberi-sola igga 6 eht 8 tunni taggant weega sisse andma, senni kui lammas passale lähhäb; tuggewa rammusa lomadel wöib faunike rohkeste 12 eht 16 untsi adrit lashta. Kui nähha, et loom hakkab parremaks sama, siis wöib neile üht lakket walmistada sola ja kaddaka marjadest ja jomissfeks jahho-wet anda, tuhho sisse pole ämbri wee peäle 2 lodi weäwli-happud (Schwefelsäure) saab pandud; sömissfeks olgo hea rohhi. Ka on wägga hea, kui többised lambad sawad mönnikord päwas ujutud eht külma wet neile nikaua selga wallatud, kui külmetama ja wärrisema hakkawad. En ka hea, kui nahha peält põlletisse kohhad tullisfeks tehtud ranaga sawad põlletud ja põllend kohhad terpendi ölliga märitud, et mädanema hakkawad. Kui lammas agga seäl jures ummukses peaks ollema, siis peab temmale sama klistir pandud, kui agga ei peaks jedda riista kae pärrast ollema, siis wöib ka selle asjemel tükkite sepi, mis ühhelt poolt otjast terrawamaks tehtud, ja ölli sisse kastetud, sitta-august sisse pista.

Tahhad terweid lambaid selle töwwe eest hoida, siis pead neid püüdma, ni paljo kui wöimalik, kange pallawa eest hoida, et nemmad mitte rohkeste ei higgitse; sepärrast on hea, kui neid öiete saggedaste ujutad ja pallawal ajal willus kohhas pead ja neid lahja happo-jomajaga jodad, nattuke weäwli-happud (Schwefelsäure) eht ädikat wee sisse panned. Wöib ka tuggewa ja rammusa lammastel adrit lashta.

Register

ehf

Tükkide juhhataja.

Esfimenne jäggo.

Tükkid		Lehhe külj.
1—22.	1. Karja=ma peäl käimissest	3
23—24.	2. Karja jäggamissest seltide järrei	36
25—27.	3. Emma-lammaste hoidmissesst ja ümberkäimissest nendega, kui naad rammad on	40
28—43.	4. Lammaste puddenemissest ehk tallede tomissest	47
44—45.	5. Rohhitsemissest ja sabbade leitkamissest	70
46—48.	6. Lammaste wannadusse tundmissesst, förwade fisseleitkamissest ja aasta= numbride selletussesst	76
49—50.	7. Kuida lammaste terwisse eest peab hoolt kandma	82

Teine jäggo.

Lammaste talwissest piddamissest, mis talwel on tehha ja tähhele panna.		
51.	1. Lammaste ärratargamissest ehk ärra= jooksmissesst	86
52—56.	2. Mis lamba=tallis on tehha ja tähhele panna	91
57—61.	3. Lammaste söötmissesst	99

Kolmas jäggo.

Lammaste pessemissest.

Tükkid 62—64.	112
---------------	-----------	-----

Neljäs jäggo.

Lammaste niitmisest ja willa sissepakkimisest.

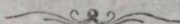
Lüftid 65—69.	120
-----------------------	-----

Lehpe kütg.

Wies jäggo.

Lammaste föbbedest.

1. Bleef= eht wee=többi	128
2. Mafja=usfid eht masjakad	131
3. Pahha sörra=többi	132
4. Kergem sörra=többi	135
5. Salgade ellitamissest	136
6. Kui pind eht mingisuggune mu terraw asfi jalga torfinud eht jalla fisse on läinud .	137
7. Sawadest	137
8. Kopsu=usfid	138
9. Ummukse=wigga	139
10. Uddara paisetus eht pakitus	139
11. Silma haigussest eht põlletikust	140
12. Nammastus eht tallede tangeksminneminne	141
13. Passandus	142
14. Kärna = kool	143
15. Käsna=kärn eht souepolit	147
16. Su=többi	147
17. Lamba jalla=lu murdminne	148
18. Kõhho ülesajamine eht puhutus	149
19. Umbertäimisse=többi	152
20. Kõhha	154
21. Kõhho=többi	155
22. Kõhho eht seeftwallo	156
23. Põlletisse=többi	157
24. Põrna=põlletis	158

Trüffi parrandamissed.

Kus	on	luggeda :	terpenti-ölli	—	Ioe :	terpentine-ölli.
"	"		toy	—	"	toop.
"	"		töwwe	—	"	többe.
"	"		lufama	—	"	lonfama.
"	"		pöppetif	—	"	pöllendif.
"	"		peritust	—	"	spiritust.
"	"		went	—	"	fwent.

Lehhekülg 128, ridda 16, üllewelt, on : pasta — Ioe : aasta.

" 130, " 6, " " lana-lude — Ioe : löna-lude.

" 130, " 15, " " weäwli-happud — Ioe : weäwli-happu randa.

" 158, tüf 24, on : Pörna-pöppetis — Ioe : Ruhho-többi ehf Pörna-pöllendif.
